

RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMIJE

1941-1945

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

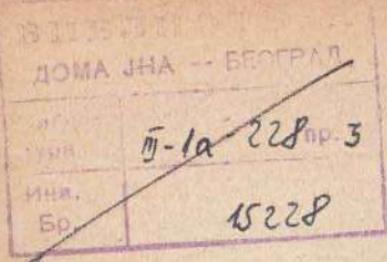
KNJIGA TRIDESET DEVETA

UREĐIVAČKI ODBOR

Rade BULAT, Sava DRLJEVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ, Vukoslav
KOLB, Pero LALOVIĆ, Božo LAZAREVIĆ, Srećko MANOLA,
Bogdan PECOTIĆ, Stanislav PODBOJ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA
»VOJNO DELO«
BEOGRAD
1962.

RAZVOJ ТАКТИКЕ SOVJETSKE ARMIJE

1941-1945

БИБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТА

БЕОГРАД

III-10-22813

KF 190

Naslov dela u originalu:

РАЗВИТИЕ ТАКТИКИ СОВЕТСКОЙ АРМИИ
В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ
1941 — 1945

КРАСНОЗНАМЕННАЯ ОРДЕНА ЛЕНИНА И ОРДЕНА СУВОРОВА 1-Й СТЕПЕНИ ВОЕННАЯ АКАДЕМИЯ ИМЕНИ М. В.
ФРУНЗЕ

КАФЕДРА ИСТОРИИ ВОЕННОГО ИСКУССТВА

*

Под общей редакцией генерал-лейтенанта

К. С. КОЛГАНОВА

*

Preveo sa ruskog
General-potpukovnik
RADOJICA M. NENEZIĆ

ВОЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ СОЮЗА ССР
МОСКВА — 1958

SADRŽAJ

NAPOMENE UZ NAŠE IZDANJE	7
OBJAŠNJENJE SOVJETSKIH IZDAVAČA	8
PREDGOVOR	9
UVOD	14

deo prvi

FAKTORI KOJI SU UTICALI NA RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMije U GODINAMA VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA	23
Glava prva. ULOGA ČOVEKA U RAZVOJU TAKTIKE	25
Glava druga. NAORUŽANJE PEŠADIJSKIH JEDINICA I SREDSTVA NJIHOVOG OJAČANJA	46
Glava treća. ORGANIZACIJA VOJSKE	95
Glava četvrta. TAKTIKA I OPERATIVNA VEŠTINA	105
Glava peta. TAKTIKA NEPRIJATELJA	125

deo drugi

RAZVOJ TAKTIKE OPŠTEVOJNOG NAPADA	141
Glava šesta. OSNOVNE TAKTIČKE POSTAVKE NAPADA SOVJETSKE ARMije PRED VELIKI OTADŽBINSKI RAT	143
Glava sedma. KARAKTERISTIČNE CRTE RAZVOJA TAKTIKE NAPADA U GODINAMA VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA	157
Glava osma. IZBOR PRAVCA GLAVNOG UDARA. MASOVNA UPOTREBA SNAGA I SREDSTAVA. POVEĆANJE TAKTIČKIH GUSTINA	166

<i>Glava deveta. DUBINA BORBENIH ZADATAKA. BORBENI PORECI TRUPA. ŠIRINA ZONA NAPADA</i>	188
<i>Glava deseta. ORGANIZOVANJE SADEJSTVA TRUPA</i>	208
<i>Glava jedanaesta. UPOTREBA RODOVA KoV I AVIJACIJE U NAPADU</i>	229
<i>Glava dvanaesta. NASILNO IZVIĐANJE PREDNJIM BATALJONIMA PRED NAPAD GLAVNIH SNAGA</i>	283
<i>Glava trinaesta. TRUPNA PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA U NAPADU</i>	299
<i>Glava četvrnaesta. IZVOĐENJE NAPADA I KOMANDOVANJE TRUPAMA</i>	314

DEO TREĆI

<i>RAZVOJ TAKTIKE ODBRANE</i>	365
<i>Glava petnaesta. OSNOVNE POSTAVKE TAKTIKE ODBRANE SOVJETSKE ARMIJE UOČI VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA</i>	367
<i>Glava šesnaesta. KARAKTERISTIČNE CRTE RAZVOJA ODBRANE U GODINAMA VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA</i>	383
<i>Glava sedamnaesta. BORBENI PORECI I TAKTIČKE GUŠTINE</i>	391
<i>Glava osamnaesta. ODBRAMBENI POJASEVI I NJIHOVO INŽINIERIJSKO UREĐENJE</i>	411
<i>Glava devetnaesta. RAZVOJ VATRENOG SISTEMA U ODBRANI</i>	432
<i>Glava dvadeseta. ORGANIZACIJA PROTIVTENKOVSKЕ ODBRANE</i>	454
<i>Glava dvadeset prva. ORGANIZOVANJE SADEJSTVA</i>	471
<i>Glava dvadeset druga. ORGANIZOVANJE TRUPNE PROTIVVAZDUŠNE ODBRANE U ODBRANI</i>	482
<i>Glava dvadeset treća. UPOTREBA RODOVA VOJSKE I AVIJACIJE</i>	494
<i>Glava dvadeset četvrta. IZVOĐENJE ODBRANE</i>	528
<i>Zaključak</i>	557
<i>Prilog 1</i>	570
<i>Prilog 2</i>	574
<i>Prilog 3</i>	582
<i>Prilog 4: Šeme</i>	

NAPOMENE UZ NAŠE IZDANJE

Objavljivanjem ovog dela grupe autora katedre isto-rije Vojne akademije »M. V. Franze« čitaoci dobijaju delo iz kojeg će moći da se potpunije upoznaju sa razvojem taktike Sovjetske armije u drugom svetskom ratu. Dosad su dolazili povremeno do ruku pojedinaca delimični, nepotpuni, nedovoljno dokumentovani, a često i nedovoljno pouzdani materijali iz ove oblasti. U ovom delu se, međutim, prvi put publikuju celovita uopštavanja taktičkih iskustava Sovjetske armije iz drugog svetskog rata.

Kroz četiri osnovna perioda rata autori obrađuju bitna pitanja razvoja taktike napada i odbrane sa mnogim karakterističnim detaljima koji nam dosad nisu bili poznati. Iz njihovog rada vidi se kako se sovjetska taktika razvijala pronalaženjem sve novih i novih rešenja da bi se doskočilo neprijatelju koji takođe nije mirovao, već je i sam stalno usavršavao načine svojih dejstava. Za razvijanje sovjetske taktike je naročito karakteristično baš to međusobno nadmetanje u kome su Nemci od samog početka, korak po korak, gubili svoja početna preimucstva.

U tekstu i pregledima ima i dosta podataka koji mogu poslužiti kao materijal za dalja razmatranja.

Autori ističu napore svih faktora SSSR-a koji su do-prineli postizanju pobede, ali istovremeno ukazuju na učinjene propuste i slabosti.

O B J A Š N J E N J E

U delu »Razvoj taktike Sovjetske armije u godinama velikog otadžbinskog rata (1941—1945. g)«, koje je napisao kolektiv autora iz Vojne akademije »M. V. Frunze«, osvetljavaju se samo osnovna pitanja razvoja taktike napada i odbrane. Razmatranje je zasnovano na analizi konkretnog istorijskog materijala, uglavnom mnogobrojnih primera borbenih dejstava pešadijskih divizija i korpusa, uzetih iz Arhiva Ministarstva odbrane. Potpunost u osvetljavanju pitanja organizacije i izvođenja borbe umnogome je zavisila od raspoloživog arhivskog materijala i njegovog kvaliteta, a isto tako i od niza drugih okolnosti, pre svega i od obima rada koji je bio strogo ograničen. Zbog toga autori nisu mogli da potpuno osvetle pitanja taktike opštevojne borbe u svim njenim vidovima i uslovima.

Knjiga je namenjena generalima i oficirima sovjetskih oružanih snaga da im pomogne pri proučavanju i uopštavanju borbenog iskustva pešadijskih, operativnih i viših taktičkih jedinica, koje je stečeno u toku velikog otadžbinskog rata. Ona, takođe, može poslužiti i slušaocima viših vojnih škola kao pomoćni nastavni udžbenik.

P R E D G O V O R

Veliki otadžbinski rat Sovjetskog Saveza bio je najteži i najžešći od svih koje je ikad preživela sovjetska domovina. Taj rat predstavlja važan period u životu sovjetske države, rat sa najviše herojskih podviga u njenoj istoriji; pobeda nad fašizmom otvorila je novu etapu u razvoju međunarodnog socijalizma. Veliki otadžbinski rat bio je pravedan, oslobođilački rat, u kome su oružane snage Sovjetskog Saveza, rukovođene Komunističkom partijom, nanele odlučujući poraz oružanim snagama nemačkog fašizma. Rat je dokazao veliku životnu sposobnost sovjetskog socijalističkog društvenog i državnog uređenja, njegovu nadmoćnost nad kapitalističkim uređenjem, pravilnost spoljne i unutrašnje politike Komunističke partije, njenu nerazdvojnu vezu sa širokim masama trudbenika, jedinstvo naroda Sovjetskog Saveza i njihovu zbijenost oko zastave marksizma-lenjinizma.

Rukovodioci fašističke Nemačke nadali su se da će, u kratkom roku, uništiti sovjetske oružane snage i podjarmiti narode Sovjetskog Saveza.

U bitkama neviđenih razmara, Sovjetska armija je iznurila vrlo snažnu, dobro pripremljenu i tehnički opremljenu neprijateljsku vojsku i, posle pobeđe u bitkama kod Staljingrada i Kurska, brzo je proterala sa svoje rođene zemlje na zapad i prenела rat na teritoriju neprijatelja. Pri tome treba podvući da je sva težina borbe sa nemačko-fašističkom armijom pala na leđa herojskog sovjetskog naroda i njegovih oružanih snaga.

Imperijalisti SAD, Engleske i Francuske su mnogo pre drugog svetskog rata, protivno nacionalnim interesima svojih naroda, utrošili mnoge milijarde dolara na to da bi pomogli nemačkim militaristima da naoružaju fašističku soldatesku. Upravo su oni podsticali hitlerovske agresore da otpočnu rat u Evropi, težeći da agresiju usmere protiv Sovjetskog Saveza. Štaviše, posle početka drugog svetskog i velikog otadžbinskog rata Sovjetskog Saveza, kad je pod pritiskom naroda već bila stvorena antihitlerovska koalicija i potpisana saglasnost o zajedničkim dejstvima u ratu protiv Nemačke, čak i posle toga imperijalisti SAD i Engleske su na sve načine odugovlačili sa otvaranjem drugog fronta u zapadnoj Evropi. Da su obaveze koje su primili šefovi vlada SAD i Engleske — da 1942. godine otpočnu sa vojnim dejstvima protiv nemačko-fašističkih trupa u zapadnoj Evropi — bile ispunjene, rat bi se završio znatno ranije, bili bi sačuvani milioni života i ogromne materijalne i kulturne vrednosti.

Kao što je poznato, trupe SAD i Engleske iskrcale su se u Francuskoj tek u junu 1944. godine, kad je postalo jasno da će sovjetske oružane snage i same moći da slome fašističku Nemačku i donesu slobodu porobljenim narodima Evrope.

Na taj način je herojski sovjetski narod iz borbe na život i smrt protiv fašizma izšao kao pobednik, odranio istorijske tekovine velike oktobarske socijalističke revolucije, svoju nezavisnost i slobodu. Štaviše, njegove junacke oružane snage pružile su bratsku pomoć narodima mnogih zemalja Evrope, oslobodivši ih od nemačko-fašističkog jarma.

Eto, zbog toga, sovjetski narod i trudbenici čitavog sveta sa vatrenom zahvalnošću i ljubavlju obeležavaju četrdesetu godišnjicu slavom ovenčanih sovjetskih oružanih snaga.

Veliki otadžbinski rat trajao je skoro četiri godine. U njemu je Sovjetska armija više od dve godine vodila uspešna napadna dejstva. Na odbrambena dejstva u toku rata Sovjetska armija je bila prisiljena, isto tako, oko dve

godine. U toku odbrane sovjetske trupe su čak i u najtežim uslovima više puta izvodile delimične napadne operacije i borbe, mnogo puta nanosile protivudare i prelazile u protivnapade. Ta odbrambena dejstva su rušila neprijateljske planove i stvarala najpovoljnije uslove za naredni prelaz u odlučan napad.

U drugom svetskom ratu nijedna armija nije bila u stanju da pokaže tako veliku borbenu aktivnost i postigne tako sjajne pobeđe kakve je postigla Sovjetska armija. Sve to pokazuje da iskustvo koje je ona stekla u godinama prošlog rata predstavlja najveću vrednost za sovjetsku ratnu veštinku te je neophodno svestrano ga izučavati, s tim da se stvaralački primenjuje u savremenim, novim uslovima vođenja borbenih dejstava.

U ovom delu kolektiva autora nastavnika Vojne akademije M. V. Frunzea proučavaju se osnovna pitanja razvoja taktike napada i odbrane Sovjetske armije u godinama velikog otadžbinskog rata. Proučavanje je zasnovano na analizi konkretnog istorijskog materijala, uglavnom mnogobrojnih primera borbenih dejstava pešadijskih divizija i pešadijskih korpusa u najvažnijim operacijama velikog otadžbinskog rata. U delu se pretežno razmatraju primeri borbenih dejstava viših (zdrženih) jedinica, koje su dejstvovale na glavnim pravcima.

U delu su korišćeni materijali iz Arhiva Ministarstva odbrane. Neki primeri su uzeti iz disertacija i drugih studija nastavnika, pomoćnika, a isto tako i slušalaca Akademije. Delimično su, takođe, iskorišćeni i objavljeni materijali, posebno zbornici vojnoistorijskih primera iz velikog otadžbinskog rata.

Potpuno i svestrano proučavanje borbenog iskustva iz prošlog rata — vanredno je velik i težak rad. Objavljanje rezultata tog rada zahtevalo bi da se izdaju mnoge knjige. No, i deo tog proučavanja, koje obuhvata razvoj taktike opštevojne borbe u svim njenim pojavama, ne može se isto tako osvetliti u jednoj knjizi. Zbog toga kolektiv autora, razrađujući ovo delo, nije postavio sebi cilj

da u njemu potpuno uopšti razvoj taktike Sovjetske armije u godinama velikog otadžbinskog rata. Bio je postavljen ograničeniji zadatak — pokazati najvažnije tendencije u osnovnim pitanjima razvoja taktike napada i odbrane sovjetskih trupa i proanalizirati osnovne faktore koji su uticali na taj razvoj u godinama velikog otadžbinskog rata.

Iako pridaju veliki značaj proučavanju razvoja taktike opštevojne borbe u raznim uslovima borbene situacije, u susretnoj borbi, u borbi noću, a isto tako proučavanju u širem obliku pitanja borbenog obezbeđenja trupa, autori ga ipak ne analiziraju u ovom delu, pošto to smatraju svojim narednim zadatkom.

Iz napred izloženog proizilazi da rad, u vezi sa temom knjige, ne treba smatrati završenim. Štaviše, kolektiv autora misli da data knjiga predstavlja jedan od prvih pokušaja uopštavanja taktičkog iskustva Sovjetske armije, stečenog u godinama velikog otadžbinskog rata, i da se ne može smatrati da će potpuno zadovoljiti zahteve čitalaca. Autori računaju s tim da će kritička zapažanja i želje generala i oficira — učesnika velikog otadžbinskog rata, koji poseduju najbogatije ratno iskustvo, doprineti i pomoći daljoj razradi pitanja razvoja taktike Sovjetske armije u godinama velikog otadžbinskog rata. Kolektiv autora će sa zahvalnošću uzeti u obzir sve kritičke ocene i primedbe.

Razvoj taktike Sovjetske armije se u ovom delu razmatra u četiri perioda rata.

Prvi period traje od 22. juna 1941. godine do sredine novembra 1942. godine, tj. do početka protivofanzive sovjetskih trupa kod Staljingrada. Rezultat herojskih napora sovjetskih naroda i njegovih oružanih snaga u tom periodu bilo je rušenje plana »munjevitog« rata fašističke Nemačke protiv Sovjetskog Saveza i stvaranje uslova za korenit preokret u toku velikog otadžbinskog rata.

Drugi period — od novembra 1942. do decembra 1943. godine — bio je period korenitog preloma u toku rata. Sovjetska armija je konačno preuzeila od neprijatelja stra-

tegijušku inicijativu, prešla u odlučno nastupanje i oslobođila dve trećine sovjetske zemlje koju je neprijatelj bio privremeno okupirao.

Treći period rata obuhvata operacije u toku 1944. godine. To je bila godina odlučujućih pobeda. U tom periodu Sovjetska armija je izvršila deset uništavajućih udara, u kojima je u potpunosti očistila sovjetsku zemlju od fašističkih osvajača, prenela borbena dejstva na neprijateljsku teritoriju i izbacila iz rata sve satelite Nemačke.

Četvrti period obuhvata operacije Sovjetske armije izvedene u toku 1945. godine. To je bio period završnih pobeda sovjetskih oružanih snaga nad hitlerovskom vojskom.

Ovo delo, koje se daje čitaocu, razradio je kolektiv autora katedre istorije ratne veštine: kandidat istorijskih nauka, pukovnik Agurjejev K. V. (VI i XV glava); kandidat vojnih nauka, docent, pukovnik Bogdanov P. P. (rukovodilac kolektiva autora II i III glava); pukovnik Kedrinski K. I. (glave XVI—XXI i delimično XXIV glava); kandidat vojnih nauka, docent, general-major Konovalov F. P. (IX i delimično XI glava); kandidat vojnih nauka, docent, pukovnik Projektor D. M. (glava I, IV i V); kandidat vojnih nauka, docent, pukovnik Utenkov F. N. (VII, VIII, X, XII, XIV i delimično XI glava); kandidat vojnih nauka, pukovnik Fomičev S. K. (XIII i XXII glava) i kandidat vojnih nauka, docent, pukovnik Šehovcev N. I. (XXIII i delimično XXIV glava).

U recenziji i pregledu dela učestvovao je čitav sastav katedre istorije ratne veštine. Generali i oficiri drugih katedri Akademije su, isto tako, svojim konsultacijama pružili veliku pomoć.

Ovo delo je redigovala komisija sastava: general-potpukovnik Kolganov K. S. (odgovorni urednik), general-major Konovalov F. P., pukovnik Bogdanov P. P., pukovnik Projektor D. M. i pukovnik Širjakin N. V.

Kritičke ocene i primedbe u vezi s knjigom treba slati Vojnoj akademiji »M. V. Frunze«.

U V O D

Sovjetska vojna nauka razmatra taktiku kao deo ratne veštine koja je potčinjena strategiji i operativnoj veštini i koja je s njima u nerazdvojnoj vezi. Taktika, sama po sebi, predstavlja učenje o borbi. Njen predmet obuhvata teoriju i praksu organizovanja i vođenja borbe. Glavni zadatak taktike je da odredi one puteve i sredstva, one forme i načine borbe, koji najbolje odgovaraju borbenoj situaciji i najbolje obezbeđuju postizanje ciljeva operacije. Polazeći od zahteva strategije i operativne veštine, svestrano uzimajući u obzir konkretne uslove borbe, taktika određuje najcelishodnije načine za postizanje pobjede u borbi.

Ovlađivanje taktičkim majstorstvom predstavlja jedan od glavnih zadataka borbene delatnosti trupa. To je i razumljivo, jer taktika predstavlja »najmasovniju« oblast ratne veštine i u njoj je uvek angažovan najveći deo ljudstva armija.

Tempo razvoja taktike neprekidno se povećava zato što se sve brže usavršavaju borbena sredstva. U savremenim uslovima taktika se vrlo brzo razvija. Brži tempo razvoja ratne tehnike, u poređenju sa razvojem vojnoteorijskih pogleda, postavlja povećane zahteve savremenoj taktičkoj veštini.

Taktičko iskustvo Sovjetske armije iz velikog otadžbinskog rata ima velik praktičan i teorijski značaj koji je sačuvan i u epohi atomskog i reaktivnog oružja. To iskustvo već sada istupa kao iskustvo iz istorije. O njemu se danas može rasuđivati na širokom planu, nepristrasno ocenjujući njegove vrline i nedostatke, njegova dostig-

nuća i slabe strane. I jedno i drugo predstavljaju sada najveću vrednost kao rezultat delatnosti čitavog pokolenja sovjetskih ljudi u uslovima najvećeg od svih, čovečanstvu poznatih, ratova. Rat predstavlja najveću školu ratne veštine.

Težnja da se izučava taktičko iskustvo iz prošlog rata samo da bi se upoznali nekakvi podaci, norme i načini radi njihovog mehaničkog korišćenja u savremenim uslovima, bila bi ozbiljna greška. Takvo prilaženje proučavanju moglo bi doneti samo štetu. Ratna veština, a u njoj i taktika, umnogome zavise od iskustva, sposobnosti i znanja ljudi. Izučavanje taktike iz prošlog rata može pokazati kakvim su putevima, u određenim uslovima na bojištu, sovjetski borci nalazili izlaz iz nastale situacije, kako su savlađivali teškoće i postizali uspeh, kakve greške su se pri tom dešavale, kako su one ispravljane, itd. Sve to može pomoći da se vojni kadrovi u savremenim uslovima obogate iskustvom. Osim toga, izučavanje taktičkog iskustva iz prošlog rata danas je važno i sa stanovišta shvatanja osnovnih tendencija razvoja taktike, pokazujući kako je i u kakvim pravcima razvoj tehnike i ratnog majstorstva ljudi uticao na usavršavanje taktičkih načina borbe. Samo ako se tako priđe izučavanju taktičkog iskustva iz prošlog rata, ono može doneti suštinsku korist.

Najpravilniji metod izučavanja razvoja ratne veštine, a posebno taktike, predstavlja istorijski metod, koji zahteva da se svaka pojava razmatra sa stanovišta kakva je ona bila ranije, kakve je etape prošla u svom razvoju i kakvi su uzroci uslovljavali taj razvoj. Upravo je takav metod primjenjen u osnovi ovog dela.

Taktika, kao i ratna veština u celini, neprekidno se razvija. Taj razvoj predstavlja složen proces borbe novih taktičkih načina, zasnovanih na mogućnostima najnovije ratne tehnike, sa starim načinima vođenja borbe, koji su prestali da odgovaraju novonastalim uslovima, a koji su se ukorenili u teoriji i praksi. Taktika se razvija kako za

vreme rata, tako i za vreme mira. Ipak ona se najviše razvija u toku rata.

Taktika se naročito brzo razvijala u toku poslednja dva svetska rata, što je bilo uslovljeno, uglavnom, velikim tempom razvoja ratne tehnike i uključivanjem u orbitu rata mnogomilionske narodne mase. Na razvoj taktike u početku epohe imperijalizma (na granici XIX i XX veka) odlučujući uticaj su izvršili pojava i buran razvoj automatskog pešadijskog oružja, dalekometne i brzometne artiljerije, a nešto kasnije — tenkova, avijacije, hemijskog oružja i drugih tehničkih sredstava. Već u rusko-japanskom ratu mitraljez i brzometni top su izazvali znatne promene u taktičkim načinima vođenja borbe. U prvom svetskom ratu teška i poljska artiljerija, mitraljezi i minobacači, koji su primenjivani u velikom broju, stvarali su vatru velike gustine. Vatra je počela gospodariti bojištem i prisilila je trupe da se sakrivaju u zemlju: da izrađuju neprekidne i mnogobrojne rovove, saobraćajnice, jaka skloništa, da se brižljivo maskiraju. Ona je potpuno izmenila karakter borbe i bitke. Snaga odbrane, zasnovana na objedinjavanju artiljerijske i mitraljeske vatre i sredstava za zaprečavanje, brzo je i neprekidno narastala. To je bio glavni uzrok pojave pozicijskih oblika rata. Pokušaji, da se pozicijski front probije starim, tradicionalnim načinima, zasnovanim samo na snazi udara zbijenih masa pešadije, završavali su se teškim žrtvama i neuspesima. U 1916. godini za proboj odbrane široko se primenjivala artiljerija u masi, izvodile su se dugotrajne artiljerijske pripreme, kojima su oni, koji su nastupali, težili da »probiju« pozicijski front. No, branilac je, manevrom svojih rezervi, brzo zatvarao prodore i uspostavljaо neprekidnu liniju odbrane. Samo upotreba tenkova i poboljšanje metoda korišćenja artiljerije su omogućili 1917. i 1918. godine da se ostvari taktički proboj pozicijske odbrane.

U celini, u toku prvog svetskog rata taktika je pretrpela ozbiljne promene.

Jedna takva promena u taktici bila je odustajanje od postrojavanja borbenih poredaka trupa u gусте strojeve od nekoliko redova (»talasa«), koji su sputavali manevar pešadije i onemogućavali efikasno korišćenje njenih vatrenih sredstava i prelaženje na grupne borbene potretke.

Ipak, taktika u prvom svetskom ratu nije mogla da iskoristi sve mogućnosti tadašnje artiljerije, tenkova i avijacije. Čak i pri kraju rata mnogi problemi taktike nisu bili potpuno rešeni. Između ostalog, nije bio rešen problem širenja proboga u cilju postizanja bilo kakvih značajnih operativnih rezultata.

Taktika Sovjetske armije nastala je i formirala se u godinama inostrane vojne intervencije i građanskog rata (1918—1920). Pri tom, ona je apsorbovala u sebe sve najbolje iz borbenog iskustva ruske vojske. Taktika Sovjetske armije u tim godinama imala je neke osobenosti koje su proistekle iz uslova vođenja ratnih operacija. Velika širina frontova i njihova slaba zasićenost trupama, naročito borbenom tehnikom, uslovjavali su isprekidanost linije fronta i zahtevali manevarska dejstva koja su se odlikovala vanredno odlučnim karakterom i brzinom. Taktička gustina je bila slaba. Nastupanje se vršilo po odvojenim pravcima. Udari su se nanosili na spojeve borbenih poredaka jedinica, ili po otvorenim bokovima neprijatelja. Borbeni poreci, po pravilu, postrojavali su se u jedan ešelon. Pešadija je jurišala u streljačkom stroju. Pri nedostatku tenkova veliku ulogu je igrala konjica. Ona je vodila napad na konjima, široko koristeći mogućnosti manevrovanja mitraljeskih kareta.

Obrana se organizovala grupno — po bataljonskim i pukovskim rejonima. Borbeni poreci nisu bili duboki. Za vreme odbrane, jedinice su često prelazile u protivnapad, što je odbranu činilo veoma aktivnom.

Docnije se taktika Sovjetske armije razvijala na osnovu kritičkog usvajanja iskustava iz prvog svetskog i građanskog rata. U početku tridesetih godina bila je raz-

rađena teorija dubokih borbenih dejstava. Načini vođenja duboke borbe*), koji su odgovarali većoj tehničkoj opremljenosti trupa, bili su ispočetka provereni u 1938. godini, u toku borbenih dejstava kod jezera Hasan, zatim u 1939. godini na reci Halhin — Gol i, na kraju u 1939/40. godini za vreme sovjetsko-finskog rata.

Suština teorije duboke borbe sastojala se u sledećem: trupe koje napadaju morale su, pred početak borbenih dejstava, da avijacijom i artiljerijom neutrališu protivničku odbranu jednovremeno na čitavoj njenoj dubini. U toku borbe više taktičke jedinice, koje su napadale svojim duboko postrojenim borbenim porecima, po meri pokreta napred u dubinu odbrane, povećavale su snagu udara, široko koristeći oklopne trupe. Odbrana se morala izgraditi duboko, sa mnogo pojaseva, koji su bili zasićeni preprekama. Treba istaći da se Sovjetska armija, stupačući u veliki otadžbinski rat, oslanjala na taktiku duboke borbe.

Drugi svetski rat je, sa stanovišta njegove tehničke karakteristike, bio rat motora. On se korenito razlikovao od prethodnih ratova zbog svoje velike tehničko-ekonomiske baze. Povećanje kvaliteta tenkova i avijacije, povećanje dometa i pokretljivosti artiljerije, brz razvoj automatskog pešadijskog i drugih vrsta oružja u znatnoj meri su uticali na dalje usavršavanje taktike u drugom svetskom ratu. Borba je dobila nove karakteristike. Iskustvo iz velikog otadžbinskog rata je pokazalo da se uspeh u borbi postiže samo ujedinjenim naporima svih rodova vojske. Zato je borba u prošlom ratu bila opštevojna i najveći značaj u pripremi za nju i u toku nje dobio je sadejstvo svih snaga i sredstava.

Vođenje borbe na velikoj dubini zasnivalo se na mogućnostima borbene tehnike iz perioda velikog otadžbinskog rata, koja je omogućavala da se neprekidno dejstvuje na čitavu dubinu taktičkog rasporeda neprijatelja. Po-

*) Autori su dali termin »duboka borba« pošto je borba vođena na velikoj dubini. — Prim. prev.

kretljivost i manevarska sposobnost trupa omogućavali su brzo ukljinjavanje u neprijateljski raspored i ostvarivanje dubokog probaja njegove odbrane. U toku rata, po meri narastanja nivoa opremljenosti trupa borbenom tehnikom, pojačanja njene moći, povećanja vatrene i udarne snage, pokretljivosti i manevarske sposobnosti opštevojnih jedinica, dubina borbe se stalno proširivala.

U toku rata je taktika Sovjetske armije pretrpela suštinske promene i podigla se u svom razvoju na najviši stepen. Brz razvoj taktike Sovjetske armije uslovljavan je, pre svega, masovnom upotrebom raznovrsnog naoružanja i borbene tehnike, a isto tako njihovim neprekidnim usavršavanjem.

U toku drugog svetskog rata, uporedo sa razvojem taktike sovjetske armije, razvijala se i taktika inostranih vojski — nemačko-fašističke, američke, engleske, francuske i dr. Poznato je da je u toku rata taktika nemačko-fašističkih trupa, koja je imala izvesne pozitivne kvalitete, ipak težila šablonu i šematzizmu.

Što se tiče taktike francuske vojske, ona se od samog početka rata nije pokazala na visini. Kao i čitava francuska vojna nauka, ona se pokazala kao rob iskustva iz prvog svetskog rata. Fetišizirajući to iskustvo, francuska taktika je davala prednost pasivnim, očekujućim odbrambenim dejstvima, a ne aktivnim napadima, što je u određenom stepenu uticalo na poraz Francuske u ratu.

Engleska i SAD nisu uoči drugog svetskog rata imale dovoljan broj obučene i pripremljene kopnene vojske, a isto tako ni iskustva za vođenje velikog rata na kopnennom ratištu. Stoga one nisu ni imale razrađenu teoriju vođenja borbe opštevojnim jedinicama.

U toku rata su armije SAD i Engleske stekle iskušto za vođenje borbenih dejstava na kopnu. Međutim, taktički pogledi u tim armijama sporio su razrađivani, što je uslovljavano uglavnom nedovoljno aktivnim učešćem kopnenih snaga Engleske i SAD u ratu, naročito do leta 1944. godine. Povoljni uslovi koji su nastali na zapadnom

frontu zahvaljujući herojskim dejstvima Sovjetske armije na glavnom — sovjetsko-nemačkom frontu, omogućili su američkoj i engleskoj vojsci, počev od sredine 1944. godine, da u izvesnoj meri prošire borbenu praksu i podignu nivo ratne veštine, a prema tome i taktike.

Taktika Sovjetske armije iz perioda velikog otadžbinskog rata iskoristila je sve forme borbe u skladu sa novonastalom situacijom. Ipak su glavne forme borbenih dejstava bili napad i odbrana, pri čemu je osnovni vid borbenih dejstava bio napad, zato što se samo njime moglo ostvariti potpuno uništenje ili zarobljavanje neprijatelja.

Razvoj taktike u toku velikog otadžbinskog rata odvijao se pod uticajem niza faktora.

Sovjetska vojna nauka, u određivanju puteva razvoja ratne veštine, uvek je polazila, pre svega, od opšteg zakona zavisnosti načina vođenja rata i ratnih dejstava, od načina proizvodnje. Porastom proizvodnih snaga, promenom ekonomike i, u vezi s tim, promenom tehnike, razvija se i ratna veština. Prema tome i taktika se kao deo ratne veštine, menja i usavršava, u krajnjoj liniji, u zavisnosti od razvoja proizvodnje. Ipak, razvoj proizvodnje ne utiče na taktiku direktno, neposredno, već, s jedne strane, preko ljudi koji sačinjavaju armiju, a s druge — preko ratne tehnike, borbenih sredstava. Na taj način, odlučujuće faktore razvoja načina vođenja ratnih dejstava predstavljaju čovek i tehnika. V. I. Lenjin je poučavao da je »bez inicijativnog, svesnog vojnika i mornara nemoguć uspeh u savremenom ratu«.¹⁾

Pored ljudstva armije i ratne tehnike, postoje i drugi faktori koji utiču na razvoj taktike. Taktika je u nerazdvojnoj vezi sa operativnom veštinom, izvršava njene zadatke i razvija se pod njenim uticajem. Na nju utiču, isto tako, taktika neprijatelja, borbene tradicije, nacionalne

¹⁾ В. И. Ленин, Соч., т. 8, стр. 35.

osobenosti vojske itd. Potrebno je istaći da organizacija vojske, menjajući se u zavisnosti od razvoja ratne veštine, isto tako utiče na način vođenja borbenih dejstava.

Karakter uticaja nabrojanih faktora na razvoj taktike zahteva pažljivo razmatranje. Pri tom je neophodno imati u vidu da se svi ti faktori nalaze u uzajamnoj vezi i zavisnosti. Ove ili one pojave razvoja taktike ne nastaju na osnovu izolovanog uticaja bilo kojeg od tih faktora, već kao rezultat svestranog delovanja na taktiku većine njih. Osim toga, razvoj taktike, sa svoje strane, utiče na razvoj operativne veštine i strategije. Na taj način razvoj taktike predstavlja složen proces, koji se ostvaruje pod uticajem čitavog kompleksa različitih uzroka, kako objektivnog tako i subjektivnog karaktera.

D e o p r v i

**FAKTORI KOJI SU UTICALI NA RAZVOJ TAKTIKE
SOVJETSKE ARMIJE U GODINAMA VELIKOG
OTADŽBINSKOG RATA**

Glava I

ULOGA ČOVEKA U RAZVOJU TAKTIKE

Marksizam-lenjinizam uči da promena načina vođenja rata i ratnih dejstava zavisi, pre svega, od razvoja proizvodnje. Od porasta proizvodnih snaga zavisi usavršavanje borbenih sredstava. U procesu razvoja proizvodnje menjaju se i ljudi sa svojim kulturnim, radnim i tehničkim znanjima i navikama. Promena borbenih sredstava i najsvestraniji razvoj ljudi koji rukuju tim sredstvima uslovljavaju razvoj ratne veštine, koja se usavršava u toku istorije kao neprekidan proces smene jednih načina vođenja rata, operacija i borbi, drugima. Čovek i tehnika — to su glavni faktori koji određuju razvoj načina vođenja rata i ratnih dejstava.

Taktikom se bavi najveći broj ljudstva armije. Dok se pitanjima operativne veštine i strategije neposredno bavi relativno ograničen broj ljudi, oblast taktike obuhvata napore osnovne mase armije, njenih mnogobrojnih jedinica koje se neposredno, na bojištu, tuku sa neprijateljem. Zato problem uloge čoveka u ratu predstavlja jedan od najosnovnijih problema ratne veštine i naročito je blizak taktici.

Sovjetska vojna nauka priznaje dominirajuću ulogu čoveka u razvoju taktike. U prošlom ratu sovjetski ljudi su razvijali načine vođenja rata sa za njih karakterističnim visokim moralno-borbenim kvalitetima, sa njihovom ljubavlju prema domovini, osećanjem za novo, nepomirljivošću prema svemu starom, preživelom. Sovjetски so-

cijalistički poredak u kome se, prvi put u istoriji, ljudi oslobođaju kapitalističkog rostva, dao je širok razmah stvaralačkom usavršavanju ličnosti u svim oblastima društvenog života, pa i u vojnoj. On je stvorio uslove da se kod sovjetskog čoveka-ratnika razviju sve navike, neophodne za savremeni rat. To je najneposrednije uticalo na taktiku Sovjetske armije u prošlom ratu. Taktika, koja predstavlja stvaralaštvo velike mase sovjetskih ljudi koji su ovladali borbenim iskustvom i vojnim znanjima, razvijala se u potpunom skladu sa zahtevima rata i konačno dokazala svoju nadmoćnost nad neprijateljskom taktikom.

Visoki moralno-borbeni kvaliteti sovjetskih ljudi imaju u svojoj osnovi duboko, svesno osećanje patriotizma. U njemu je ujedno spojena odanost sovjetskom narodu i lična odgovornost za njegovu sudbinu, vernost socijalističkom poretku, nepokolebljiva ubeđenost u njegovu istorijsku nadmoćnost i velika preim秉stva nad kapitalističkim poretkom, ljubav prema sovjetskoj zemlji, njenoj herojskoj prošlosti, njenim tradicijama i kulturi. Patriotizam se gradi na ubeđenju svakog sovjetskog ratnika u to da je borba za domovinu — borba za više ideale, za najprogresivniji društveni sistem koji obezbeđuje neviđeno brz progres i lepši život ljudi.

Visoki moralni kvaliteti, iskustvo i borbena obučenost sovjetskih ratnika predstavljaju glavni uslov koji određuje vodeći karakter taktike Sovjetske armije. Visoki moralno-borbeni kvaliteti rađaju težnju vojnika i oficira da najpotpunije ovlađaju borbenom tehnikom i, na osnovu toga, da najefikasnije koriste njene mogućnosti u borbi i da služe kao izvor heroizma i hrabrosti, bez kojih se ne može zamisliti ni taktičko majstorstvo. Na taj način, kad govorimo o odlučujućem značaju čoveka u razvoju taktike Sovjetske armije, nemamo u vidu apstraktnog čoveka uopšte, već ratnika koga je vaspitao sovjetski poredak, koji poseduje veliku rezervu duhovnih snaga, koji je hrabar, koji dobro poznaje svoj posao i koji stalno ispoljava stvaralačku inicijativu.

Ideja odbrane domovine rađala je u toku velikog otadžbinskog rata masovan heroizam sovjetskih ljudi, koji je bio najsvetlij i izraz njihovog visokog moralnog duha. Masovan heroizam bio je taj neophodni uslov koji je sovjetskoj taktici davao aktivne napadne forme i obezbeđivao nevidenu upornost trupa u odbrani, od Bresta, na početku rata, do Blatnog jezera u 1945. godini.

Razmatrajući značaj moralno-borbenih kvaliteta ratnika Sovjetske armije za razvoj taktike, ne smeju se izgubiti iz vida osobenosti nacionalnog karaktera i psihološki kvaliteti čoveka — vojnika, koji se na razne načine ispoljavaju kod ratnika u različitim uslovima borbe. Mi smo uvek imali u vidu da su taktiku u prošlom ratu razvijali živi ljudi u uslovima najvećih iskušenja, teškoća surove borbe, koji su stalno stavljali život na kocku i koji su bili spremni da ga daju za stvar pobjede. Duševna skladnost ratnika nije samo produkt društvenog poretku, razvoja čoveka, njegovih nacionalnih karakteristika i ostalog. To je, isto tako, rezultat vojnog vaspitanja i obučavanja, usmerenih na to da se kod njega, pored specijalnih navika, izgradi isto tako i hrabrost, istrajnost, sposobnost da podnosi teškoće. Ratno iskustvo je pokazalo da, što je viši nivo vojnog vaspitanja vojnika, što je on bolje moralno pripremljen u skladu sa zahtevima borbe, tim je veća njegova moralna nepokolebljivost, tim su sigurnije taktičke jedinice u borbi, a to ima veliki značaj za razvoj taktičkog majstorstva. Nije slučajno što je u teškim uslovima kampanje u letu i jesen 1941. godine, uporedo sa primerima masovnog heroizma i nepokolebljivosti osnovne mase sovjetskih trupa, bilo pojedinih slučajeva nedovoljne izdržljivosti upravo među slabo obučenim ljudstvom, među novim vojnicima. To se dešavalo pod uticajem iznenadnog prelaza neprijatelja u napad, kad je on upotrebljavao takve načine borbe koji su bili slabo poznati nedovoljno obučenim borcima, kad je koristio masovne udare svoje avijacije, a naročito tenkova i sl. Sve je to rađalo specifičan »strah od tenkova« ili »strah od aviona«, koji je smanjivao efikasnost borbenih dejstava. Docnije,

ukoliko se sticalo borbeno iskustvo, ti negativni momenti u dejstvima jednog dela sovjetskih vojnika bili su vrlo brzo i potpuno otklonjeni. Ipak su na početku rata oni ispoljili izvestan uticaj na taktiku odbrambene borbe. Borbe su na početku rata pokazale da su nagao prelaz od mirnodopskog stanja na ratno, iznenadna napadna dejstva i masovna upotreba nove neprijateljske tehnike imali negativan uticaj na neke ratnike.

Izuzetno važan značaj za razvoj taktike u velikom otadžbinskom ratu imalo je borbeno iskustvo vojnika i oficira.

U vezi s tim neophodno je malo se zadržati na ulozi teorije i prakse u razvoju taktičkih načina vođenja borbe. U poznavanju i usavršavanju taktike velika uloga pripada teoriji. Što je oružje složenije, a forme organizacije vojske raznovrsnije, to veći značaj dobija najsvestranija teorijska priprema oficira, njihovo odlično poznavanje tehnike i njenih mogućnosti. Teorija međutim, i pored svog velikog značaja, kao što je ratno iskustvo pokazalo, nikad ne može dati uputstva za dejstva u bezbrojnim raznolikim varijantama konkretne situacije na bojištu. Taktički pogledi iz vremena mira ne mogu dati potpun odgovor na pitanje o celishodnosti ovih ili onih načina vođenja borbe, jer mnoge od njih treba proveriti u ratu kad neprijatelj stvarno dejstvuje.

Ukoliko se ratna tehnika brže usavršava, naročito za vreme mira, utoliko će ponekad biti teže razvijati taktiku i utoliko postoji veća opasnost da ona privremeno zaostane od zahteva tehnike koji se stalno menjaju. Iskustvo i praksa, uglavnom za vreme rata, omogućuju da se to zaostajanje u najkraćem roku otkloni.

Istorija nas uči da je u velikim ratovima, već u početnom periodu, armijama koje dejstvuju polazilo za rukom da iskustvom provere predratne taktičke poglede i da u njih unesu odgovarajuće ispravke.

Na taj način samo ratno iskustvo koje se oslanja na teoriju može služiti kao osnova za pobedu u borbi. Ono

istovremeno predstavlja jedan od najvažnijih elemenata koji određuju razvoj taktike.

Razmatrajući značaj delatnosti čoveka za razvoj taktike na širokom planu, neophodno je podvući istaknutu ulogu koju u tome poslu ima najviše vojno rukovodstvo. Najsvestranije uopštavanje taktičkog iskustva, borbenog stvaralaštva oficira i vojnika i rešavanje najprincipijelijih pitanja taktike, najpotpunije može ostvariti u okviru oružanih snaga u celini. Zato, od delatnosti vojnih rukovodilaca zavisi u velikom stepenu koliko će pravilno biti postavljena najvažnija pitanja koja se pojavljuju pred taktikom u toku rata i da li će se celishodno i blagovremeno uopštiti uputstva iz te oblasti. U toku velikog otadžbinskog rata komandanti grupa armija (frontova) i armija bavili su se ne samo problemima strategije i operativne veste, već i najvažnijim pitanjima taktike. To se izražavalo u vidu direktiva i zapovesti, a isto tako i raznih pismenih i usmenih uputstava Vrhovne komande, a i komandanata frontova.

Evo samo nekoliko primera iz istorije najtežeg perioda velikog otadžbinskog rata — njegovog početnog perioda, koji pokazuje kako je aktivna delatnost vojnih rukovodilaca pomagala usavršavanju načina taktike.

Prva nedelja borbe sovjetskih trupa sa nemačko-fašističkim osvajačima pokazala je niz nedostataka u taktici sovjetskih trupa. Već drugog dana rata bila je data direktiva za poboljšanje organizacije veze u trupi. Zahtevano je da se reorganizuje sistem veze i da se naročita pažnja obrati na korišćenje radija i pokretnih sredstava.

Iskustvo iz prve nedelje ratnih dejstava je pokazalo slabost protivtenkovske odbrane sovjetskih operativnih i taktičkih jedinica, usled čega se neprijatelj sa svojim oklopnim jedinicama relativno brzo probijao u dubinu odbrane. U vezi s tim sovjetska Vrhovna komanda je već 6. jula 1941. godine dala trupama uputstva o najcelishodnjim načinima borbe sa neprijateljskim tenkovima. Prvo od njih je bilo: napore protivtenkovske odbrane ne rasplinjavati, već borbu sa tenkovima organizovati prvenstveno

na najvažnijim pravcima njihovog kretanja, stvarajući gust sistem prepreka. Od starešina i trupa u borbi sa tenkovima, u koje su nemačko-fašističke trupe polagale osnovnu nadu, zahtevano je da se ne uzdaju samo u svoju artiljeriju i tenkove, no da, isto tako, upotrebljavaju i sva druga sredstva za protivtenkovsku borbu — ručne bombe, flaše sa zapaljivom tečnošću, protivtenkovske mine i ostalo. Naređivano je da se u pukovima i bataljonom stvaraju lovačke čete i grupe za uništavanje tenkova, naoružane odgovarajućim sredstvima. Važan je bio zahtev da starešine jedinica zadrže u svojim rukama rezerve od jedinica sa protivtenkovskom artiljerijom, ručnim bombama i mitraljezima, koje bi mogle da brzim manevrom uspostave front na ugroženom pravcu i da neprijateljske tenkove odseku od motorizovane pešadije. U toku rata ta misao je ostvarivana formiranjem artiljerijskih protivtenkovskih rezervi i pokretnih odreda za za-prečavanje. I na kraju, bila su data uputstva o korišćenju inžinjerijskih prepreka.¹⁾ Ta uputstva su dopunjena dvema direktivama Generalštaba — o borbi sa neprijateljskim tenkovima noću i o poboljšanju načina borbe sa tenkovima uz pomoć avijacije.

Iskustvo iz početnih bitaka u ratu pokazalo je i celi-shodnost širokog korišćenja artiljerije za borbu sa neprijateljskim tenkovima. To iskustvo, koje je uopštila Vrhovna komanda, bilo je saopšteno trupama još 28. juna 1941. godine u vidu uputstava o korišćenju artiljerije za protivtenkovsku odbranu.

Sva ta uputstva su odredila početak čitave serije praktičnih mera, koje su bile sprovedene u trupi u narednim nedeljama i mesecima u cilju reorganizacije metoda komandovanja trupama i poboljšanja načina vođenja borbe sa neprijateljskim tenkovima.

Nabrojana uputstva izražavala su stvaralačku delatnost sovjetskog višeg vojnog rukovodstva u cilju uopštavanja borbene prakse trupa i razvoja taktičkih načina

¹⁾ Arhiv MO, f. 208, op. 10169 ss, d. 4, str. 150—153.

vođenja borbe. Rezultat te delatnosti, sjedinjene sa iskustvom koje su stekle trupe, bio je taj da je taktika sovjetskih trupa znatno koraknula napred.

U toku rata generali, oficiri, podoficiri i vojnici Sovjetske armije tražili su nove načine vođenja borbe, stalno usavršavajući taktiku. Najracionalniji od tih načina dobili su priznanje i široko su rasprostranjivani. Tako je stvaralaštvo sovjetskih ratnika na bojištima predstavljalo osnov za razvoj taktičkog majstorstva.

Razmotrićemo na konkretnim primerima na koji su način visoki moralno-borbeni kvaliteti sovjetskih ljudi, njihovo ratno iskustvo i majstorstvo uticali na razvoj taktike u prošlom ratu. Pri tom ćemo obratiti naročitu pažnju na iskustvo iz borbi koje su izvedene u toku leta 1941. godine, koje predstavlja najtežu i u literaturi najmanje obrađenu etapu razvoja taktike. U prvom periodu rata bili su provereni predratni pogledi na vođenje borbe i istovremeno je bilo prikupljeno ogromno borbeno iskustvo u surovim uslovima borbe, što je omogućilo da se kasnije taktička veština brzo usavršava.

Uoči velikog otadžbinskog rata ljudstvo oružanih snaga imalo je dobru taktičku pripremu, koja je u celini odgovarala zahtevima svog vremena. Međutim, bilo je potpuno zakonito što sve taktičke navike i pogledi iz mirnodopskog perioda nisu odgovarali novim uslovima vođenja borbe, koji su se pojavili u vezi sa motorizacijom i mehanizacijom oružanih snaga, kako SSSR tako i vođećih kapitalističkih država. U mirnodopskim uslovima mogli su se davati samo približni proračuni, prognoze i tvrdnje. Rat je upravo predstavljaо originalnu »laboratoriju« vojne nauke pa, prema tome, i taktike.

Pred veliki otadžbinski rat u taktičkoj pripremi sovjetskih trupa postojao je, na primer, takav nedostatak kao što je nedovoljna obučenost za borbu pri masovnoj upotrebi u napadima neprijateljskih tenkova i avijacije. Jedan deo mladog ljudstva, koje je stupilo u redove armije 1941. godine, nije uspeo da dobije neophodnu taktičku pripremu. Zakašnjenje sa formiranjem velikih mehanizo-

vanih jedinica dovelo je, isto tako, do toga da ljudstvo tih jedinica na početku rata nije bilo kako treba taktički pripremljeno. I što je najglavnije — sovjetski ratnici nisu imali praktičnog iskustva za vođenje savremene borbe u to vreme kad je neprijatelj već imao gotovo dvogodišnje borbeno iskustvo. Zbog zločinačkih akata Ježova, Berije i njihovih pomoćnika mnoge iskusne, oprobane starešine bile su podvrgнуте represalijama. Sve se to, bezuslovno, negativno odrazilo na predratni razvoj taktike.

Delatnost sovjetskih ratnika u oblasti razvoja taktike u toku rata zavisila je, pre svega, od stečenog iskustva i praktičnih navika. Borbena praksa je obogaćivala vojnu teoriju. Ovlađivanje njome je sa svoje strane pomagalo da se neprekidno usavršava ratno majstorstvo.

Razvoj taktike sovjetskih trupa u početnom periodu velikog otadžbinskog rata i u narednim kampanjama 1941. i 1942. godine nije imao prav uspon od nižih forma ka višim. Slično bilo kojoj društvenoj pojavi, taktika se razvijala u borbi novoga sa starim, savlađivanjem unutrašnjih protivrečnosti.

U početnom periodu rata uslovi razvoja taktike bili su naročito teški.

Na osnovu pogrešne računice oko određivanja datuma početka fašističke agresije, a isto tako i zbog niza drugih uzroka, mnoge sovjetske jedinice su stupile u rat nedovoljno pripremljene za odbijanje neprijateljskih udara. Trupe pograničnih vojnih okruga nisu bile mobilisane i popunjene i nalazile su se u logorima po mirnodopskoj lokaciji, na znatnoj udaljenosti od granice. U pograničnom pojasu odbrana nije bila organizovana onako kako je trebalo.

Prelaz neprijatelja u napad u većini slučajeva bio je za sovjetske trupe iznenadan i zaticao ih je nespremne. U tim vanredno teškim uslovima sovjetski ratnici su ispoljili veličanstvenu čvrstinu, bezgraničnu hrabrost i heroizam. Međutim, nedostatak iskustva i neobično teška situacija koja je nastala doveli su do toga da načini borbe,

koje su primenjivali mnogi sovjetski oficiri i vojnici, u prvo vreme rata nisu često bili na potrebnoj visini.

U pograničnim bitkama i borbama, koje su se razvile u periodu od 22—28. juna na frontu od Baltika do Kar-pata, sovjetske trupe su izvršile veliki broj protivnapada i vodile mnoge susretne borbe. To je bio rezultat pokušaja da se odlučnim napadom postigne prelom u novonastaloj nepovoljnoj situaciji. U protivudarima i protivnapadima su učestvovali mnoge pešadijske i oklopne združene jedinice. Iako su izvođeni sa izuzetnom hrabrošću, ti protivnapadi, ipak, obično nisu donosili željene rezultate, što je bilo posledica uglavnom nedostatka iskustva kod starešina i vojnika. Ovde se potpuno pokazao ogroman značaj praktičnog iskustva čoveka-ratnika u razvoju taklike. Zbog nedostatka iskustva u pograničnim borbama združene i niže taktičke jedinice su se razvijale i dejstvovale na širokim frontovima; starešine još nisu imale navike da stvaraju udarne grupacije za izvođenje protivudara, nisu imale iskustva u komandovanju trupama kad neprijatelj ima nadmoćnost u vazduhu i u situaciji koja se brzo menja. Napor trupa, koje su prelazile u protivnapade i nanosile protivudare, često su rasipani, napad je izvođen frontalno na neprijatelja koji je po snagama bio nadmoćniji. Sadejstvo je imalo velike nedostatke.

Radi ilustracije razmotrićemo pripremu i tok jednog od protivnapada sovjetskih trupa, u toku izvođenja pograničnih bitaka, koji je bio najtipičniji za te uslove. Reč je o protivnapadu 12. mehanizovanog korpusa u rejonu grada Šaulaj od 23—25. juna 1941. godine.²⁾

Neprijatelj je 23. juna 1941. godine sa dve pešadijske i dve tenkovske divizije nastupao u pravcu Šaulaj — Riga, u zoni 8. armije Severozapadnog fronta.

Komandant fronta je 22. juna sredinom dana naredio da se snagama 12. mehanizovanog korpusa izvrši protivnapad na neprijatelja koji se probio u zonu 8. armije.

²⁾ Arhiv MO, f. 619, op. 266018 s, d. 11, str. 24.

12. mehanizovani korpus (23, 28. td i 202. mpd) imao je na početku borbenih dejstava 819 borbenih vozila, od kojih 780 tenkova.³⁾ Iz raznih uzroka, prilikom upućivanja korpusa na zimski razmeštaj radi odmaranja bilo je ostavljeno 14% od ukupnog broja tenkova i u protivnapadu korpusa učestvovala su svega 683 tenka. Udar takvim snagama mogao je biti vrlo efikasan. Međutim, to se nije dogodilo.

Organizacija protivnapada u rejonu Šaulaja imala je ozbiljnih nedostataka. Korpus je morao dejstvovati u zoni širokoj do 60 km. Dubina zadatka bila je, takođe, 60 km. Dekoncentracija snaga korpusa i dubok zadatak svedoče o potcenjivanju neprijateljskih snaga i mogućnosti. Nije bilo dovoljno vremena za pripremu protivnapada. Sadejstvo između divizija bilo je slabo organizованo. Tenkovske divizije su nanosile udare u raznim pravcima i u različito vreme. Komandant korpusa je nameravao da na početku dejstava organizuje vezu sa divizijama radiom. U tom cilju je operativna grupa komandanta korpusa, koja je izišla na komandnu osmatračnicu, bila obezbeđena vodom tenkova koji su imali radio-stanice i, osim toga, sa dve poljske radio-stanice. Ipak, ta sredstva veze nisu u potpunosti obezbedila komandovanje trupama. Osim toga, podaci za radio-vezu bili su ostavljeni u štabu korpusa. Radio-telegrafisti su bili veoma slabo pripremljeni za rad u pokretu pri smetnjama koje je neprijatelj stvarao.

23. tenkovska divizija (nepotpunjena: nedostajalo je 35% viših starešina i do 55% nižih i specijalista) započela je, u svitanje 23. juna, pokret na polazne položaje u tri kolone. Maršujući danju pod udarima neprijateljske avijacije, probila se, ne nailazeći na neprijatelja, iz rejona 60—70 km istočno od Kalvarije u pravcu juga. Tom prilikom je neprijatelj odsekao pozadinu divizije od tenkovskih kolona. Krajem dana 23. juna jedinice divizije još nisu stupile u ozbiljne borbe.

³⁾ Ibid., op. 266019 s, d. 12, str. 2.

28. tenkovska divizija, koja je započela pokret ujutro 23. juna, do 10 časova izišla je na polazne položaje za napad, ali je, zbog nedostatka pogonskog goriva, bila primorana da se zaustavi. U napad je prešla samo njena prethodnica — 55. tenkovski puk koji je napadao jedinice neprijateljske 1. tenkovske divizije. Borbom je iskusno rukovodio zamenik komandanta puka za strojevu obuku major Popov. Puk je, prešavši u napad, uništio neprijateljsku kolonu, pri čemu i artiljerijsku bateriju i sedam protivtenkovskih topova. Međutim, izgubivši 13 tenkova, puk je, pošto nije dobio podršku drugih jedinica divizije, padom mraka bio izvučen 6 km na sever.

Na taj način, 23. juna, u protivnapadu nije učestvovao čitav 12. mehanizovani korpus, već samo jedan njegov tenkovski puk.

Ujutro 24. juna štabu fronta je pošlo za rukom da uspostavi prekinutu vezu sa višim taktičkim jedinicama 12. mehanizovanog korpusa, i tenkovskim divizijama bio je postavljen zadatak da produže napad. Zadatak 24. juna mogla je da izvrši samo 23. tenkovska divizija. Ona je, posle toga, po naređenju komandanta 10. pešadijskog korpusa, uputila deo tenkovskih bataljona 144. tenkovskog puka za podršku 90. pešadijske divizije koja je odstupala istočno od reke Jura. Ti tenkovski bataljoni su, bez podrške 90. pešadijske divizije, iz pokreta izvršili protivnapad na neprijatelja. Pošto su izgubili oko 70% tenkova, oni su bili primorani da odstupi bez ikakvog uspeha. Preostalim delom snaga 23. tenkovska divizija je napala neprijatelja u rejonu Kaltinenaj, ali ni ona nije imala ozbiljnijeg uspeha. Protivnapadi drugih nižih taktičkih jedinica divizije, koji nisu izvedeni istovremeno, bili su takođe bezuspešni. Pošto je od udara neprijateljske avijacije i artiljerijske vatre izgubila oko 60% tenkova, 23. tenkovska divizija je prekinula borbu. Njene jedinice su, nemajući vezu sa susedima i prepostavljenim štabovima, krajem dana 24. juna odvojenim grupama odstupile na severoistok.

28. tenkovska divizija 24. juna nije mogla izvoditi borbena dejstva zbog nedostatka pogonskog goriva, koje je dobila tek pri kraju tog dana. Divizija je prešla u napad 25. juna ujutro. Naišavši na pravcu svog kretanja na kolonu neprijateljske motorizovane pešadije, tenkovska divizija joj je nanela teške gubitke i probila se oko 6 km, ali je i sama izgubila oko 80 tenkova. Kasnije su jedinice divizije bile iskorišćene za obezbeđenje pešadije koja je odstupala.

Na tome se i završio protivnapad sovjetskih trupa u rejonu jugozapadno od Šaulaja. U toku protivnapada su neprijateljskom 41. motorizovanom korpusu bili naneseni gubici i on je bio zadržan u rejonu južno od Šaulaja. No, sovjetski 12. mehanizovani korpus je u toku borbi izgubio glavninu svoje borbene tehnike.

U tom protivnapadu se u sažetoj formi ispoljavaju mnogi nedostaci, karakteristični za slična dejstva sovjetskih taktičkih jedinica u prvim danima rata. Videli smo da je 12. mehanizovani korpus dejstvovao decentralizованo. Pukovi i divizije su nastupali raznim pravcima bez neophodnog sadejstva. 23. tenkovska divizija je korišćena po bataljonima za zaštitu pešadijskih jedinica i ubrzo je prestala da postoji kao jedinstven borbeni organizam. Rad pozadine je bio slabo organizovan, usled čega 28. tenkovska divizija, zbog nedostatka pogonskog goriva, nije ništa radila 24. juna, u vreme kad je njen sused, 23. tenkovska divizija, vodio borbu. To je naglo oslabilo snagu udara korpusa i omogućilo neprijatelju da tuče sovjetske trupe po delovima. Komandovanje jedinicama korpusa i izviđanje bili su na veoma niskom nivou.

Navedeni primer pokazuje da su pojedine starešine na početku rata, zbog nedostatka borbenog iskustva, činile ozbiljne propuste. To je na najneposredniji način uticalo na takтику trupa. Takva dejstva ne samo što nisu pomagala razvoj taktike, već su protivurečila i zahtevima predratnih pravila.

Početkom jula 1941. godine, u teškim uslovima koji su nastali, sovjetskim trupama je postavljen zadatak da zaustave neprijatelja koji je napadao, da ga ne puste u dubinu zemlje i da mu nanesu poraz. Sovjetski ratnici — generali, oficiri i vojnici — sve do zime 1941/42. godine, vodeći uporne bitke sa neprijateljem, istovremeno su usavršavali taktičke načine vođenja uporne odbrane, a isto tako i napadnih dejstava sa ograničenim snagama i borbenom tehnikom, kad je neprijatelj držao inicijativu i kad je na pravcima glavnih udara raspolagao znatnom nadmoćnošću u tenkovima i avijaciji. Sovjetski pukovi i divizije su se u teškim borbama postepeno bogatili iskustvom i, korak po korak, poboljašavali taktiku.

Razradi taktike uporne i nesavladive odbrane u početnom periodu rata pomogao je masovni heroizam sovjetskih ratnika. Kao naročito svetao primer toga služi herojska odbrana Bresta.

U borbama u letu 1941. godine sovjetski ratnici su postigli ozbiljne rezultate u razradi taktike odbrane ograničenim snagama i sredstvima. Postepeno su sovjetske starešine naučile da postižu uspeh u odbrambenim borbama u najtežoj situaciji, kad su imale pred sobom znatno nadmoćnije neprijateljske snage. Mnoge od tih borbi su se razvijale u toliko neobičnoj i oštroj situaciji, pri takvoj nadmoćnosti neprijatelja u avijaciji i tenkovima, da su samo hrabrost i stvaralaštvo sovjetskih ljudi pomogli da se izide iz teškog, ponekad i kritičnog položaja.

Evo jednog primera slične vrste borbi, koje karakterišu povećano iskustvo i porast majstorstva sovjetskih starešina u borbama 1941. godine.

U toku smolenske odbrambene operacije Zapadnog fronta neprijatelju je do 15. jula 1941. godine pošlo za rukom da se snagama 7. oklopne divizije 3. tenkovske grupe, uz snažnu avijacijsku podršku, probije sa severa u rejon Jarcevo i da preseče autoput Smolensk — Moskva. Samim tim je smolenska grupacija sovjetskih trupa bila duboko obuhvaćena sa istoka i odsečena od glavne magistrale koja je vezuje sa pozadinskim rejonima.

Kada je neprijatelj izbio u rejon Jarcevo, napetost situacije dostigla je maksimalni stepen. Morale su se hitno preduzeti sve mere da se zaustavi napad neprijatelja i da se on odbaci od Jarceva.

U Jarcevu su 15. jula hitno bile prikupljene sve jedinice koje su se nalazile u tom rejonu: dva pešadijska i tri artiljerijska puka iz sastava 44. pešadijskog korpusa, koji se ovde nalazio na preformiranju, a takođe artiljerijski puk jednog drugog pešadijskog korpusa. Osim toga, stigao je takozvani »kombinovani puk«, sastavljen od vojnika raznih jedinica. Na čelu te grupe nalazio se komandant 44. pešadijskog korpusa, general Juškjević. On je na zapadnu obalu reke Vop, radi odbrane prelaza u Jarcevu, isturio bataljon pešadije i 21 oruđe i istovremeno je zameniku komandanta 25. pešadijskog korpusa postavio zadatku da objedini i sebi potčini sve jedinice koje su odstupale u taj rejon i da organizuje odbranu prilaza Jarcevu. Međutim, do ponoći istog tog dana u rejon Jarceva su pridošle samo male grupe iz sastava 38. pešadijske divizije; one su bile zadržane i upućene radi organizacije odbrane. Sovjetske starešine su bile u stanju da u kratkom roku i u izuzetno teškoj situaciji prikupe trupe u ugroženom rejonu, da ih srede i organizuju odbranu.

Neprijatelj je bio zaustavljen i prikovan. Zbog aktivnih dejstava sovjetske »jarcevske grupe« njemu nije pošlo za rukom da završi opkoljavanje smolenske grupacije sovjetskih trupa istočno od Smolenska i da razvije napad na Dorogobuž i Vjazmu. Dobilo se u vremenima. Ubrzo su pristigle rezerve i neprijatelj je bio definitivno zaustavljen.

Na taj način u najtežoj situaciji, kad je neprijatelj ostvario proboj i kad je izgledalo da mu ništa ne smeta da brzo razvija uspeh na istok, sovjetske starešine su bile u stanju da brzim manevrom, iskusnim korišćenjem krajnje ograničenih rezervi, zaustave neprijatelja i stvore uslove za kasniji prelom u toku borbe.

Pobeda u borbi je odraz taktičkog majstorstva. Taktička pobeda može se postići pri različitim uzajamnim

odnosima u borbenim sredstvima. Relativno manje napore zahteva pobeda na bojištu pri povoljnim uslovima i znatnoj nadmoćnosti u ratnoj tehnici. Druga je stvar — borba u teškim uslovima pri nedostatku snaga i sredstava. U takvoj se situaciji od starešine zahteva čvrstina, odlučnost, smelost, odvažnost i duboko poznavanje vojne veštine. Upravo u takvim uslovima i bili su prinuđeni da ratuju sovjetski ljudi u prvom periodu velikog otadžbinskog rata.

Nedostatak borbenih sredstava bio je najvažniji uzrok malih taktičkih gustina, naročito artiljerije i tenkova, linijskog postrojavanja borbenih poredaka, slabe udarne snage taktičkih i operativnih jedinica, nedovoljne gipkosti u komandovanju trupama i drugih slabosti, karakterističnih za sovjetsku taktiku u borbama 1941. i 1942. godine. Što su čak i u tim uslovima sovjetski vojnici i oficiri postizali pobedonosni ishod mnogih upornih i teških borbi, može se, u prvom redu, pripisati njihovim visokim moralno-borbenim kvalitetima, iskustvu i majorstvu, hrabrosti i postojanosti koji su neprekidno nastali.

Iskustva iz borbi 1941. i 1942. godine omogućila su oficirima Sovjetske armije da do perioda staljingradske bitke, a naročito bitke kod Kurska, znatno poboljšaju načine vođenja napadne i odbrambene borbe. Upravo u to vreme sovjetske operativne i više taktičke jedinice počele su dobijati sve više i više razne vrste tehnike, što je umnogome pomoglo da se poboljšaju taktički načini borbe. Sve veća snabdevenost združenih jedinica tehnikom, uz povećanje borbenog iskustva trupa, a naročito starešina, davana je velike mogućnosti za razvijanje stvaralaštva, inicijative starešina i štabova. To su bile objektivne pretpostavke za kasnije usavršavanje taktike.

Počevši od proleća 1943. godine, sovjetske starešine još potpunije ovlađuju veštinom rukovođenja savremenom borbom, one sve smelije koncentrišu napore na odlučujuće pravce. Već u drugom periodu rata princip koncentracije snaga i sredstava na glavnim delovima fronta

opštevojnih jedinica potpuno se učvrstio u praksi borbene delatnosti trupa.

Posle toga, kad je u 1943. godini Sovjetska armija primorala neprijatelja da pređe u odbranu, glavni problem taktike napada Sovjetske armije postao je proboj pozicijskog fronta. Do tog vremena, naročito u 1944. i 1945. godini, borbeno majstorstvo ljudstva sovjetskih oružanih snaga toliko je poraslo da su, u relativno kratkom roku, bili razrađeni efikasni načini organizacije i izvođenja taktičkog proboga. Samim tim je, u tim uslovima bio rešen glavni problem taktike.

Ratničko majstorstvo nalazi izraz u delatnosti vojnika, oficira i generala na bojištu. Samo pobjeda u borbi, postignuta ekonomičnim i racionalnim trošenjem snaga, zasluguje višu ocenu borbenog majstorstva. Međutim, važni su ne samo rezultati borbe, već i putevi za postizanje pobjede, jer oni otkrivaju taktičko iskustvo i vojnu zrelost vojnika i oficira. Znatno povećanje nivoa majstorstva sovjetskih ratnika u 1944. i 1945. godini najlakše će se ustanoviti upoređivanjem sa onim iz početnog perioda rata, kad je Sovjetska armija tek sticala navike u borbi sa neprijateljem.

Dok na početku rata mnoge sovjetske starešine nisu imale niz neophodnih navika u organizovanju i vođenju borbe i u komandovanju trupama, u 1944. i 1945. godini organizacija borbi znatno je poboljšana, jer su sovjetski kadrovi tada imali bogato iskustvo.

Borbenom praksom su sovjetske starešine i štabovi stekli navike da najracionalnije organizuju borbu, u kojoj su sva mnogobrojna i raznovrsna borbena sredstva usredstveno usmeravana na rešavanje opštег taktičkog zadatka.

Porast ratničkog majstorstva nalazio je izraz i u povećanju moralne čvrstine ljudstva armije. Smela i odlučna dejstva bila su neophodan uslov za materijalizaciju novih, najboljih, taktičkih načina, najpotpunijeg korišćenja ratne tehnike.

U borbama 1944—1945. godine, sa stanovišta načina organizacije, koju su primenjivale sovjetske starešine, bilo je mnogo zajedničkog, jer je većina njih otpočinjala u približno sličnim uslovima — iz položaja neposrednog dodira sa neprijateljem koji je organizovao odbranu pozicijskog tipa. U borbama tih godina našlo je odraz čitavo prethodno uopšteno borbeno iskustvo. Jasno se vidi da je u to vreme bila potpuno pravilna težnja komandanata divizija i korpusa da na uskim odsecima proboga koncentrišu što veće artiljerijske i tenkovske snage. Oni su vešt ešelonirali borbene poretkе jedinica da bi snage udara u toku proboga mogle da narastaju iz dubine. Sve starešine su pokazale da je porasla njihova veština da organizuju sadejstvo snaga i sredstava i tačan — u parksi izgrađen — sistem komandovanja trupama i sa velikom masom artiljerije koju su dobijali kao ojačanje. Sovjetske starešine su u tom periodu rata već raspolagale raznovrsnim iskustvom, što im je omogućavalo da postižu iznenadne udare, vrše dezinformaciju i preduzimaju maskiranje a to je sve vešt i iskorišćavano. Većina starešina razvijala je taktičke načine vođenja borbe novatorskim, stvaralačkim putevima, a pri izboru načina dejstava izbegavala je šablon koji je toliko opasan i, istovremeno, toliko mogućan u okvirima čvrsto centralizovanog rukovođenja borbom i operacijom, koje je neophodno za sve uslove.

Uticaj stvaralačkih napora ljudstva Sovjetske armije na razvoj taktike nemoguće je preceniti. Samo zahvaljujući aktivnom stvaralaštvu, pre svega generala i oficira, taktika sovjetskih trupa u toku rata se neprekidno razvijala i u punoj meri odgovarala odlučnom i manevarskom karakteru duboke opštevojne borbe, a isto tako i nivou razvoja borbenih sredstava. Dosta veliki značaj za razvoj taktike imalo je, takođe, borbeno stvaralaštvo vojnika. Njihova veština, borbene navike, pronicljivost, inicijativa, umnogome su pomogli usavršavanju taktičkih načina vođenja borbe.

Kad se ističe odlučujuća uloga čoveka — ratnika u razvoju taktike, neophodno je imati u vidu da je i u nemačko-fašističkoj armiji ljudstvo aktivno uticalo na razvoj taktičkih načina vođenja borbe. Usavršavanje načina vođenja borbe u hitlerovskoj vojsci isto tako je zavisilo od moralno-borbenih kvaliteta vojnika i oficira.

Savremena buržoaska propaganda, u cilju veličanja Vurmahta koji se nanovo rađa u Zapadnoj Nemačkoj, pridaje veliki značaj nekakvim posebno urođenim kvalitetima koji su postojali kod vojnika hitlerovske vojske, a koje su oni, tobože, ispoljavali u drugom svetskom ratu. Buržoaski ideolozi na svaki način pokušavaju da dokažu kako su hitlerovci posedovali izuzetno visoko ratničko, a naročito taktičko majstorstvo.

Razume se, u prošlom ratu je pred nama bio snažan, iskusni i čvrst protivnik, koji je, naročito ako se govori o kadrovskom sastavu, imao dosta dobru taktičku pripremu. Međutim, to nikako ne znači da su nemačko-fašistički osvajači imali posebno urođene kvalitete, kako to hoće da dokažu zapadnonemački militaristi.

Poznato je da su fašisti, koji su došli na vlast u Nemačkoj pomoću najkrupnijih magnata industrijskog i finansijskog kapitala, morali da izvrše socijalnu volju svojih gazda: da otpočnu rat za podelu sveta i da, pošto pobede u tom ratu, samim tim obezbede svetsku ekonomsku i političku vladavinu nemačkih imperijalista.

Oružane snage zauzele su posebno mesto kao oruđe rata u borbi za svetsku vladavinu. U neobično širokoj razmeri bio je obnovljen stari pruski feudalni kult snage, ponovo su oživele vekovne tradicije militarizma. Kult rata, snage oružja i armije, uzeo je u zemlji posebne, čak i za Nemačku u prošlosti nepoznate forme. Fanatički pozivi državnih rukovodilaca za uništenje neprijatelja, blistave vojne parade, demonstracije i marševi, potok militarističke literature, sve je to zaglušivalo svest ljudi. Kad u zemlji nije bilo progresivnih organizacija, kad je komunistička partija bila zabranjena, kad je vladao razuz-

dani teror nad demokratskim elementima, široki slojevi stanovništva Nemačke pošli su za razbojničkom hitlerovskom partijom koju su podsticali i darežljivo finansirali ne samo domaći već i inostrani kapitalisti.

U periodu od 1936—1940. godine usledio je niz poznatih spoljopolitičkih i vojnih uspeha fašističke Nemačke. Lake pobede u 1939. i 1940. godini uticale su na armiju kao najsnažnije propagandno sredstvo. Autoritet i značaj armije u državi narasli su do nečuvenih razmera. Na nju su trošena ogromna sredstva. Ona je stekla ozbiljno ratno iskustvo. Napljačkane materijalne vrednosti su se, kao širok potok, slivale iz mnogih zemalja Evrope u Nemačku. Izgledalo je kao da je potrebno još samo malo napora pa da se planovi o svetskoj vladavini pretvore u život. U takvim uslovima je nemačko-fašistička armija napala Sovjetski Savez.

Taktički i tehnički obučeni, vojnici i oficiri Vermahta — koji su imali borbeno iskustvo, pokvareni čitavim sistemom hitlerovskog »vaspitanja« — vodili su prve borbe na istočnom frontu pomamno, potpuno uvereni u brzu pobedu. Sve to, zajedno uzeto, određivalo je drskost i odlučan karakter taktičkih načina vođenja borbe, koje su primenjivale združene i niže taktičke jedinice nemačko-fašističke vojske protiv sovjetskih trupa u letu 1941. godine. Međutim, fašističke »ideje« pljačke i masovnih ubistava u ime »velike Nemačke« vršile su aktivni uticaj na vojниke i oficire, a preko njih i na taktiku samo kad su pobede lako postizane.

Ali, čim je hitlerovska vojska počela da trpi poraze, njen je moral počeо da opada. Poraz kod Moskve je potkopao duh fašističkih trupa. Posle Staljingrada vojnici su se postepeno ubeđivali da je rat izgubljen i da su oni postali žrtve obmana svojih rukovodilaca. Komplikovan i dugotrajan proces razočaranja u političke ciljeve rata, u programe i mogućnosti hitlerovske klike, koji se zbivao u nemačko-fašističkoj vojsci u narednim godinama rata, suštinski je uticao na sve strane vojne delatnosti, a posebno na taktiku hitlerovskih trupa, koja je upravo u to

vreme, u poslednjim godinama rata, poprimila uglavnom odbrambene forme. Taj je proces primorao fašističku komandu da primenjuje krajnje represivne mere protiv bilo kakvog ispoljavanja kolebanja ili sabotaže, što je, razume se, pojačavalo antagonizam između starešina i boraca. Samo bojazan od surove odmazde starešina, zاغlušna propaganda o neophodnosti zaštite svoje zemlje i svirepa disciplina u staropruskom duhu primoravale su Nemce da se uporno tuku do kraja. U vezi s tim još više se pojačava ispoljavanje šablonu i pedanterije u taktici, koji su toliko karakteristični za nemačko-fašističku vojsku.

Iz svega što je rečeno postaje jasno da moralno-borbeni kvaliteti vojnika hitlerovske vojske nisu predstavljali nekakvu naročitu pojavu u oblasti ratne veštine, kako to tvrde mnogi buržoaski vojni pisci. Te kvalitete su rodile osobenosti istorijske situacije, koje su uslovljene osobenostima fašističkog režima i koje su probile svoj put razvoja i pada.

I tako, vidimo, da su se taktike Sovjetske armije i nemačko-fašističke vojske, koje su se borile jedna protiv druge u prošlom ratu i upotrebljavale oružje približno jednakih svojstava, razvijale u toku rata različitim putevima. Ti putevi su odrediti, pre svega, društvenim poretkom, moralno-borbenim kvalitetima ljudi koji su sačinjavali te armije. Potpuna odanost svojoj socijalističkoj domovini i svojoj Komunističkoj partiji, visoke internacionalističke ideje oslobođenja i bratstva naroda kojima su napajani sovjetski ratnici, bile su osnova za masovan heroizam ljudstva Sovjetske armije i za brzo usavršavanje ratnog majstorstva i taktičke veštine u godinama rata. Fašistička zverska ideologija ubijanja, pljačke i rasne mržnje, koja je predstavljala osnovu »vaspitanja« čoveka u hitlerovskoj vojski, posebno je bila jedan od glavnih izvora narednog pada njene taktike.

Na taj način vidimo: kakav je moralni lik ljudi od kojih je sastavljena vojska, kakvo je njihovo vaspitanje,

takva je, u stvari, i ratna veština te vojske. U tome je osnova nadmoćnosti taktike Sovjetske armije nad taktičkom vojski kapitalističkih država u drugom svetskom ratu.

Pobeda sovjetskog naroda u velikom otadžbinskom ratu bila je pobeda i sovjetske ratne veštine. Svoj deo zasluga u toj pobedi ima i taktika čijom se razradom, u ovom ili onom stepenu, bavio najveći deo vojnika i oficira Sovjetske armije. Upravo sovjetски ratnik, sa svojim visokim moralno-borbenim kvalitetima koji su stalno rasli, predstavlja glavnu snagu razvoja i usavršavanja taktike u godinama rata.

Glava druga

NAORUŽANJE PEŠADIJSKIH JEDINICA I SREDSTVA NJIHOVOG OJAČANJA

Taktika se suštinski menjala pod uticajem takvog faktora kao što je naoružanje. U toku čitavog rata naoružanje sovjetskih trupa bilo je najpokretljiviji faktor, koji se brzo razvijao i koji je umnogome određivao razvoj načina vođenja borbenih dejstava. Veliki uticaj naoružanja na razvoj taktike proistiće iz toga što ratna tehnika, uporedo sa ljudima koji je upotrebljavaju, predstavlja materijalnu osnovu borbe, operacije i rata u celini. V. I. Lenjin je, razmatrajući zavisnost između taktike i naoružanja armije, ukazao na to da »vojna taktika zavisi od nivoa ratne tehnike«.¹⁾

U godinama velikog otadžbinskog rata, sjajna pobjeda Sovjetske armije bila je postignuta ne samo zbog vanredno visokih moralno-borbenih kvaliteta, sovjetskih ratnika, njihove hrabrosti, postojanosti, smelosti i masovnog heroizma, već i zahvaljujući tome što su oni bili naoružani prvaklasmom oružjem u dovoljnim količinama. Ocenujući iskustvo iz I svetskog i građanskog rata, V. I. Lenjin je pisao: »... rat nas je mnogo čemu naučio...«. On je pokazao »... da pobeduje onaj koji ima silnu tehniku, organizovanost, disciplinu i bolje mašine«.²⁾ Iskustvo iz velikog otadžbinskog rata je svom svojom ubedljivošću potvrdilo lenjinske postavke o tome da se pobjeda u ratu,

¹⁾ В. И. Ленин, Соч., т. 11, стр. 167.

²⁾ В. И. Ленин, Соч., т. 27, стр. 167.

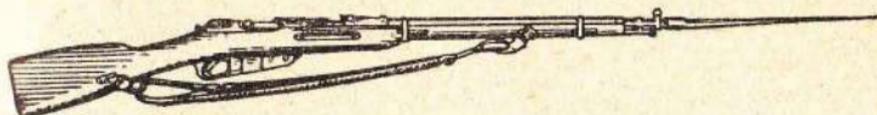
koji se vodi masovnim armijama, ne može postići bez dovoljne količine dobrog naoružanja.

Samo zahvaljujući dalekovidoj politici Komunističke partije i sovjetske vlade, koja je dovela do industrijalizacije zemlje, zahvaljujući radnom heroizmu čitavog sovjetskog naroda i očiglednoj nadmoćnosti ekonomskog i političkog poretku nad kapitalističkim uređenjem, Sovjetski Savez je bio u stanju da u toku prošlog rata obezbedi svojoj Armiji znatnu kvalitativnu i kvantitavnu nadmoćnost u naoružanju nad hitlerovskom vojskom.

U toku rata buran razvoj su pretrpele gotovo sve vrste oružja, koje su se nalazile u naoružanju Sovjetske armije. Međutim, u ovoj knjizi su dati kratki opisi samo za osnovne vrste oružja koje su se pretežno nalazile u naoružanju pešadijskih divizija, a takođe i onih jedinica, koje su dodeljivane za ojačanje opštevojnih jedinica ili koje su ih podržavale.

PEŠADIJSKO ORUŽJE

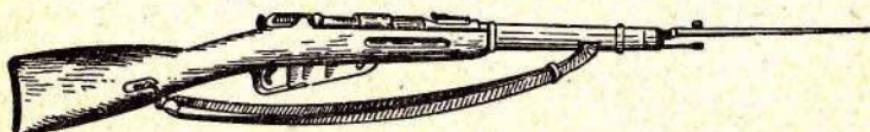
Uoči velikog otadžbinskog rata u naoružanju nižih pešadijskih jedinica nalazile su se sledeće vrste pešadijskog oružja: puške, karabini, snajperske puške, automatske puške, automati, puškomitraljezi, mitraljezi (teški) i protivavionski mitraljezi.

Slika 1. — Puška, kalibar 7,62 mm, model 1891/30. g.

Iako je u početku rata osnovna vrsta masovnog naoružanja pešadije bila puška 7,62 mm, model 1891/30. g. (sl. 1), ona je u toku rata postepeno zamjenjivana karabinom i automatom. To se objašnjavalо, pre svega, njenom nedovoljnom brzinom gađanja.

Uporedno sa puškom u naoružanju se nalazio karabin 7,62 mm, model 1938. g., koji je u toku rata sve više ulazio u naoružanje pešadije i, budući da ga je ona prihvatile, od pomoćne je postao masovna vrsta naoružanja. Karabin, bez obzira na nešto povećano rasturanje, smanjenu početnu brzinu zrna i tačnost gađanja na većim odstojanjima u poređenju sa puškom, zahvaljujući svojim dobrim manevarskim kvalitetima, ipak je više odgovarao zahtevima pešadije. Zatim je u njega bio ugrađen bajonet koji se ne skida. Takav karabin, koji je dobio naziv: karabin 7,62 mm, model 1944. g. (sl. 2) nalazio se u naoružanju nižih pešadijskih jedinica do kraja rata.

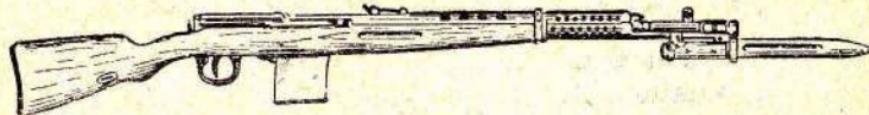
Slika 2. — Karabin, kalibar 7,62 mm, model 1944. g.

Borbeno iskustvo je potvrdilo preim秉stvo karabina nad puškom, ali je postalo neophodno da se proces njegovog punjenja i pražnjenja automatizuje.

U prošlom ratu automatske puške nisu dobile širu primenu.

Automatska puška »simonov« (AVS), kalibra 7,62 mm, pokazala se kao složena konstrukcija i krajnje nesigurna u borbi. Zbog toga je bila izbačena iz naoružanja.

Uspešnija je bila automatska puška »tokarjev«, model 1940. g. (SVT). Ta puška (sl. 3) se nalazila u naoružanju do 1943. godine.

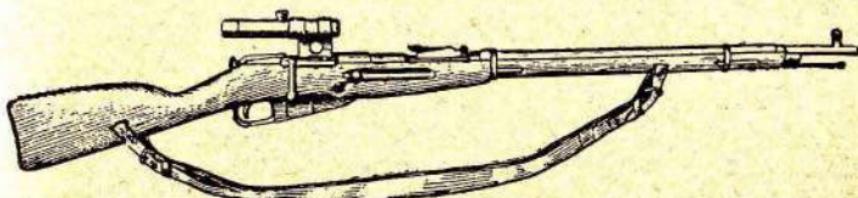

Slika 3. — Automatska puška »tokarjev«, kalibar 7,62 mm (SVT)

Povećanje praktične brzine gađanja od 20—30 metaka u minutu, uproščavanje načina gađanja, mogućnost da se pri gađanju neprekidno osmatra cilj — sve te pozitivne kvalitete automatske puške — svodili su na nulu njeni opšti nedostaci. Složenost konstrukcije otežavala je izučavanje i održavanje oružja. Mehanizmi puške su bili veoma osetljivi u borbenoj situaciji. Oružje je često imalo zastoja. Zato je proizvodnja tih pušaka u toku rata bila prekinuta.

Može li se izvesti zaključak, na osnovu onog što je gore izloženo, da je ratno iskustvo negiralo neophodnost da se ima automatska, poluautomatska puška ili karabin? Ne, takav bi zaključak bio nepravilan. Uslovi vođenja borbe su zahtevali da se stvori takva konstrukcija automatske puške, koja bi garantovala sigurno i neprekidno dejstvo, a da pored toga nije teška. U pogledu konstrukcije, rešenju tog pitanja jako je smetalo posebno to što je puščani metak imao nepodesan oblik (isturen obod).

Do početka rata snajperi nižih taktičkih pešadijskih jedinica imali su oprobanu snajpersku pušku 7,62 mm, model 1891/30. g. sa optičkim nišanom. Osim nje, u naoružanju se nalazila novousvojena snajperska puška model 1940. g. (SVT) sa nišanom PU. Međutim, borbena upotreba je pokazala nesigurnost ove puške i ona je 1942. godine izbačena iz naoružanja. Kao bolji model pokazala se prva puška koja je sa nišanom PU (sl. 4) ostala u naoružanju do kraja rata.

Slika 4 — Snajperska puška, kalibar 7,62 mm, model 1891/30. g. sa optičkim nišanom PU

Prva borbena upotreba automata¹⁾ u borbama sa Fincima u 1939/40. g. pokazala je njegove visoke borbene kvalitete i on je dobio posebno priznanje pešadije. Pojava te nove vrste oružja dovela je i do neophodnosti da se formiraju jedinice automatičara.

U 1941. godini u pešadijskim divizijama su se nalazile dve vrste automata: automat 7,62 mm »degtjarjov« (PPD — model 1940. g.) i automat 7,62 mm, »špagin« (PPŠ — model 1941. g.) Već na početku rata prvi automat je bio izbačen iz proizvodnje zbog toga što je bio komplikovanije konstrukcije, koja je otežavala masovnu proizvodnju. Najveću popularnost u sovjetskoj pešadiji stekao je drugi automat (sl. 5).

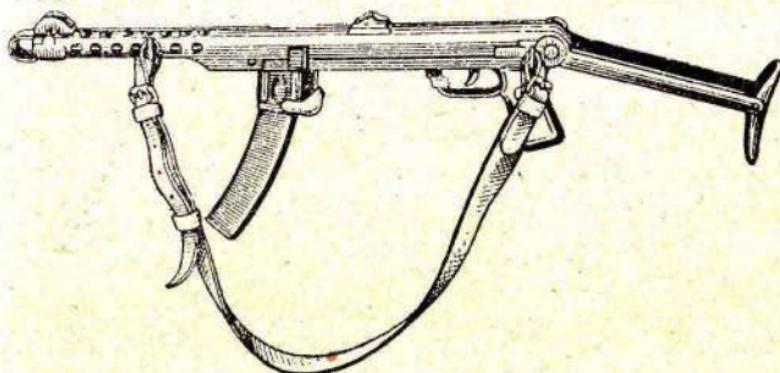

Slika 5 — Automat »špagin«, kalibar 7,62 mm, model 1941. godine (PPS)

U toku rata konstruktor Sudajev je bio razradio bolji automat, model 1943. g. (PPS-43). Taj automat (sl. 6) bio je lakši, jednostavnije konstrukcije i praktičniji. Smanjenje brzine gađanja od 1.100 na 600 metaka u minutu omogućilo je da se vatra otvara kratkim rafalima i pojedinačno, što je smanjilo nekoristan utrošak municije, rasutanje zrna i habanje automata.

¹⁾ Autori nazivaju automat »pistoljet-pulemjot« uz ime konstruktora Degtjarjova i Špagina, što bukvalno prevedeno znači »pištolj-mitraljez«, a to ne odgovara duhu srpskohrvatskog jezika, ni našoj vojnoj terminologiji, u kojoj je usvojen naziv — automat. U daljem tekstu upotrebljavaće se termin automat, uz sovjetsku skraćenicu (PPD, PPŠ). — Prim. prev.

Automati su u toku rata dobijali sve veći značaj i na kraju rata su postali jedna od osnovnih vrsta masovnog naoružanja pešadije. Tako, na primer, broj automata u pešadijskoj diviziji u ratu se povećao gotovo za 21 put.

Slika 6 — Automat »sudajev«, kalibar 7,62 mm, model 1943. godine (PPS)

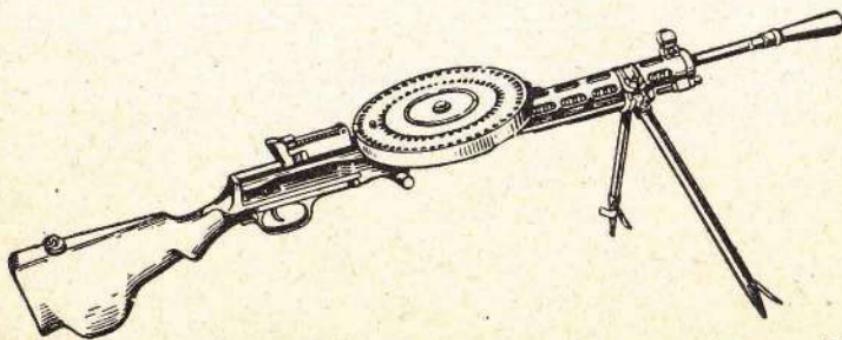
Takav buran porast broja automata objašnjava se time što je njihovo uvođenje u naoružanje znatno povećavalo gustinu vatre i istovremeno s tim niže taktičke jedinice su postajale pokretljivije.

Domaći automati, u poređenju sa inostranim modelima, imali su veću početnu brzinu zrna i gađanje na veća odstojanja, lakši magacin (šaržer), mali broj detalja pri nepotpunom rasklapanju i drugo.

I tako, automat se javio kao nova vrsta oružja koje je isprobano u masovnoj upotrebi za vreme rata. Tada je on pretrpeo znatne kvalitativne promene i kvantitativni porast i, zajedno sa karabinom, istisnuo je pušku.

U naoružanju nižih taktičkih pešadijskih jedinica na početku rata nalazio se puškomitraljez (DP), koji je izradio konstruktor Degtjarjov (sl. 7). U toku rata bila je ostvarena modernizacija tog mitraljeza, koja se sastojala u povećavanju veka trajanja nekih delova. Jednostavne konstrukcije, sa visokom manevarskom sposobnošću, mo-

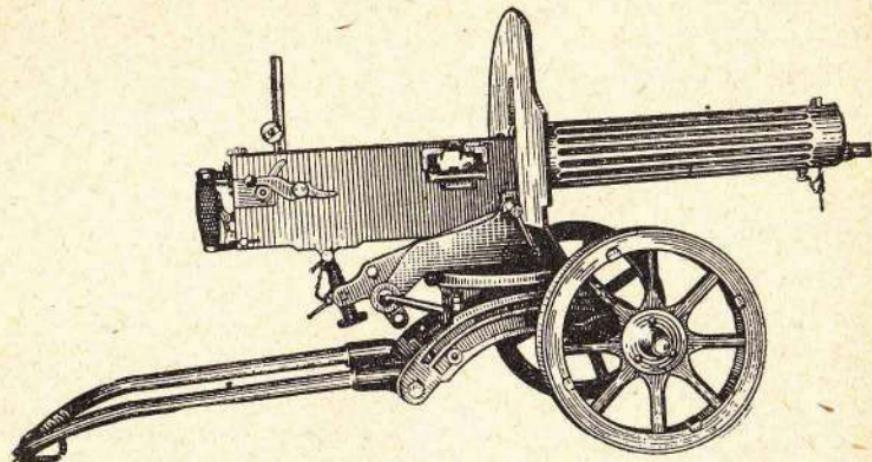
dernizovani puškomitraljez (DPM) uglavnom je zadovoljavao zahteve sovjetske pešadije i bio je u upotrebi u toku čitavog rata.

Slika 7 — Puškomitraljez »degtjarjov«, kalibar 7,62 mm (DP)

Broj puškomitraljeza u pešadijskim divizijama povećao se u godinama rata više od dvaput.

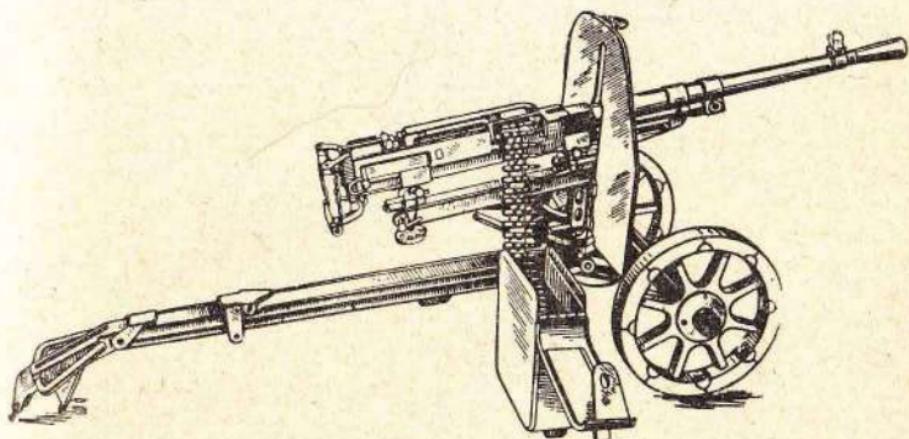
Kada su stupile u rat, taktičke pešadijske jedinice imale su u naoružanju teški mitraljez 7,62 mm, model 1910. g. (sl. 8). Bez obzira na to što je mitraljez bio veoma siguran u borbi, on ipak nije zadovoljavao potrebe sovjetskih vojski.

Slika 8 — Teški mitraljez, kalibar 7,62 mm, model 1910. godine

ske pešadije, jer je imao relativno veliku težinu (63,3 kg), komplikovanu konstrukciju i vodeno hlađenje. Bilo je neophodno smanjiti težinu mitraljeza i uprostiti njegovu konstrukciju.

Zadatak izrade novog teškog mitraljeza sjajno je rešio sovjetski konstruktor Gorjunov, koji je izradio novi, lakši (44,5 kg) i po konstrukciji jednostavniji teški mitraljez, model 1943. g. (SG-43). Na tom mitraljezu (sl. 9) bila je znatno uprošćena konstrukcija mehanizma, vodeno hlađenje je zamenjeno vazdušnim, obezbeđena je zamena cevi i sklapanje i rasklapanje mitraljeza bez specijalnog pribora.

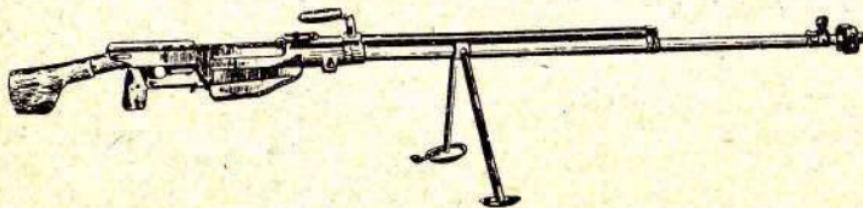

Slika 9 — Teški mitraljez, kalibar 7,62 mm, tipa »gorjunov« (SG)

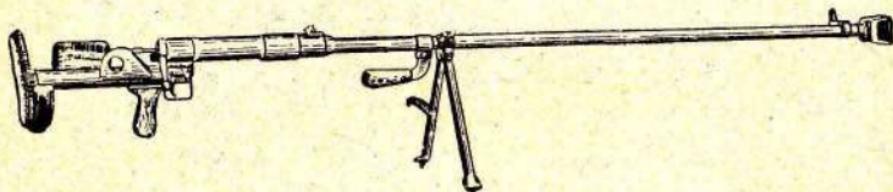
Oba teška mitraljeza su se nalazila u naoružanju Sovjetske armije do kraja rata. Međutim, treba ukazati da je postepeno vršena zamena mitraljeza »maksim«, model 1910. g., mitraljezom tipa »gorjunov«. Ukupni broj teških mitraljeza u pešadijskim divizijama popeo se krajem rata na 170 %.

Proizvodnji protivtenkovskih pušaka za naoružanje pešadije obraćala se velika pažnja još u predratnom periodu. Ipak do jeseni 1941. godine tih pušaka u trupi nije bilo. U uslovima kad je neprijatelj masovno upotrebljavao lake i srednje tenkove bilo je krajnje neophodno da

se, u najkraćem roku, sovjetskoj pešadiji dâ masovno i efikasno sredstvo za borbu sa njima. Taj počasni i odgovorni zadatak brzo su rešili sovjetski konstruktori. Do jeseni 1941. godine bile su prerađene i date u naoružanje pešadiji dve u to vreme jake protivtenkovske puške, kalibra 14,5 mm: protivtenkovska automatska puška, model 1941. godine, tipa »simonov« (PTRS) (sl. 10) i protivtenkovska puška koja se puni jednim metkom, model 1941. godine, tipa »degtjarjov« (PTRD) (sl. 11).

Slika 10 — Protivtenkovska automatska puška model 1941. godine, tipa »simonov« (PTRS)

Slika 11 — Protivtenkovska puška koja se puni jednim metkom, model 1941. g., tipa »degtjarjov« (PTRD)

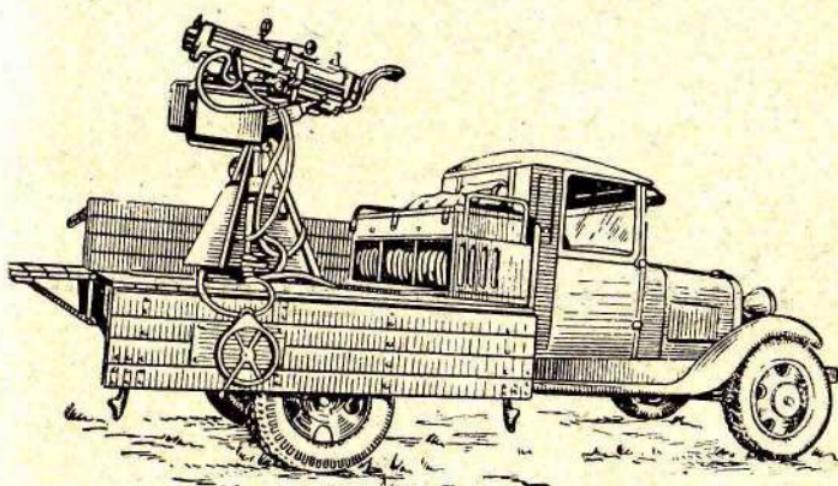
To su bila jednostavna i sigurna, manevarski dovoljno sposobna i jaka sredstva za borbu sa lakin i srednjim neprijateljskim tenkovima.

Nemački tenkovi T-I, T-II, T-III sa oklopom od 30 mm (osim čelnog), uništavani su ovim puškama koje su, u rukama smelih sovjetskih protivtenkovaca, postale strašno oružje. Kao potvrda toga služi priznanje sovjetskih neprijatelja. Tehnički inspektor bivše nemačke vojske pisao je 1943. godine: »Sovjetska protivtenkovska puška »simonov« može se smatrati najusavršenijim i najefika-

snijim oružjem od svih sada poznatih protivtenkovskih pušaka kalibra od 13—15 mm».

Broj tih pušaka brzo se povećavao do druge polovine 1943. godine, kada ih je u diviziji bilo 279. Kasnije, u vezi sa povećanjem oklopne zaštite nemačkih tenkova, ove puške su sve manje odgovarale zahtevima koji su im bili postavljeni i na kraju rata u pešadijskim jedinicama ih je već bilo gotovo triput manje nego za vreme bitke kod Kurska.

Za protivvazdušnu odbranu jedinice Sovjetske armije, imale su dve vrste pešadijskog oružja: kompleksni četvorocevni protivavionski uređaj i mitraljez velikog kalibra.

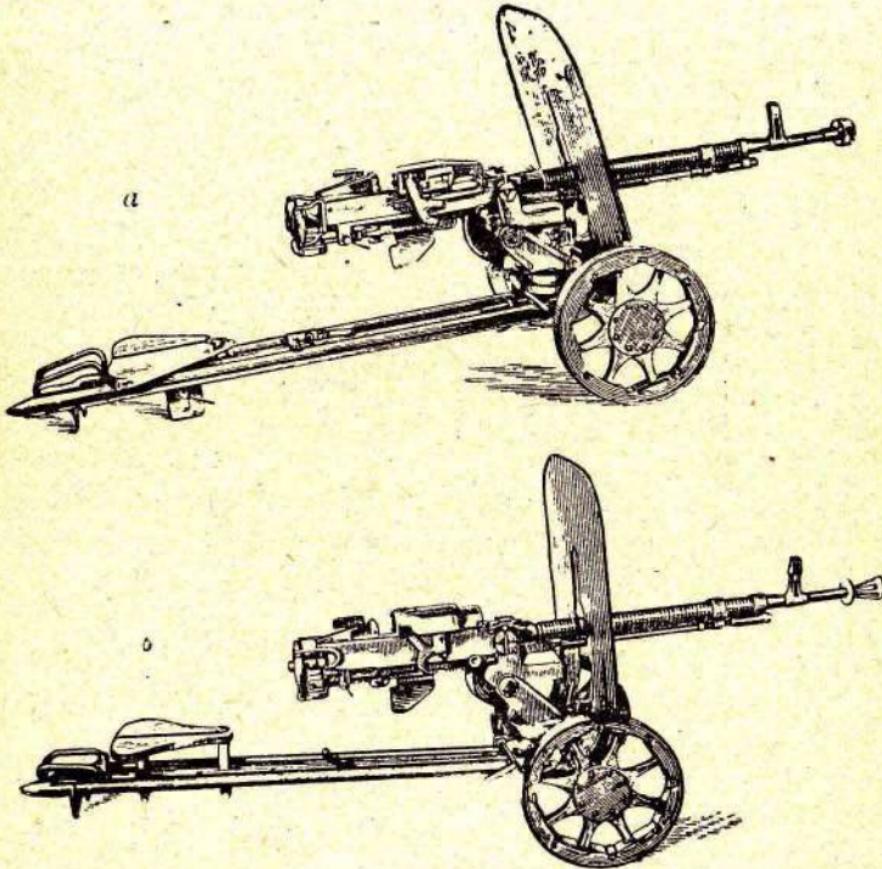

Slika 12 — Kompleksni protivavionski uređaj

Kompleksni protivavionski uređaj (sl. 12), koji je konstruisao Tokarjev, predstavljao je objedinjavanje četiri teška mitraljeza 7,62 mm model 1910. g. On je transportovan na običnom kamionu, usled čega nije imao dovoljno manevarske sposobnosti. Zbog velikog povećanja otpornosti borbenih aviona odustalo se od upotrebe tog

uredaja koji je zamenjen velikokalibarskim mitraljezom. Na kraju 1941. godine taj uredaj je bio izbačen iz naoružanja pešadijskih divizija.

Pešadijske jedinice su u toku rata imale mitraljez 12,7 mm, model 1938/46. g, i 12,7 mm mitraljez, model 1938. g, »degtjarov — špagin« (DŠK). Ti mitraljezi, koji su prikazani na slici 13, bili su jednostavne konstrukcije i sigurni u borbi. Oni su predstavljali automatsko oružje, koje je bilo namenjeno uglavnom za dejstvo po vazdušnim, a isto tako po nekim zemaljskim ciljevima.

Slika 13 — Mitraljez 12,7 mm: a) DŠK model 1938. g;
b) model 1938/46. g.

Mitraljez model 1938. g. velikog kalibra nalazio se u naoružanju do kraja 1942. godine.

Mitraljezi velikog kalibra su do kraja rata uglavnom upotrebljavani kao sredstvo za borbu sa neprijateljskom avijacijom na malim visinama. Povećanje broja ciljeva na bojištu, koji su bili slabo oklopljeni (oklopnih transporterja i oklopnih automobila), a isto tako povećanje vatrenih sredstava u neprijateljskoj odbrani, izazvalo je neophodnost da se ti mitraljezi upotrebljavaju i za borbu sa tim ciljevima.

Sve veće uvođenje u naoružanje automatskog pešadijskog oružja i njegov brojni porast stalno su povećavali vatrene mogućnosti pešadijskih jedinica. Tako su, na primer, vatrene mogućnosti pešadijskog oružja za vreme rata u pešadijskoj četi porasle tri puta, a u pešadijskoj diviziji — tri i po puta. Pešadijska divizija je 1945. godine, po broju izbačenih zrna u jednom minutu, prevazilazila nemačku diviziju za 66 650, a japansku za 364—370 zrna.

Na taj način je u godinama velikog otadžbinskog rata razvoj pešadijskog oružja uglavnom išao linijom uvođenja u naoružanje automatskog oružja, što je obezbeđivalo veću gustinu vatre uz jednovremeno smanjivanje broja nižih pešadijskih jedinica i povećanje njihove manevarske sposobnosti.

Za vreme rata pešadijsko oružje se široko upotrebljavalo ne samo u pešadijskim jedinicama, već i u svim rodovima vojske i specijalnim jedinicama bez izuzetka. Radi snabdevanja trupa pešadijskim oružjem zahtevani su znatni naporci od radnika vojne industrije. Sovjetska industrija je u toku poslednje tri godine svake godine dala prosečno do 450 000 puškomitraljeza i teških mitraljeza, preko 3 miliona pušaka i oko 2 miliona automata.

Snaga sovjetskog pešadijskog oružja je bila takva, da su nemačko-fašistički osvajači bili primorani da svaki napad preduzimaju samo uz masovnu upotrebu tenkova.

Pešadijsko oružje je postojalo nezamenljivo u borbi na bliskom odstojanju, kad nije bilo moguće upotrebiti

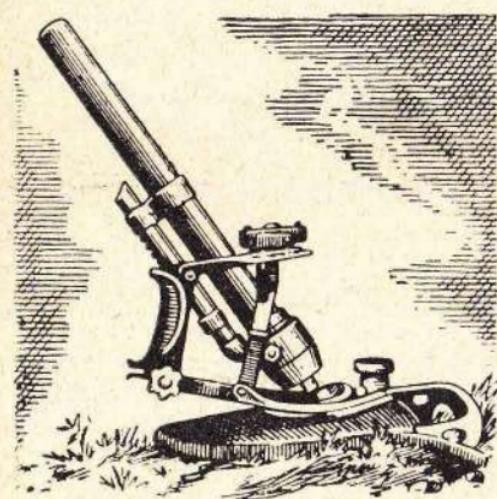
artiljeriju i minobacače, prilikom borbe u naseljenim mestima, u šumi.

Svakom godinom rata povećavala se gustina vatre pešadijskog naoružanja. To je omogućavalo da se stvaraju dublji borbeni poreci u jedinicama, da se snage izdvajaju u druge ešelone i rezerve uz jednovremeno obezbeđenje dovoljne gustine vatre u prvim ešelonima.

Završavajući iznošenje kratke karakteristike pešadijskog naoružanja, treba istaći da su, bez obzira na značajnu ulogu tog naoružanja, odlučujući značaj za postizanje pobeđe u borbama prošlog rata ipak imala druga, moćnija borbena sredstva, koja su vršila pretežan uticaj na promenu taktike.

MINOBACAČI

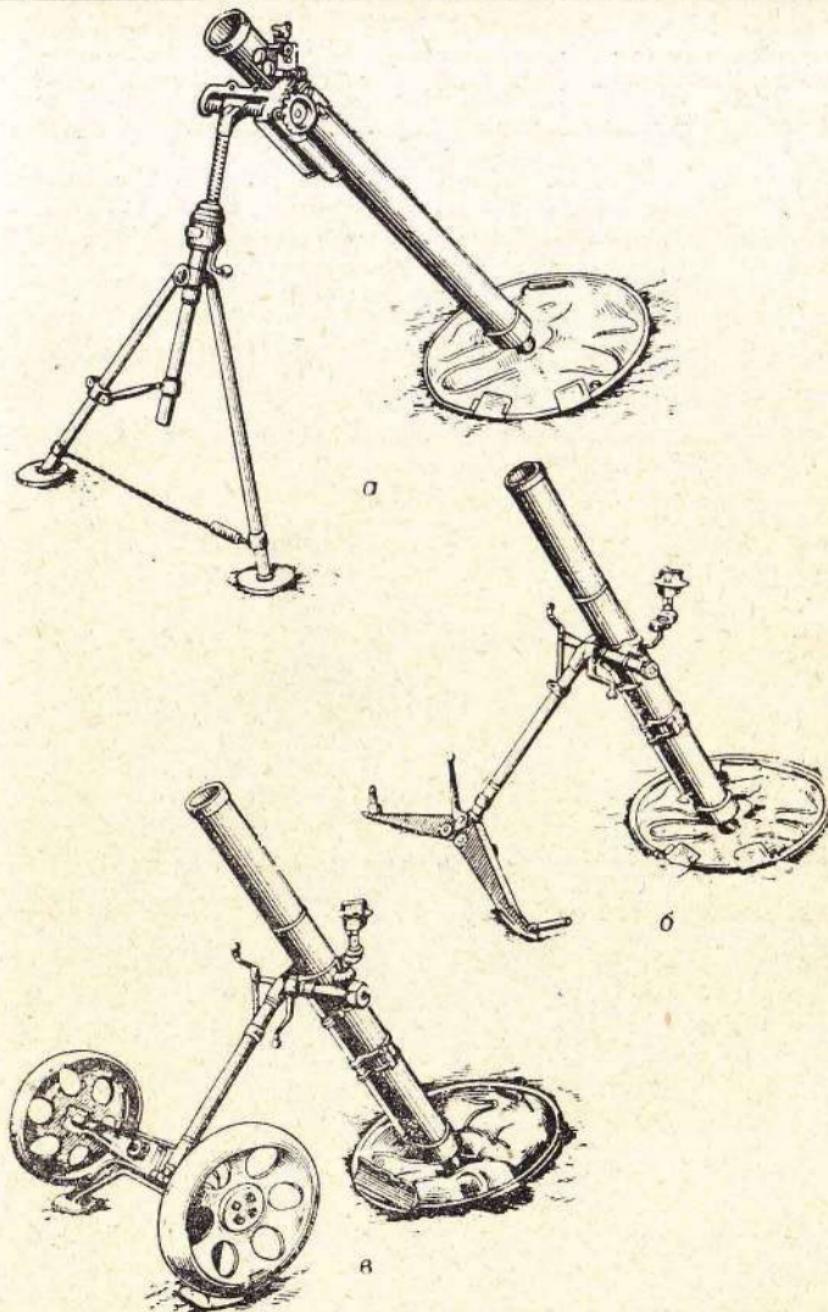
Pešadijske jedinice su 1941. godine imale tri vrste minobacača: kalibra 50 mm, 82 mm i 120 mm.

Slika 14 — Četni minobacač,
kalibar 50 mm

Četni minobacač 50 mm (RM-50), koji je prikazan na slici 14, bez obzira na neka preimutstva koja je imao u poređenju sa sličnim minobacačima vojski imperijalističkih zemalja, nije dobio priznanje sovjetske pešadije. Težnja da se smanji težina i da se obezbedi veća manevarska sposobnost četnog minobacača dovele je do smanjivanja njegovog kalibra na 50 mm i težine mine na

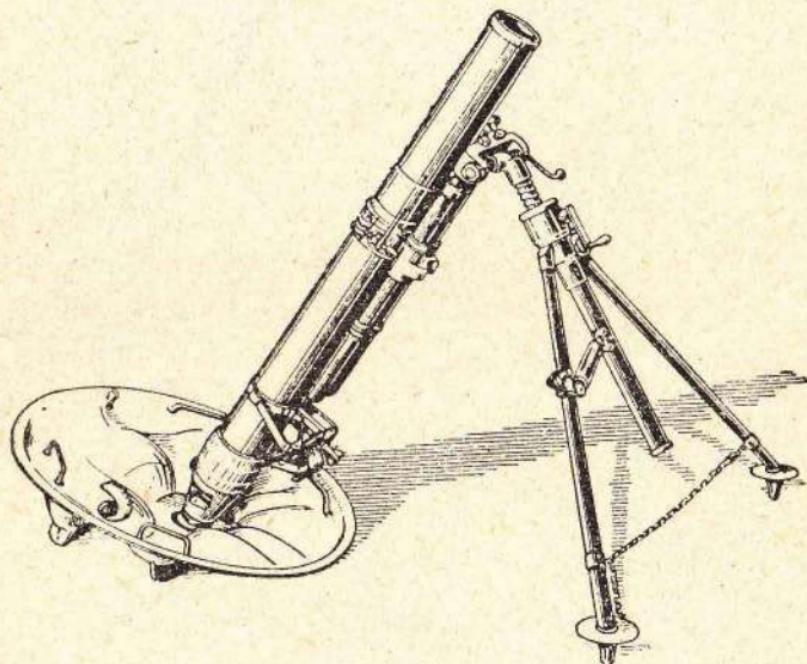
0,9 kg, usled čega je borbena efikasnost minobacača bila mala i on je u toku rata bio izbačen iz naoružanja.

Slika 15 — Bataljonski minobacač:

a) model 1937. godine, b) model 1941. godine, v) model 1943. godine

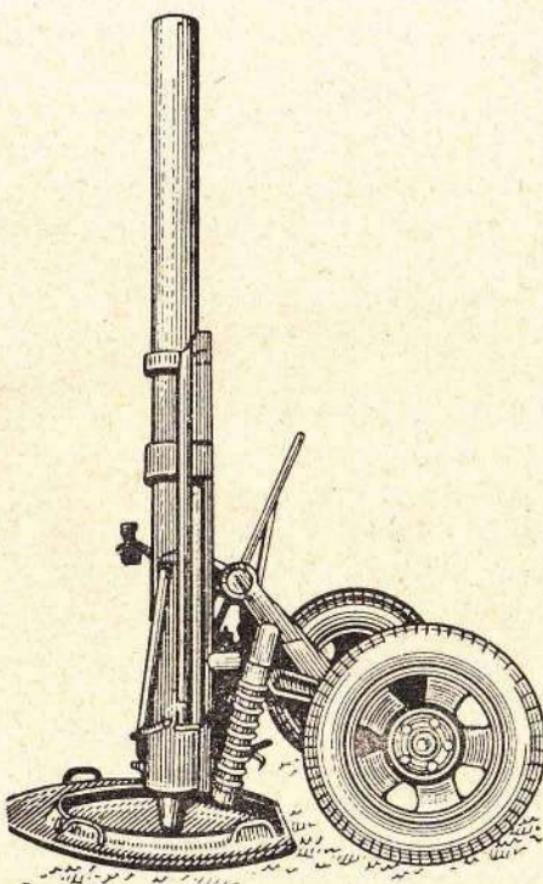
Bataljonski minobacač 82 mm pokazao se kao sasvim stabilno oruđe, koje je u toku rata imalo visoke borbene kvalitete. Minobacač je pretrpeo neznatne kvalitativne promene, koje su smanjile njegovu težinu na 45 kg. Na slici 15 prikazana su tri modela minobacača 82 mm. Broj tih minobacača u pešadijskim divizijama povećao se za vreme rata skoro dva puta. Mala težina minobacača, jednostavnost konstrukcije, sigurnost u radu, lak izbor vatreñih položaja, veliki efekat dejstva mine po cilju, ubacna putanja — svi ti pozitivni kvaliteti minobacača 82 mm potvrdili su neophodnost da ga pešadijski bataljon ima i dalje u naoružanju.

Slika 16 — Pukovski minobacač, kalibar 120 mm

Pukovski minobacač 120 mm, model 1938. godine (sl. 16), u potpunosti je opravdao svoje postojanje i bez

bitnih promena odslužio je u toku čitavog rata. U 1943. godini bila je izvršena neznatna modernizacija tog bacača. O visokim kvalitetima minobacača svedoči činjenica da je neprijatelj, pošto nije imao pukovski minobacač, kopirao sovjetski minobacač 120 mm i 1943. godine počeo ga proizvoditi. Minobacač je bio dovoljno jako sredstvo za obezbeđenje borbe taktičkih pešadijskih jedinica.

Slika 17 — Minobacač, kalibr 160 mm, model 1943. godine

Minobacač 160 mm, model 1943. godine (sl. 17). Minobacač se javio kao novo, vrlo snažno sredstvo, no

nedovoljna daljina gađanja smanjivala je njegove mogućnosti za manevar vatrom, naročito u odbrani.

Iz iznetog proizlazi da je razvoj minobacača u godinama rata išao uglavnom po liniji poboljšanja postojećih bataljonskih i pukovskih minobacača, kao i stvaranja kvalitativno novog minobacača 160 mm. Uloga minobacačke vatre se u toku rata stalno povećavala. Tako se, na primer, težina minobacačkog plotuna pešadijske divizije u ratu povećala za više od sedam puta (u julu 1941. godine — 199,8 kg, u 1945. godini — 1.405 kg).

Minobacači su bili jednostavno i jeftino sredstvo, a istovremeno su imali visoka borbena svojstva. Minobacačka vatra je imala veliku ulogu u svim vidovima borbenih dejstava pešadijskih jedinica. Ona je naročito bila nezamenljiva u borbi na ispresecanom zemljištu i kada je bilo neophodno da se vrši ubacno gađanje.

Potreba za minobacačima kod sovjetskih trupa bila je takva, da je industrija bila primorana da proizvodi prosečno do 100 000 minobacača godišnje.

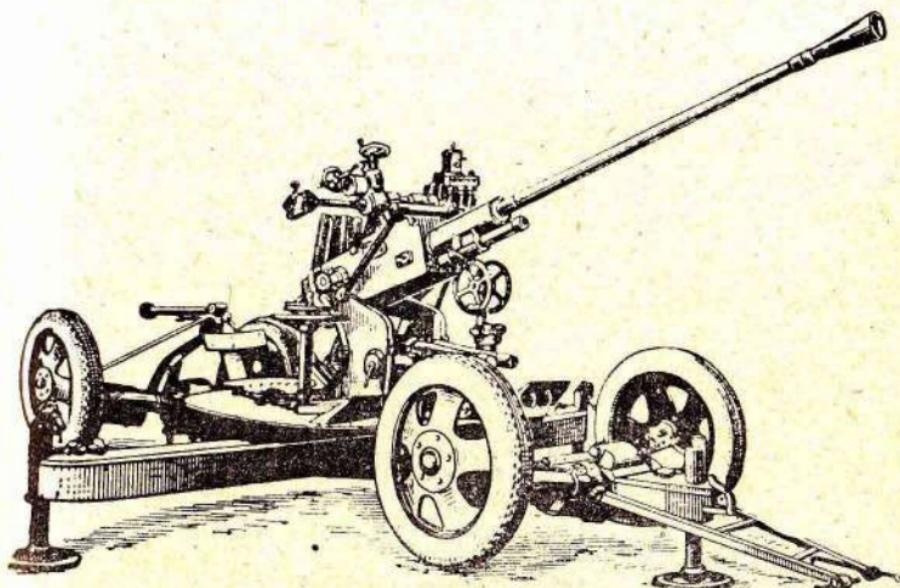
ARTILJERIJA

Na početku velikog otadžbinskog rata artiljerija zdrženih jedinica raspolagala je oruđima 37 mm, 45 mm, 76 mm, 122 mm i 152 mm.

Protivavionski top 37 mm, model 1939. godine (sl. 18), bio je predviđen za borbu sa avionima za obrušavanje i bombarderima na visinama do 2 500 metara. Taj top je imao visoka borbena svojstva i služio je u toku čitavog rata. U prvom periodu velikog otadžbinskog rata on je, isto tako, često i uspešno angažovan za borbu sa neprijateljskim tenkovima.

Protivavionski topovi 76 mm, koji su se 1941. godine nalazili u pešadijskim divizijama povučeni su na početku rata i više nisu uvođeni u taktičke pešadijske jedinice.

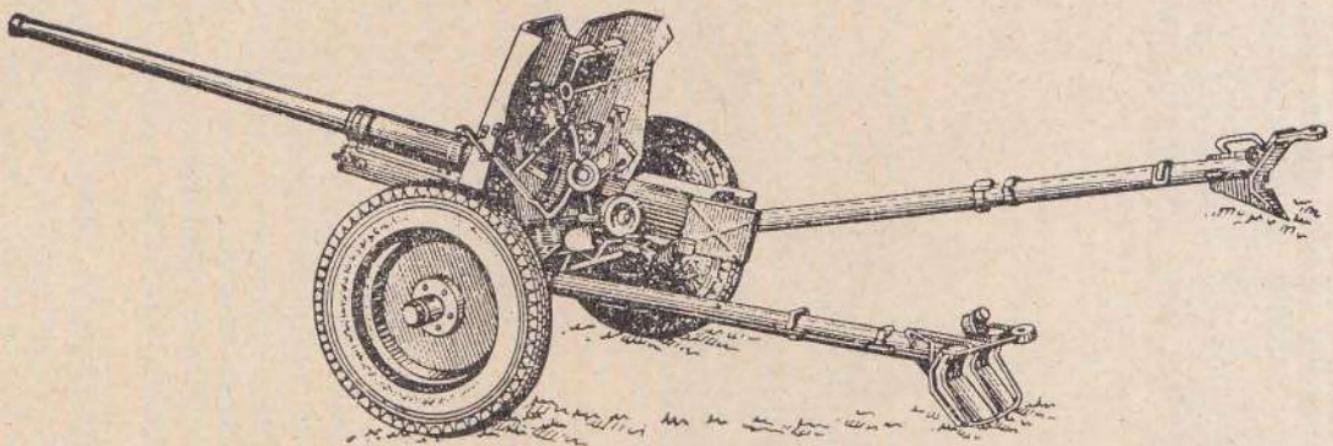
Protivtenkovski top 45 mm, model 1937. godine, imao je neke pozitivne kvalitete, te je stekao neosporno preim秉stvo u poređenju sa istim tipom oruđa inostranih armija, ali su već prve borbe sa srednjim tenkovima pokazale da on ne probija čeoni oklop tih mašina (debljina

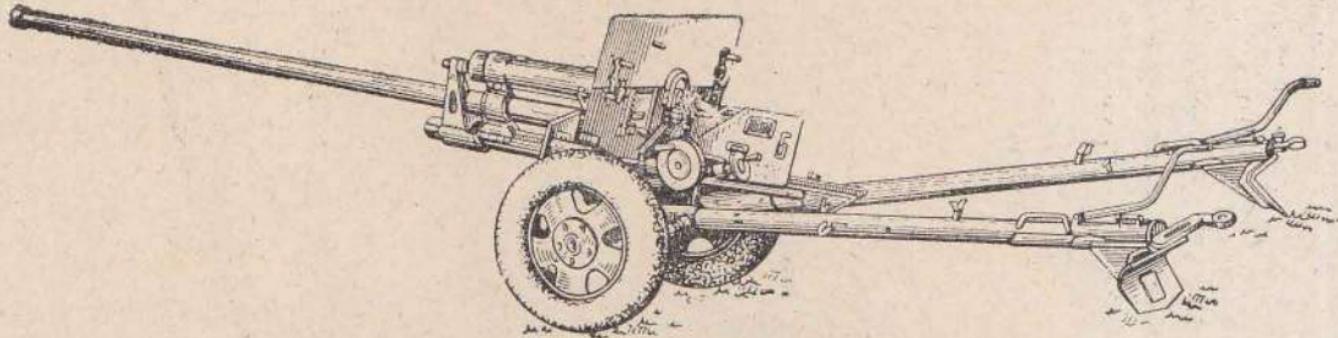
Slika. 18 — Automatski protivavionski top, kalibrar 37 mm

oklopa do 70 mm). U vezi s tim u 1942. godini uvodi se u naoružanje pešadijskih jedinica novi top istog kalibra, model 1942. godine (sl. 19). Pošto je sačuvalo sve dobre kvalitete ranijeg oruđa, to oruđe je moglo da u ono vreme uspešnije vodi borbu sa neprijateljskim tenkovima, jer su probojni kvaliteti granate za to oruđe bili poboljšani. Usled produženja cevi (od 46 na 68 kalibara) probojnost oklopa pancirnom granatom na daljini od 500 metara povećava se za jedan i po puta, a potkalibarnom — skoro dvaput.

Dalje povećanje oklopne zaštite neprijateljskih tenkova i samohodnih oruđa (»kraljevski tigar« i »ferdinand«), zahtevalo je da se stvori novo, jače protivtenkov-

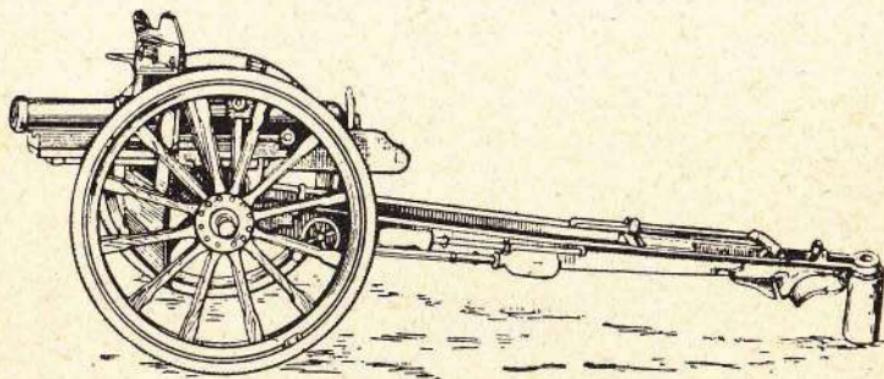

Slika 19 — Protivtenkovski top, kalibar 45 mm, model 1942. godine

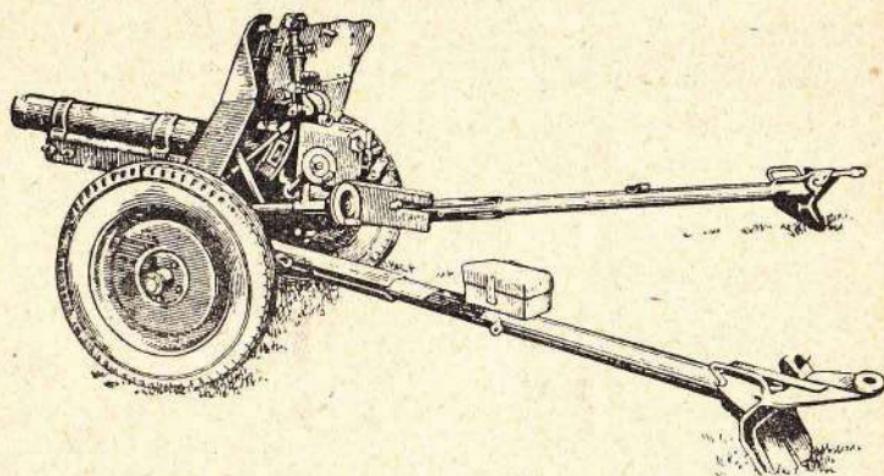

Slika 20 — Protivtenkovski top, kalibar 57 mm,
model 1943. godine (ZIS-2)

sko oruđe. Već u proleće 1943. godine u naoružanje lovačkih protivtenkovskih jedinica ulazi potpuno novi protivtenkovski top 57 mm ZIS-2, model 1943. godine (sl. 20). Taj top je probijao oklop svih nemačko-fašističkih tenkova i predstavljao je najbolje oruđe tog kalibra. Krajem rata top je ušao u naoružanje divizije, istisnuvši oruđe 45 mm.

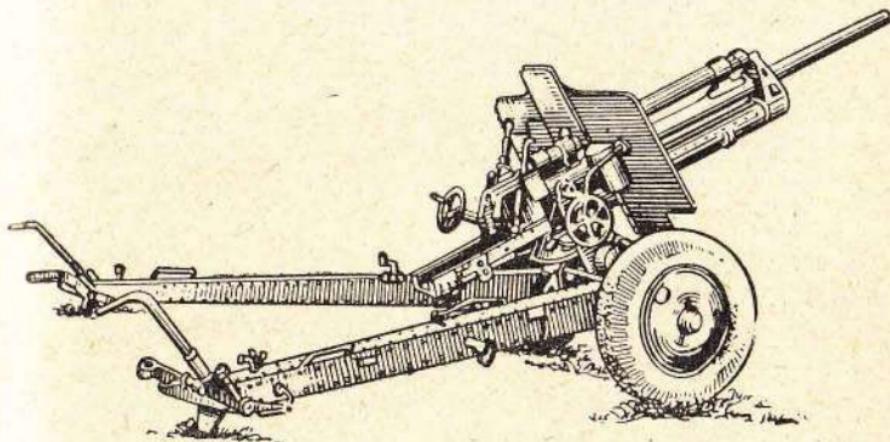
Slika 21 — Pukovski top, kalibr 76 mm, model 1927. g.

Slika 22 — Pukovski top, kalibr 76 mm, model 1943. g.

U 1943. godini umesto pukovskog topa 76 mm, model 1927. godine (sl. 21), uvodi se top istog kalibra boljih osobina (sl. 22). On je imao lafet topa 45 mm sa rastavljenim krakovima (u vezi s tim horizontalno polje dejstva povećano je od $5^{\circ} 30'$ na 60°), bio je 200 kg lakši od prethodnog modela i jedan i po puta po visini manji od njega. Sve to je top model 1943. g. činilo neuporedivo pokretljivijim u borbi, olakšalo njegovo maskiranje i prikriveno manevrovanje na bojištu.

Umesto divizijskog topa 76 mm, model 1936. godine, u proleće 1942. godine uvodi se usavršen top istog kalibra, model 1939. godine, koji je prikazan na sl. 23. On je imao dovoljno veliki domet, jačinu i moć probijanja oklopa.

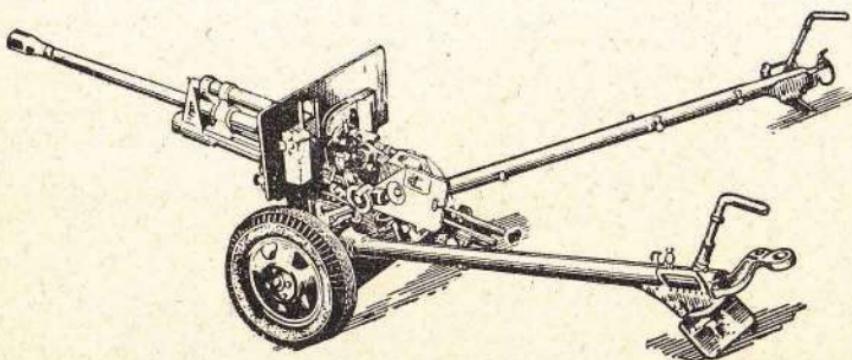

Slika 23 — Divizijski top, kalibar 76 mm, model 1939. g.

Kasnije je u naoružanje ušao top 76 mm ZIS-3, model 1942. godine (sl. 24), kod koga je bilo ukinuto podjeljeno ništanjenje, što je povećalo efikasnost borbe sa tenkovima. Top je imao lakši lafet, veću pokretljivost i manju zapreminu nego prethodni modeli.

U borbi sa nemačko-fašističkim tenkovima taj top, koji je konstruisao kolektiv konstruktora pod rukovodstvom generala Grabina, obezbeđivao je brzo i tačno

dejstvo i brzu promenu vatrenih položaja. On se na bojištu pojavio u periodu napornih borbi 1942. godine i odmah je stekao ljubav artiljeraca i pešaka. Od vatre tih topova našle su neslavni kraj stotine hvaljenih nemačkih teških tenkova »tigar« i »panter«, a isto tako samohodnih oruđa »ferdinand«.

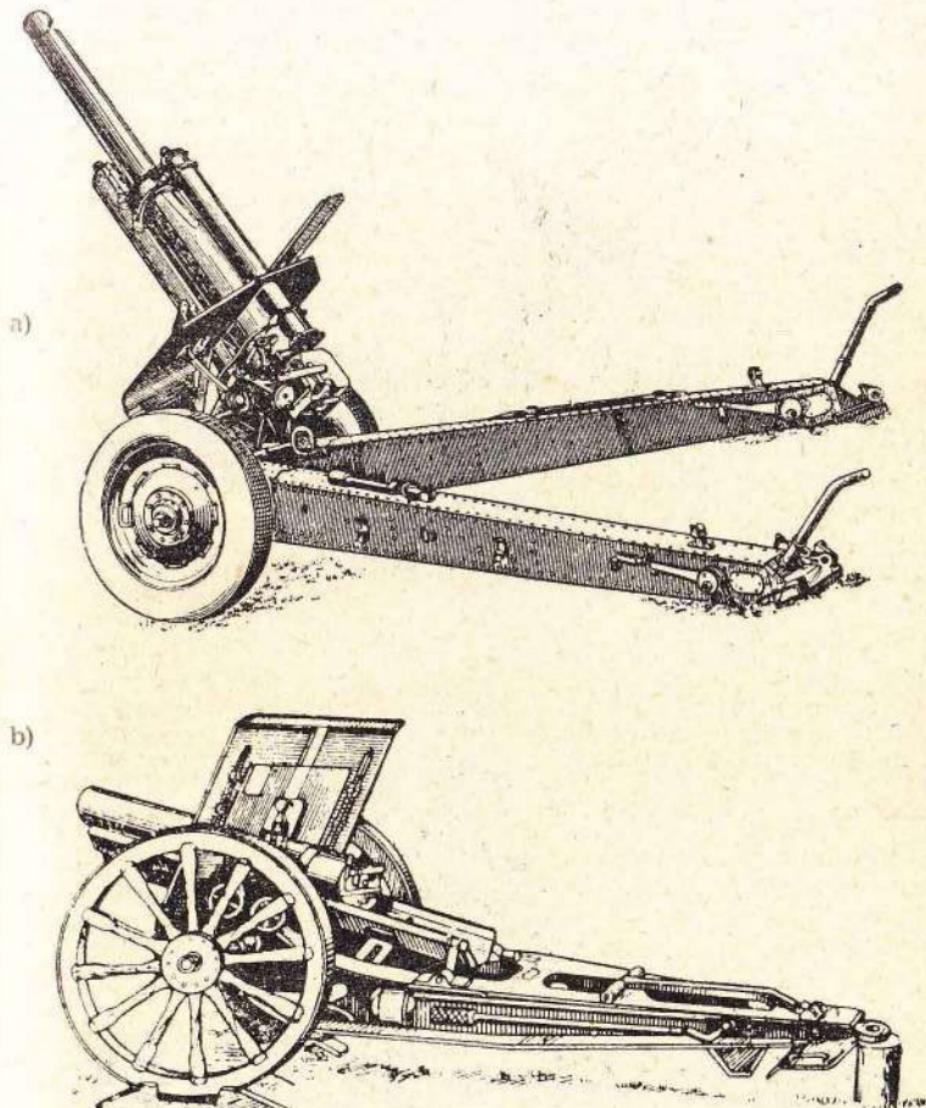
Slika 24 — Top, kalibar 76 mm, model 1942. g. (ZIS-3)

Sovjetska armija je u toku čitavog rata imala u naoružanju haubice 122 mm (sl. 25). Na početku rata neke operativne i više taktičke jedinice su bile naoružane haubicama model 1910/30. g. Kasnije su one bile izbačene iz naoružanja. Haubica 122 mm, model 1938. godine, imala je dobre borbene kvalitete i, pošto je pretrpela neznatne tehničke promene, nalazila se čitavog rata u naoružanju artiljerijskih pukova pešadijskih divizija. Broj tih haubica povećao se za vreme rata dva i po puta.

Haubica 152 mm, koja se nalazila u naoružanju pešadijskih divizija, bila je već na početku rata izbačena iz divizija.

Pešadijski korporusi i divizije, koji su dejstvovali na najvažnijim pravcima, ojačavani su, načelno, artiljerijskim jedinicama RVK, kojim je dopunjavana njihova artiljerija.

Uglavnom, za ojačanje pešadijskih jedinica upućivane su haubice 122 mm i 152 mm i top-haubice 152 mm

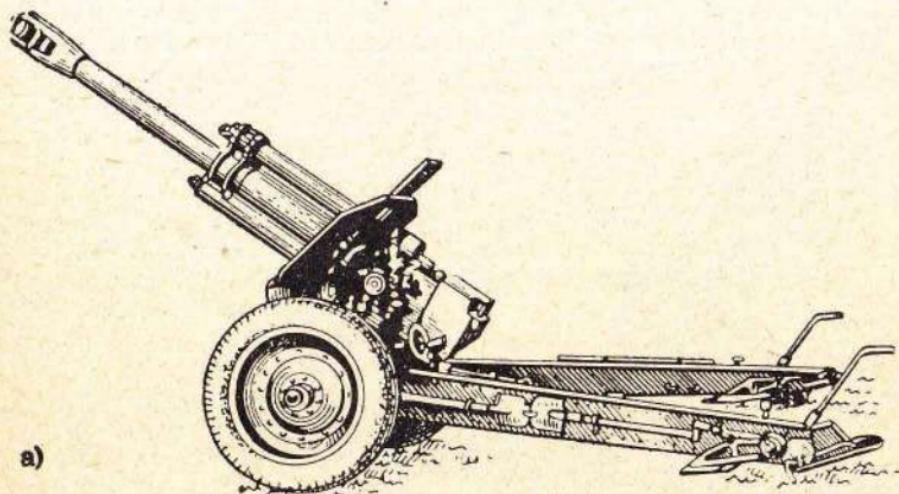

Slika 25 — Haubica, kalibar 122 mm

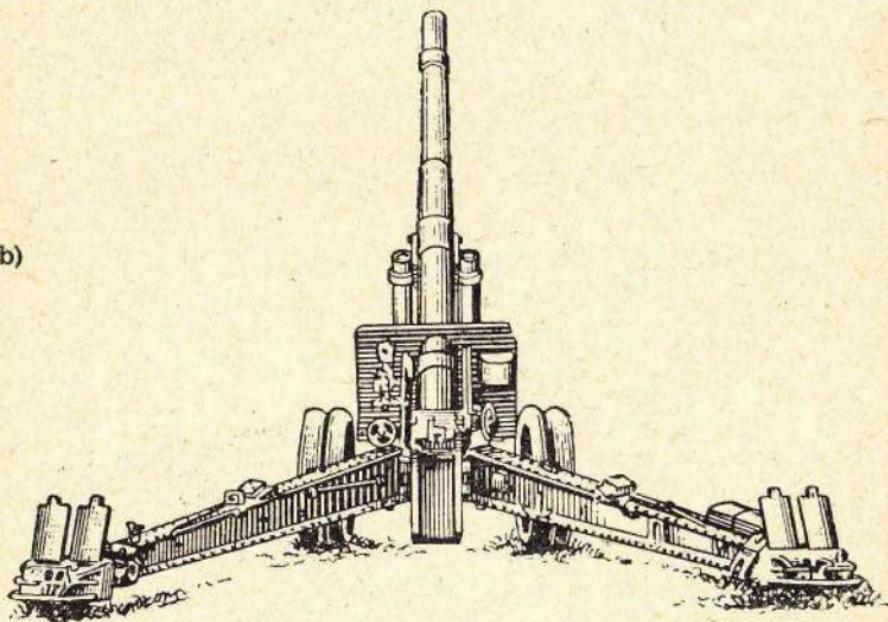
a) model 1938. g.

b) model 1910/30. g.

(sl. 26), a od 1943. godine i minobacači 160 mm. Ova moćna oruđa uspešno su rušila neprijateljske odbrambene

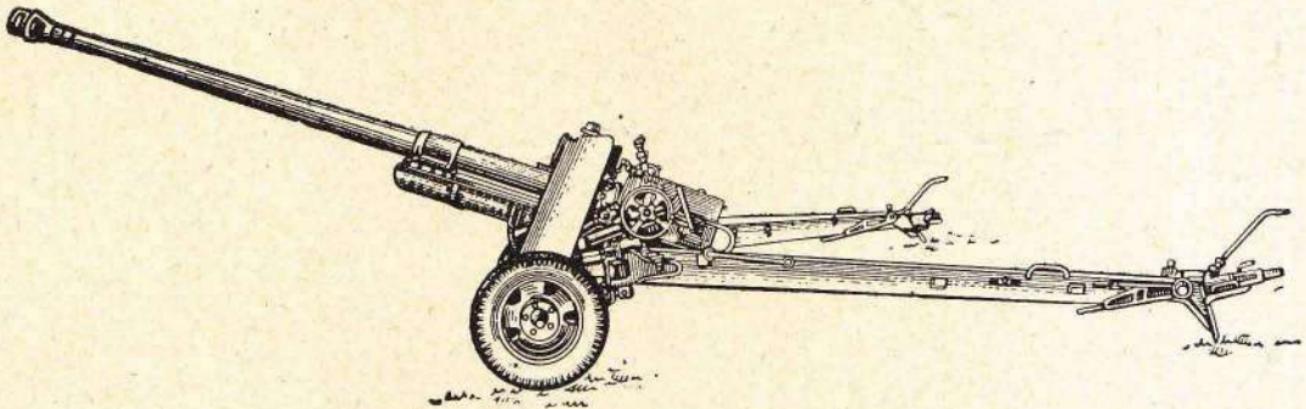

a)

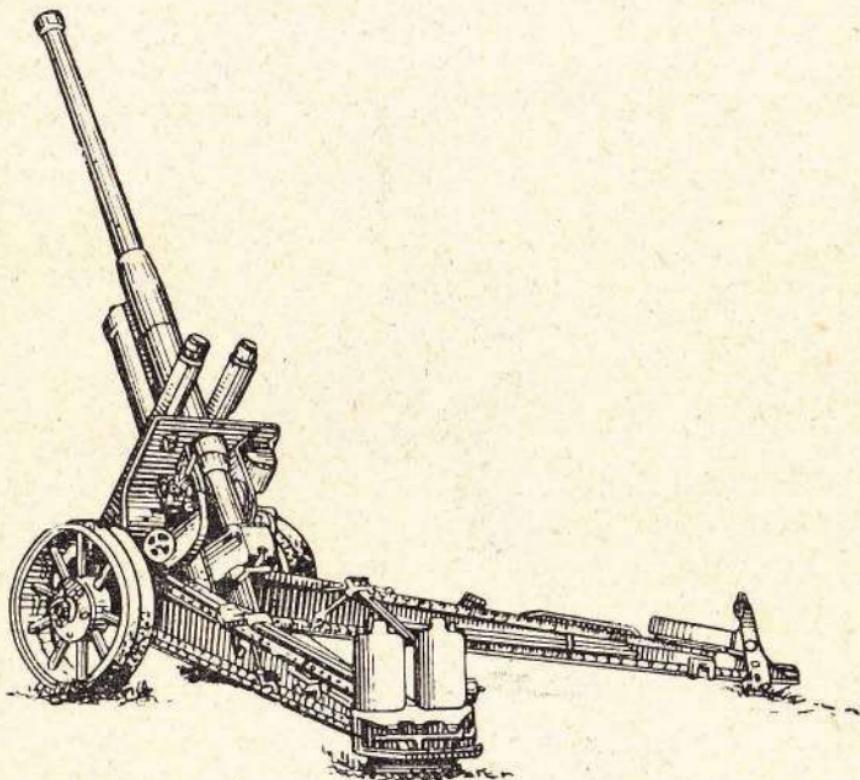
b)

Slika 26 — a) — Haubica, kalibar 152 mm, model 1943. g.
b) — Top-haubica, model 1937. g.

Slika 27 — Top, kalibar 100 mm, model 1944. godine

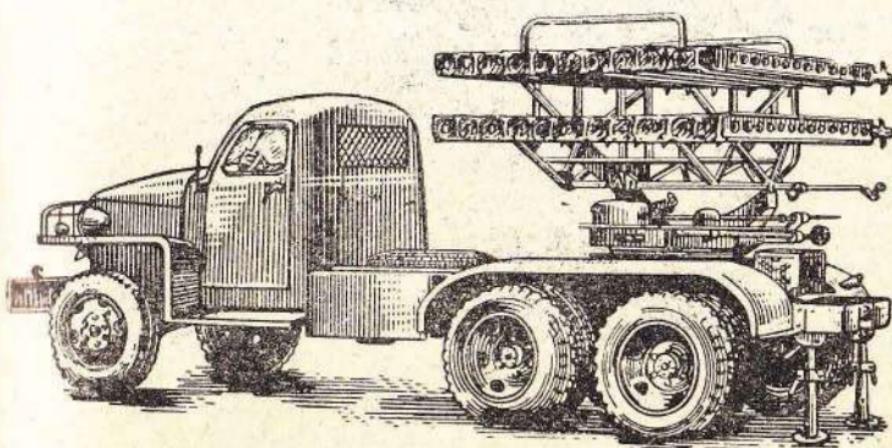
objekte. Uporedo s tim, počev od 1944. godine, korporusi i divizije su u nizu slučajeva ojačavani topovima 100 mm (sl. 27). U toku rata mnoge operativne i više taktičke jedinice su dobijale znatno ojačanje i u vidu topova 122 mm (sl. 28). Ti topovi velikog dometa, sa izrazitim mogućnostima za probijanje oklopa i velikom snagom vatre, dopunjavali su vatru minobacača i haubica. Njihova vatra je stvarala veliki efekat, ne smao na velikim daljinama, već i pri neposrednom gađanju po odbrambenim objektima, a naročito po nemačko-fašističkim tenkovima.

Slika 28 — Top, kalibar 122 mm

Vrlo efikasno sredstvo za ojačanje trupa bila je reaktivna artiljerija, koja se pojavila u godinama velikog otadžbinskog rata i našla široku primenu u vidu gardij-

skih minobacača. Borbena reaktivna oruđa BM-8 (sl. 29), koja je sovjetski narod sa ljubavlju nazivao »kaćušama«, prvi put su bila upotrebljena u letu 1941. godine. Ona su nanosila masovne udare po neprijatelju i omogućavala da se u kratkom roku obezbede vatrom borbena dejstva

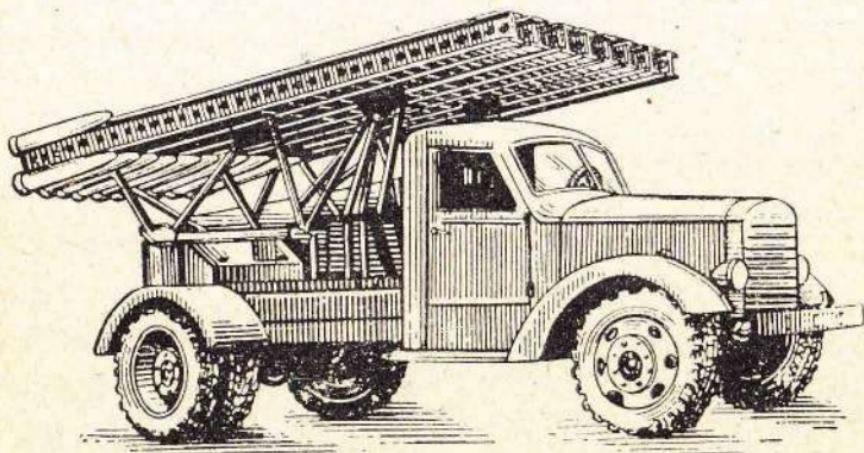

Slika 29 — Borbeno reaktivno oruđe BM-8

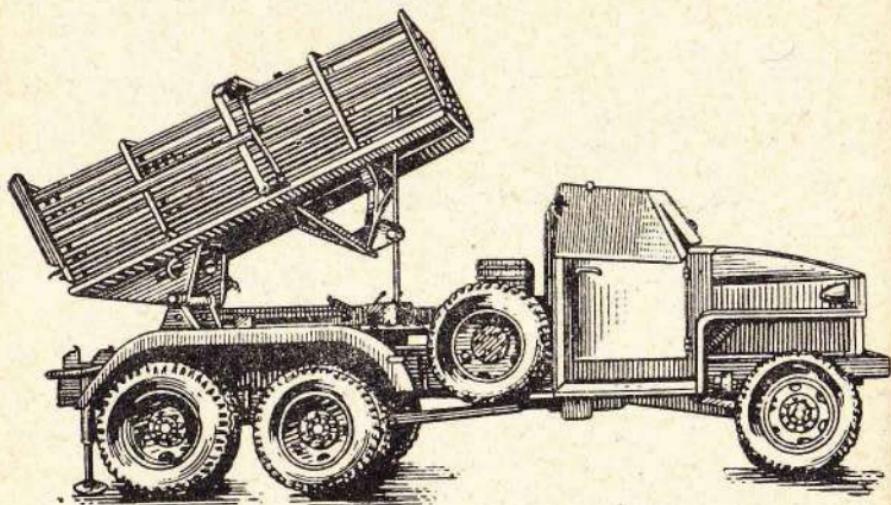
trupa. O tome, koliko je upotreba borbenih vozila reaktivne artiljerije bila efikasna i iznenadna, svedoči sledeći citat iz zapovesti trupama fašističke Vrhovne komande od 14. avgusta 1941. godine: »Rusi imaju automatski višecevni top — bacač vatre. Paljenje se vrši električnim putem. Za vreme pucnja (ispaljivanja) kod njega se obrazuje dim. Hitno nas izveštavati o zapleni tih topova«.

Počev od 1943. godine za rušenje naročito jakih odbrambenih objekata počela se upotrebljavati reaktivna artiljerija tipa BM-13 (sl. 30) i BM-31 (sl. 31). Tom artiljerijom su ojačavane operativne i više taktičke pešadijske jedinice, koje su probijale jako utvrđenu odbranu nemačko-fašističkih trupa.

Iznenadna upotreba masovne vatre reaktivne artiljерије stvarala je najveći efekat. Njenim plotunima obično je započinjala artiljerijska priprema.

Slika 30 — Borbeno reaktivno oruđe BM-13

Slika 31 — Borbeno reaktivno oruđe BM-31

Pobeda Sovjetske armije u godinama velikog otadžbinskog rata nerazdvojno je povezana sa prvakom sa sovjetskom artiljerijom. Artiljerija je s pravom bila nazvana »bogom rata«, jer bez njene snažne i gipke vatre ne bi bilo moguće ni slamanje odbrambenih linija koje je pripremio neprijatelj, ni odbijanje njegovih masovnih tenkovskih napada.

Visoka borbena svojstva artiljerije obezbeđivana su njenim neprekidnim kvalitativnim i kvantitativnim razvojem. Povećavani su njena moć, brzina gađanja i domet. Stalno je povećavan nivo zasićenosti artiljerijom borbenih poredaka operativnih i viših taktičkih jedinica vidova i rodova. Sovjetska industrija je gotovo svake godine davala Sovjetskoj armiji oko 120.000 artiljerijskih oruđa.

U tablici 1 prikazano je povećanje težine vatrenog plotuna pešadijske divizije.

Tablica 1

**Porast vatrene moći pešadijske divizije Sovjetske armije
u toku velikog otadžbinskog rata**

Vreme	Broj metaka iz peš. oružja u minuti	Težina plotuna u kg.				Opšta težina plotuna divi- zije u t.
		minoba- cačkog	artilje- rijskog	protiv- tenkovske artilje- rije	samohod- nih a ti- lje ijskih oruda	
Jul 1941.	141.190	199,8 2726,0	348,0 3129,6	25,2 504,0	—	0,6 7,11
1945.	494.160	1406,0 11298,0	634,4 4996,3	143,4 2403,0	104,0 2080,0	2,20 20,23

Primedba: 1. U brojitelju je navedena težina jednog plotuna, a u imenitelju — težina municije izbačene u jednom minuti.
 2. U opštu težinu plotuna divizije nije uključen plotun protivavionske artiljerije.

Tablica očigledno prikazuje kako su stalno povećavane vatrene mogućnosti pešadijskih jedinica. To je bila posledica kvalitativnog usavršavanja i kvantitativnog porasta, pre svega, minobacača i artiljerije, koji su se nalazili u njihovom naoružanju.

Masovna upotreba artiljerije, usklađena sa novim metodima korišćenja tenkova, a isto tako i avijacije, obezbeđivala je dalji razvoj sovjetske taktike. Napad se izvodio na sve veću dubinu, bio je sve neprekidniji, nastao je po svojoj snazi, povećavao mu se tempo. Rokovi pripreme za napad neprekidno su se skraćivali. Jedinice su u odbrani dobijale šire mogućnosti za stvaranje gipkog vatrenog sistema, za organizovanje jakih artiljerijskih grupa i čvrstu protivtenkovsku odbranu.

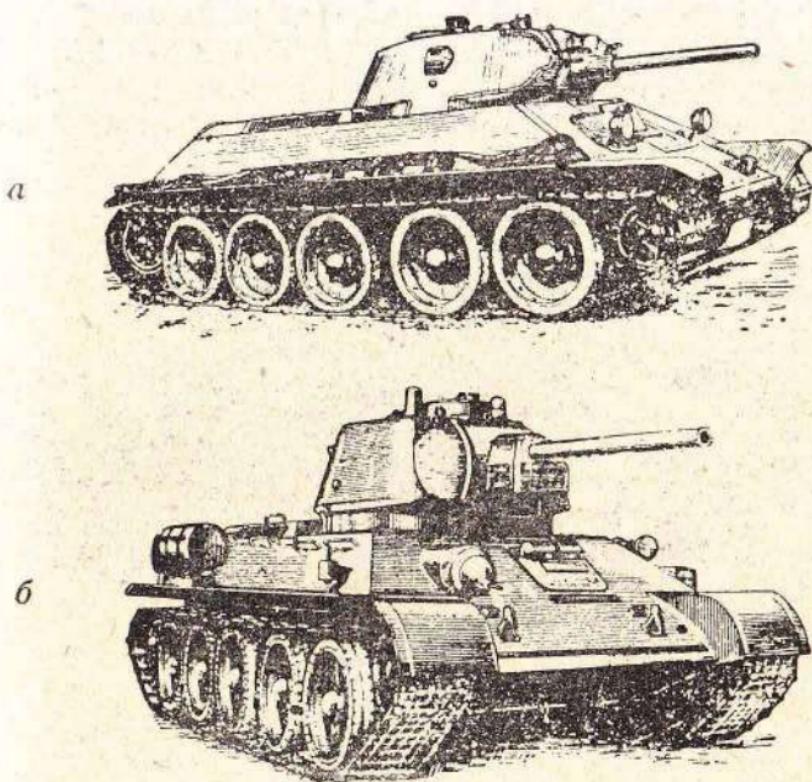
Uporedo sa uvođenjem novih artiljerijskih oruđa u naoružanje i modernizacijom ranijih modela oruđa, efikasnost artiljerijske vatre po tenkovima neprijatelja povećavala se i zbog široke primene specijalnih vrsta granata. Tako je 1942. godine za divizijske topove 45 mm i 76 mm bila uvedena potkalibarna granata, usled čega se mogućnost probijanja oklopa povećala za 40—50%. Istovremeno se uvodi kumulativna granata za pukovski top 76 mm i haubicu 122 mm i ta oruđa, koja su ranije bila neefikasna u borbi sa tenkovima, počela su se uspešno primenjivati u borbi s njima.

Veliki značaj za povećanje manevarske kvalitete artiljerije imao je prelazak većeg njenog dela u toku rata na mehaničku vuču.

TENKOVI I SAMOHODNA ARTILJERIJSKA ORUĐA

Uoči rata u pešadijskoj diviziji se nalazilo 16 tenkova. Ali, već u prvim mesecima rata oni su bili izbačeni iz upotrebe u diviziji i do kraja rata ni u pešadijski korpus ni u pešadijsku diviziju nisu više uvođeni. Na taj način, te pešadijske jedinice nisu u toku rata imale svoje formacijske tenkove.

Međutim, odsustvo formacijskih tenkova u višim taktičkim pešadijskim jedinicama nikako ne znači da su one dejstvoale bez tenkova. Naprotiv, ratno iskustvo je pokazalo neodložnu neophodnost za neposrednom tenkovskom podrškom borbenih dejstava pešadijskih jedinica.

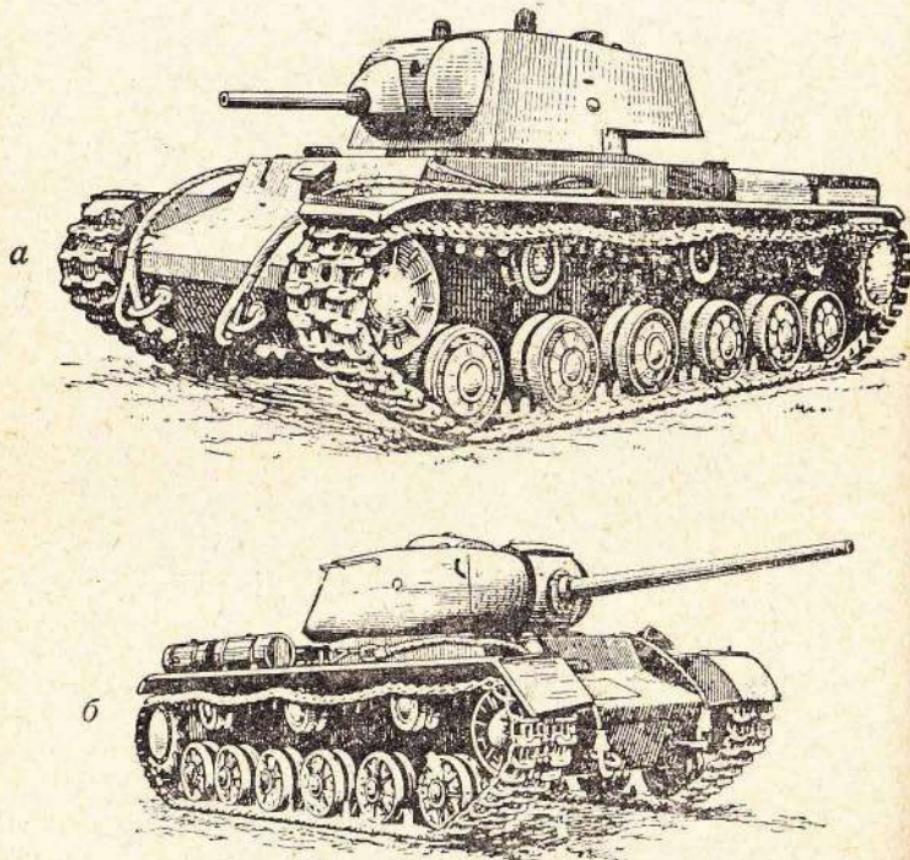
Slika 32 — Srednji tenk T-34

- a) — model 1940. godine;
- b) — model 1943. godine.

Već od prvih dana rata pešadijske jedinice, koje su dejstvoale na pravcima glavnih udara u napadu, ili koje su se branile na najvažnijim pravcima pogodnim za upotrebu tenkova, ojačavale su se tenkovima.

U prvom periodu velikog otdažbinskog rata pešadijske jedinice ojačavale su se srednjim i teškim tenkovima koji su bili proizvedeni pred rat.

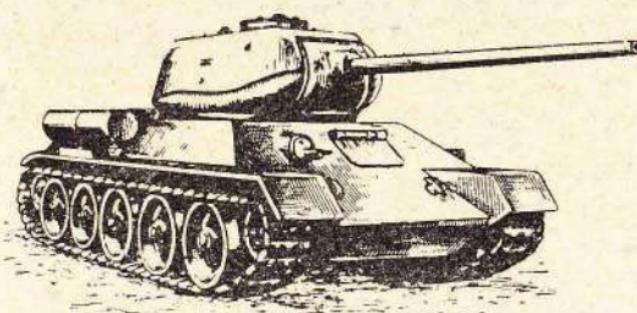
Srednji tenk T-34 (sl. 32), koji su konstruisali konstruktori Koškin, Morozov i Kučerjenko, bio je najbolji srednji tenk u drugom svetskom ratu. Dovoljno je reći da je taj tenk, u poređenju sa nemačkim tenkom T-III iz tog perioda, imao veću pokretljivost, mogućnost kretanja po teškoprophodnom zemljištu, nekoliko puta veći radijus kretanja, a isto tako absolutnu nadmoćnost u oklopu i na-

Slika 33 — Teški tenk KV: a) KV-1; b) KV-85

oružanju. Tako top tenka T-III od 37 mm nije probijao oklop tenka T-34 sa bilo kog odstojanja. Međutim, top sovjetskog tenka 76 mm probijao je 30 mm oklop neprijateljskog tenka sa krajnjim dometom pri dejstvu neposrednim gađanjem. Osim toga, u tenkovskim borbama 1941. godine ponekad su sovjetski tenkovi T-34, istrošivši borbeni komplet, udarom tenka u tenk (taranom) uništavali fašističke tenkove. Tenk T-34 prevazilazio je i tenk T-IV, čiji top 75 mm, isto tako, nije obezbeđivao uspešnu borbu sa tenkom T-34. O tome, da tenk T-34 nije bio prevaziđen u periodu drugog svetskog rata, svedoči: prvo, njegova neprekidna upotreba u toku čitavog rata; drugo, zahtev predstavnika komande fronta hitlerovske armije da se u Nemačkoj organizuje proizvodnja tenkova T-34. Taj zahtev je bio pokrenut 1941. godine, no praktično je ostao neostvaren.

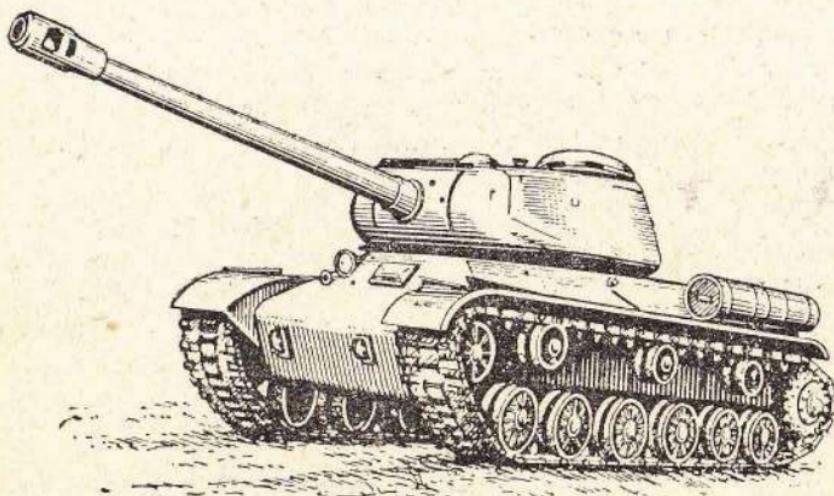
Teški tenk KV (sl. 33), koji je konstruisao kolektiv na čelu sa konstruktorom Kotinom, imao je za ono vreme jak oklop (75 mm) i na početku rata nije ga uopšte probijala granata ni tenkovskih ni protivtenkovskih neprijateljskih topova. Oklop tenka KV je docnije povećan na

Slika 34 — Srednji tenk T-34-85

105 mm, a kalibar topa — sa 76 mm na 85 mm. Bez preterivanja se može reći da su sovjetski teški tenkovi bili strah i trepet za fašističke trupe. Već je u početnom pe-

riodu rata bila ubedljivo dokazana kvalitativna nadmoćnost sovjetskih tenkova nad neprijateljskim. Fašisti su, zbog neupotrebljivosti svog glavnog protivtenkovskog topa 37 mm, glavni teret borbe sa tenkovima T-34 i KV prebacili na avijaciju i srednju protivavionsku artiljeriju, a radi povećanja mogućnosti probijanja oklopa već su u jesen 1941. godine uveli za topove 37 mm potkalibarne, a za topove 76 mm kumulativne granate. Ali, Sovjeti su tada imali na frontu nekoliko puta manje tenkova nego

Slika 35 — Teški tenk JS-2

fašistički osvajači. Zbog toga su na početku rata tenkovi pridavani pešadijskim jedinicama retko i u krajnje ograničenom broju. Time se i objašnjavaju vrlo male gustine tenkova u prvom periodu rata.

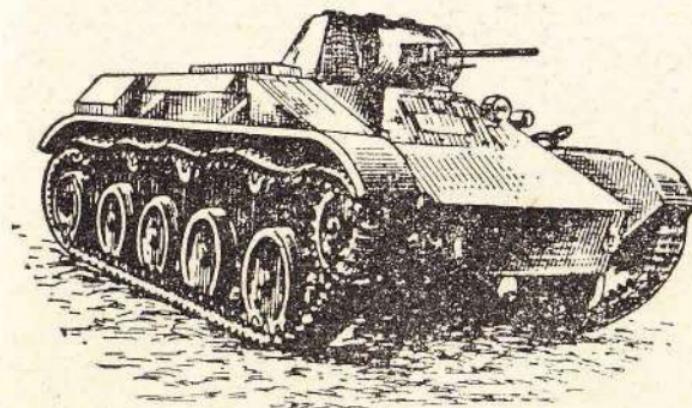
Godina 1943. bila je prelomna, kako za tok ratnih dejstava tako i za rad sovjetske pozadine. Socijalistička industrija je narastajućim tempom povećavala proizvodnju naoružanja za Sovjetsku armiju.

U 1944. godini na bojištu se pojavio srednji tenk T-34-85 (sl. 34) sa snažnim topom 85 mm.

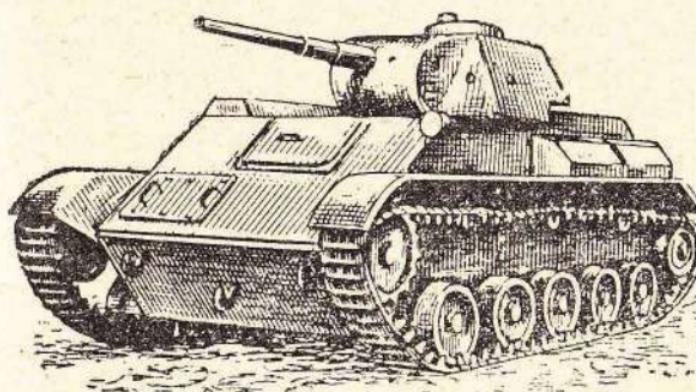
Namesto teškog tenka KV industrija tenkova dala je armiji nov teški tenk JS sa topom 85 mm. Osim toga, taj najjači teški tenk u drugom svetskom ratu imao je tri obična i jedan protivavionski mitraljez velikog kalibra.

Od proleća 1944. godine, pa do kraja rata, trupe Sovjetske armije su upotrebljavale srednje tenkove T-34-85 i teške tenkove JS-2 (sl. 35).

U godinama rata u Sovjetskoj armiji su, osim teških i srednjih tenkova, upotrebljavani i laci.

Slika 36 — Laki tenk T-60

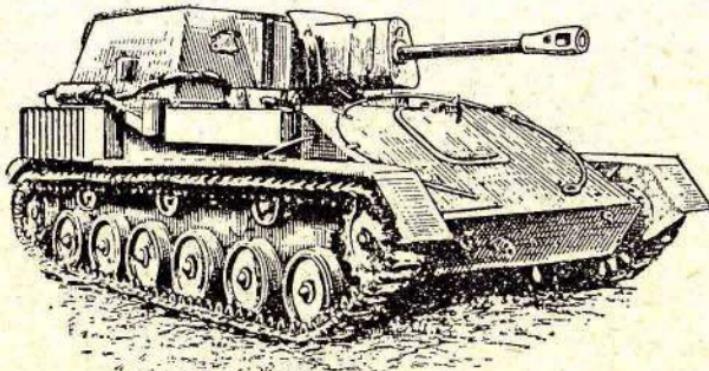

Slika 37 — Laki tenk T-70

Laki tenk T-60 (sl. 36) imao je top 20 mm. Docnije je bio zamenjen tenkom T-70 (sl. 37), naoružanim topom 45 mm i mitraljezom.

Laki teknovi su, uglavnom, bili određivani za izviđanje.

Do početka velikog otadžbinskog rata pešadijske jedinice nisu imale samohodnih artiljerijskih oruđa. Do tog vremena ona još nisu bila izašla iz studija opitnih proba. Bez obzira na to, sovjetska vojnoteoretska misao pravilno je odredila budućnost te vrste borbenih vozila.

Slika 38 — Samohodno artiljerijsko oruđe SU-76*

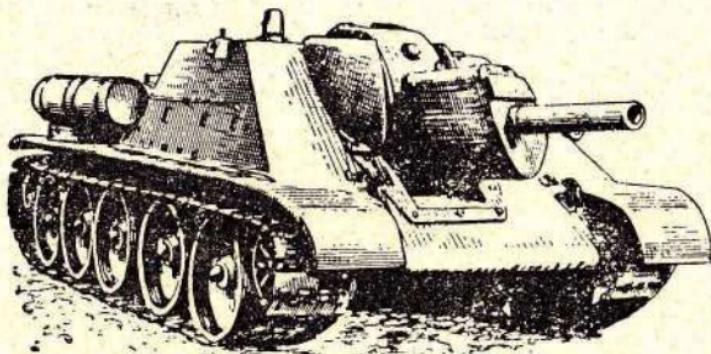
Borbena dejstva su pokazala potrebu da se tenkovi, koji napadaju, obezbeđuju neprekidnom i jakom vatrom, naročito protivtenkovskom. Obična poljska i protivtenkovska artiljerija nije mogla taj zadatak potpuno da izvrši, jer je imala malu prolaznost. Taktika je zahtevala da se u kratkom roku trupe obezbede takvim borbenim vozilima, koja bi se mogla kretati po teško prohodnom terenu i imala manevarsku sposobnost sličnu onoj koju imaju tenkovi, no koja bi tenkove prevazilazila po vatrenoj snazi. Takvo sredstvo su bila samohodna artiljerijska oruđa. Prvi probni modeli lakih samohodnih arti-

*) SU — skraćenica: „Самоходно-артиллерийская установка“. — Prim. prev.

ljerijskih oruđa SU-76 (sl. 38), konstruisani na bazi lakih tenkova T-70, stigli su u trupu 1942. godine. I da se sovjetska industrija nije morala prebazirati na istok, masovno pristizanje samohodnih artiljerijskih oruđa na front ne bi otpočelo u leto 1943. godine, nego ranije.

Počev od kurske bitke pešadijske jedinice počele su se ojačavati, sem tenkovima, sve većim brojem samohodnih artiljerijskih oruđa.

U periodu žestoke bitke kod Kurska u trupu je počelo pristizati samohodno artiljerijsko oruđe SU-122 (sl. 39). To oruđe je bilo izrađeno na bazi srednjeg tenka T-34 i haubice 122 mm.

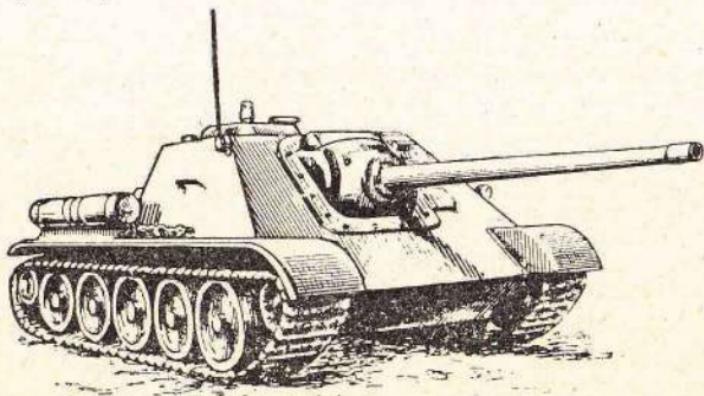

Slika 39 — Samohodno artiljerijsko oruđe SU-122

Gotovo istovremeno je za ojačanje viših pešadijskih i tenkovskih jedinica počelo pristizati najjače samohodno artiljerijsko oruđe SU-152. Ono je bilo izrađeno na bazi teškog tenka KV i top-haubice 152 mm. To samohodno artiljerijsko oruđe uništavalo je nemačko-fašističke tenkove T-VI (»tigar«) i T-V (»panter«), zbog čega su ga Nemci nazvali »zveroubica«.

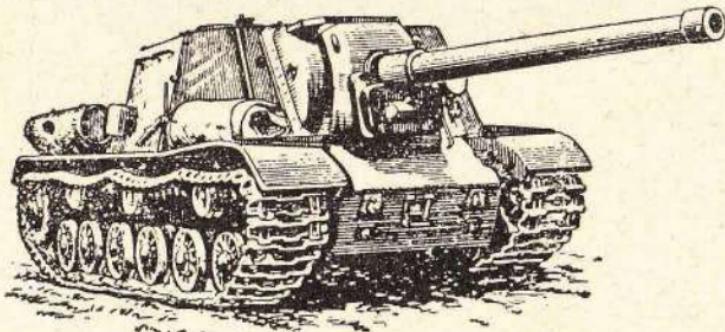
Za neposredno praćenje pešadije uletu 1943. godine počelo je masovno pristizati samohodno artiljerijsko oruđe SU-76.

U periodu oslobođenja Ukrajine i bitke za Dnjepar trupe su počele da dobijaju samohodno artiljerijsko oruđe SU-85 (sl. 40).

Slika 40 — Samohodno artiljerijsko oruđe SU-85

Pristizanje velikog broja tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa u trupi odigralo je veliku ulogu u tim istaknutim pobedama Sovjetske armije, koje su bile postignute u prelomnoj 1943. godini.

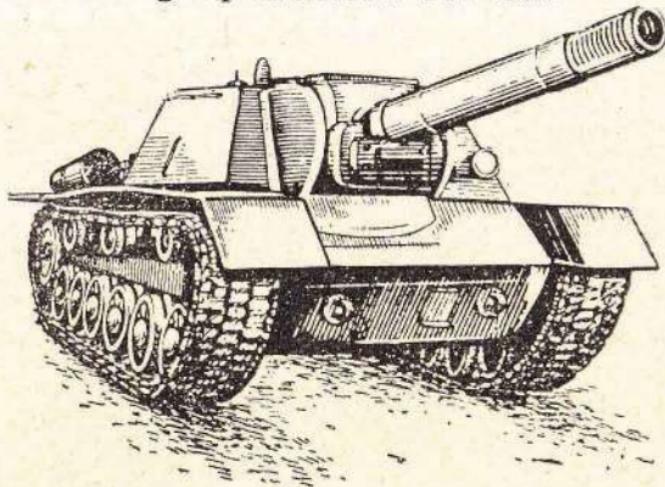

Slika 41 — Samohodno artiljerijsko oruđe JSU-122

U trećem periodu velikog otadžbinskog rata tekovska industrija je dala armiji još tri modela samohodnih artiljerijskih oruđa, koja su ostala u naoružanju do kraja rata.

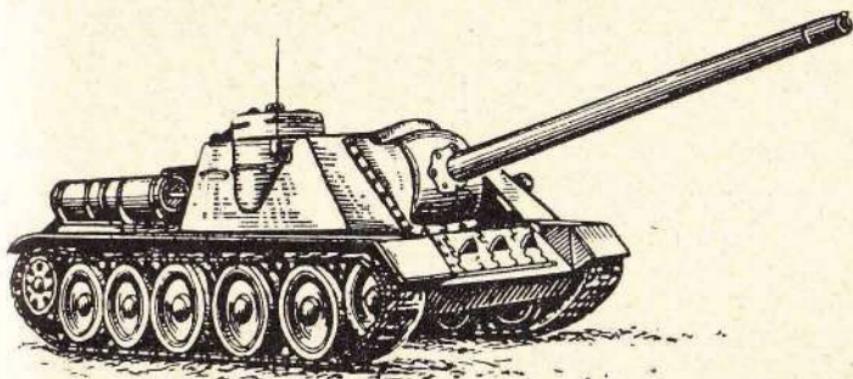
Na bazi teškog tenka JS bilo je izrađeno novo samohodno artiljerijsko oruđe JSU-122 (sl. 41). Ono je bilo naoružano topom 122 mm.

Jako borbeno vozilo bilo je samohodno artiljerijsko oruđe JSU-152 (sl. 42), izrađeno na bazi najtežeg tenka JS-2 i naoružanog top-haubicom 152 mm.

Slika 42 — Samohodno artiljerijsko oruđe JSU-152

Novo samohodno artiljerijsko oruđe SU-100 (sl. 43) sigurno je uništavalo nemačko-fašističke tenkove i predstavljalo je strašno oružje u borbi sa njima.

Slika 43 — Samohodno artiljerijsko oruđe SU-100

U završnim bitkama u toku poslednjeg perioda rata trupe Sovjetske armije su uspešno koristile one iste tipove tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa koje je industrija davala u 1943. i 1944. godini. Sovjetska oklopna tehnika je u još većem broju pristizala radi ojačanja jedinica. To je bio jedan od najvažnijih faktora za postizanje pobeđe.

Kvalitet sovjetskih tenkova uvek je, u poređenju sa kvalitetom nemačkih, bio bolji, a od drugog perioda rata pa sve do njegovog kraja Sovjetska armija je imala i brojno preim秉stvo u oklopnoj tehnici. Takvu situaciju bila je obezbedila sovjetska herojska pozadina. Tako je, na primer, u 1944. godini sovjetska industrija dala armiji oko 30.000 tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa, a industrija fašističke Nemačke i njenih satelita — samo oko 19.000.

Pešadijske jedinice Sovjetske armije nisu u toku čitavog rata imale formacijskih tenkova, nego su tek na kraju rata dobile mali broj samohodnih artiljerijskih oruđa. Ali, pri dejstvima na najvažnijim pravcima, kako u napadu tako i u odbrani, one su bile ojačane tenkovima za neposrednu podršku pešadije i samohodnim artiljerijskim oruđima. Zato su dejstva pešadijskih jedinica bila nerazdvojno povezana sa korišćenjem snažne oklopne tehnike koja je, zajedno sa artiljerijom, imala prvostepeni značaj za razvoj taktike pešadije. U toku rata, po meri pristizanja u trupu sve veće količine tenkovske tehnike, narastala je udarna snaga i vatrena moć jedinica, manevarska sposobnost i mogućnost za izvršavanje dubokih zadataka. Zbog povećanja moćne artiljerijske vatre i ojačanja tenkovima, pešadijske jedinice sve češće su imale mogućnost da probijaju taktičku zonu odbrane već prvog dana borbe i da stvaraju snažne prednje odrede. Borbena dejstva su se počela razvijati većim tempom, na veću dubinu, njihov karakter je postao odlučniji i ona su se većim delom završavala okružavanjem i uništavanjem neprijateljskih grupacija.

Znalačka upotreba tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa u odbrani povećala je čvrstinu odbrane u protivtenkovskom smislu. Jedinice su dobile mogućnost da stvaraju jače protivtenkovske otporne tačke, čvorove i rejone, a isto tako i protivtenkovske i tenkovske rezerve.

Treba istaći i to da je burni razvoj oklopne tehnike već u toku rata pokazao jedan od uzroka zbog kojih je bilo neophodno najbrže motorizovati pešadiju, koja nije imala sredstava za prebacivanje i nije uspevala da se kreće za tenkovima, naročito u operativnoj dubini.

A V I J A C I J A

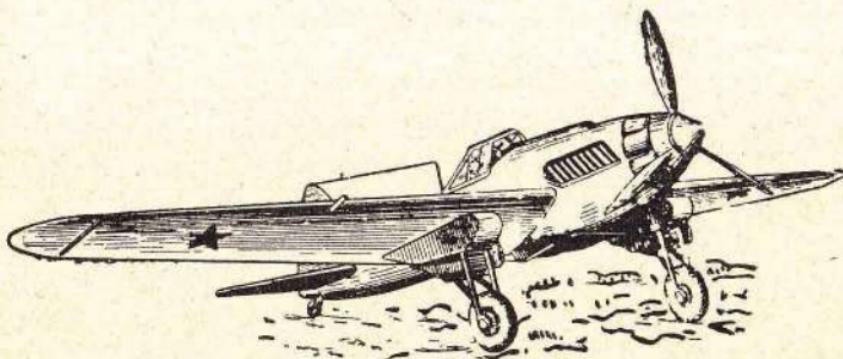
U godinama rata, za račun pešadijskih jedinica neposredno na bojištu, široko je upotrebljavana jurišna, bombarderska i lovačka avijacija.

U prvom periodu rata ispred fronta pešadijskih jedinica, koje su izvodile borbena dejstva protiv najvažnijih protivničkih grupacija, dejstvovala je tada malobrojna sovjetska avijacija. Pri tom su njena dejstva izvođena u krajnje teškim uslovima, jer je prevlast u vazduhu imala nemačko-fašistička avijacija. Dejstva sovjetske avijacije za podršku kopnene vojske nisu imala stalan karakter i planirala su se u komandama fronta i armije. Kasnije, počev od moskovske bitke, sovjetska avijacija počinje aktivnije i češće da dejstvuje za račun pešadijskih jedinica.

U borbama kod Moskve uspešno su korišćeni jednosedi jurišni avioni Il-2 (sl. 44). Jurišni avioni su imali jako topovsko, bombardersko i reaktivno naoružanje. Iz brišućeg leta su energično napadali tenkovske i motorizovane neprijateljske kolone i nanosili im ogromne gubitke.

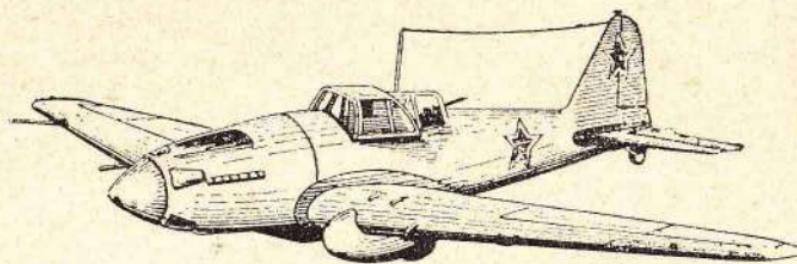
Koliko je upotreba jurišnih aviona Il-2 bila efikasna vidi se iz toga što je samo jedna viša taktička jurišna jedinica tih aviona za tri meseca borbi na poljima pod Moskvom uništila 608 nemačkih tenkova. Oni nisu slu-

čajno nazvani protivtenkovskim avionima. Vrlo je interesantno i to što je nemačko-fašistička komanda, u periodu borbi kod Staljingrada, bila primorana da formira specijalne lovačke letačke jedinice za borbu sa avionima Il-2.

Slika 44 — Jednosed jurišni avion Il-2

jalne lovačke letačke jedinice za borbu sa avionima Il-2. Pri tom su posade lovačkih jedinica obučavane da napadaju sovjetske jurišne avione u njihova osetljiva mesta

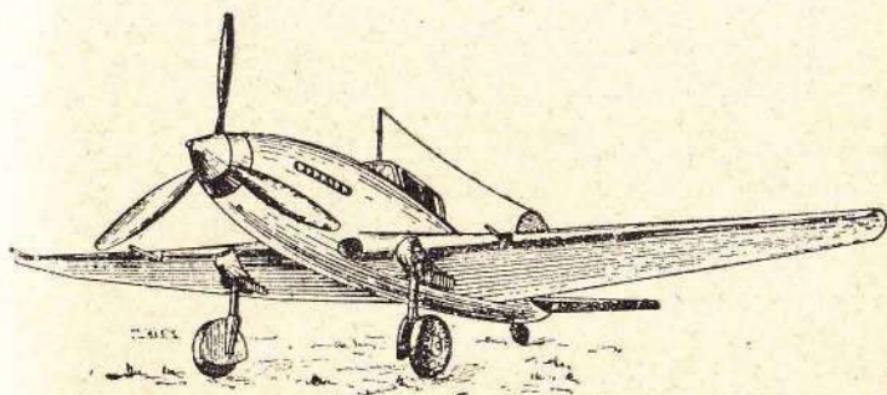

Slika 45 — Dvosed jurišni avion Il-3

— pozadi i odozgo. Kao protivmera bio je konstruisan nov dvosed Il-3 sa kabinom strelca u zadnjoj gornjoj polusferi sa jakim oružjem (sl. 45). Ti avioni su svojim topovima probijali oklop kupole neprijateljskih tenkova.

O visokom kvalitetu sovjetskih jurišnih aviona govori i činjenica što je nemačko-fašistička komanda postavila zadatak svojim konstruktorima da stvore jurišne avione, slične onima Il-2. Međutim, pokušaj nemačko-fašističkih konstruktora da konstruišu avion za jurišna dejstva je propao, jer je avion »henšel-129 V«, koji je imao malu brzinu i krajnje nedovoljnu otpornost, bio nedovoljno efikasan.

U toku rata kolektiv sovjetskih konstruktora pod rukovodstvom Iljušina bio je konstruisao nov jurišni avion Il-10, bolji od Il-2, (sl. 46).

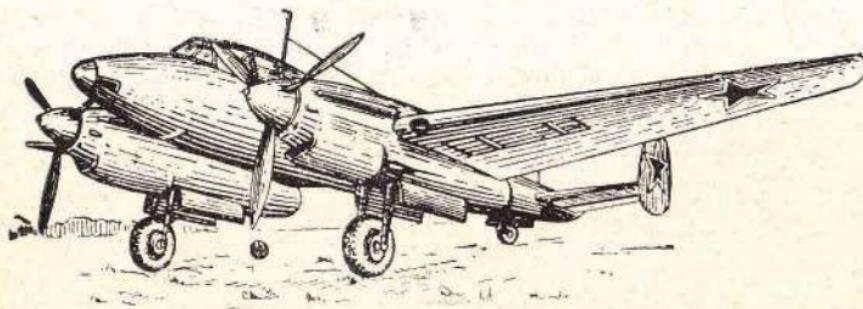

Slika 46 — Avion Il-10

U interesu borbenih dejstava pešadijskih jedinica prvog ešelona u godinama rata, naročito u njegovom trećem i četvrtom periodu, u nizu slučajeva angažovane su i jedinice bombarderske avijacije. Sovjetski osnovni bombarder, koji je upotrebljavan za vreme rata za račun kopnene vojske, bio je bombarder za obrušavanje Pe-2 (sl. 47).

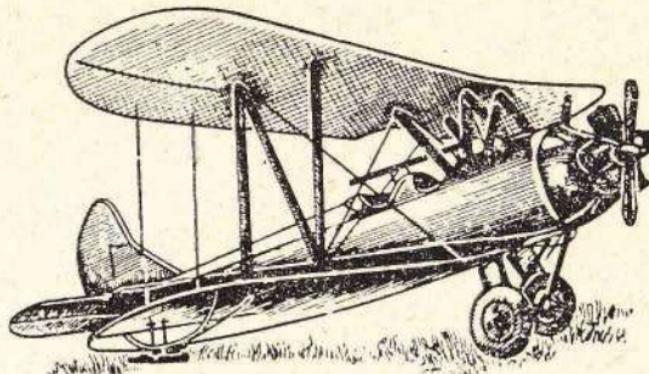
U toku čitavog rata, radi izvršenja najraznovrsnijih zadataka u trupi, široko je primenjivan školski avion U-2 (Po-2). Taj avion (sl. 48) bio je konstruisan još 1927. godine. Jevtin po proizvodnji i eksploraciji, jednostavne i otporne konstrukcije, avion Po-2 se uspešno upotrebljava-

vao za evakuaciju ranjenika sa bilo kog zemljišta. U poljskim uslovima on je bio nezamenljiv avion za vezu, korišćen je za izviđanje, a isto tako i kao transportni avion.

Slika 47 — Bombarder za obrušavanje Pe-2

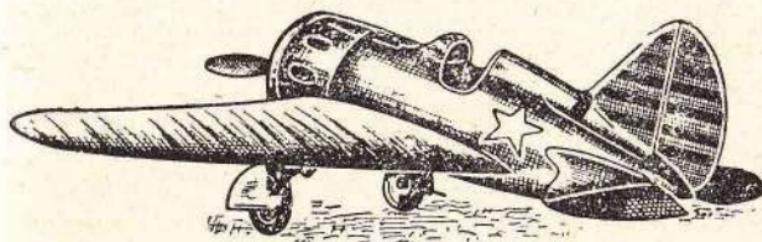
Najveću popularnost taj avion je stekao kao laki noćni bombarder. Jedinice, naoružane takvim bombarderima, nanosile su neprijatelju snažne udare bombama; skriveno prelećući liniju fronta, oni su neprekidno dejstvovali i iznuravali neprijatelja.

Slika 48 — Školski avion U-2 (Po-2)

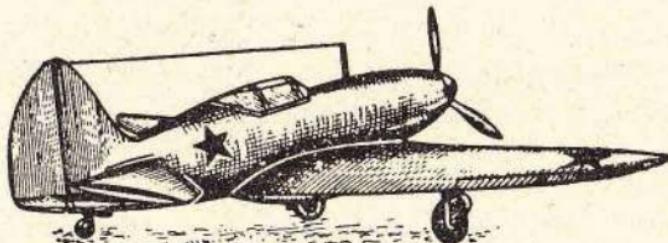
Lovačka avijacija je imala vrlo veliku ulogu u zaštiti sovjetske kopnene vojske od neprijateljske avijacije.

Pred rat osnovni brzi lovac sovjetskog ratnog vazduhoplovstva bio je lovac I-16 (sl. 49). U to vreme on je bio jedan od bržih i lakših lovaca. Avion je isprobao V. P. Čkalov. Upravo, on je pomogao konstruktoru da poboljša mašinu. Avioni I-16, koje su avijatičari i narod iz ljubavi zvali »jastrebići«, uspešno su upotrebljavani u borbi sa nadmoćnjim snagama nemačko-fašističke avijacije. Lovac I-16 je imao dobru manevarsku sposobnost.

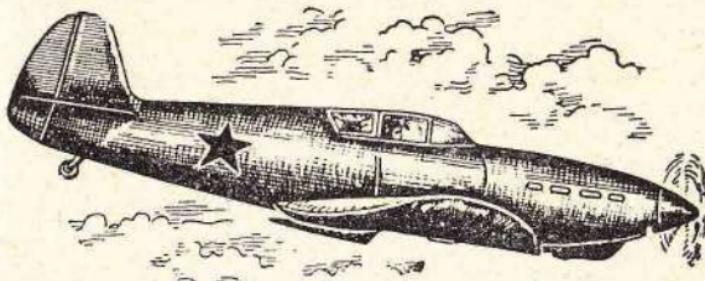

Slika 49 — Lovac I-16

Godine 1940. u naoružanje lovačke avijacije počeli su pristizati novi avioni Jak-1 (sl. 50) i Mig-3 (sl. 51).

Slika 50 — Lovac Jak-1

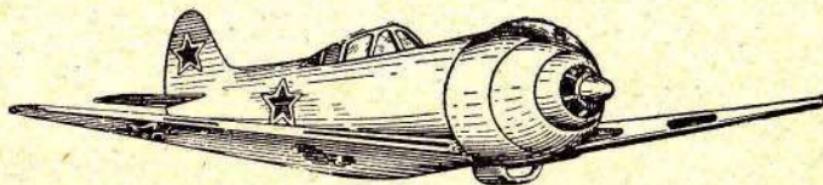

Slika 51 — Lovac Mig-3

Ti lovci su, po svojim letačko-taktičkim osobinama, tada prevazilazili najbolje inostrane avione te klase. Na primer, lovac Mig-3 je imao maksimalnu brzinu 655 km/sat na visini od 7 000 m; međutim, fašistički lovac »meseršmit« postigao je takvu brzinu tek 1942. godine, kad mu je ugrađen jači motor.

Mit o nepobedivosti fašističke avijacije razbili su sovjetski herojski avijatičari-lovci, a isto tako i protiv-avionci u bici kod Moskve. Za 23 dana »generalnog« fašističkog napada na sovjetski glavni grad, od 2 018 neprijateljskih aviona do grada se probilo samo 72, tj 3,5%.

U periodu bitke kod Staljingrada 1942. g. na front su stigli prvi sovjetski lovački vazduhoplovni pukovi, naooružani najnovijim lovcima La-5 (sl. 52). Ti lovci su znatno prevazilazili »meseršmit, M-109 G2«. Lovci La-5 su bili masovno upotrebljeni u letu 1943. godine na Kubanu i kod Kurska.

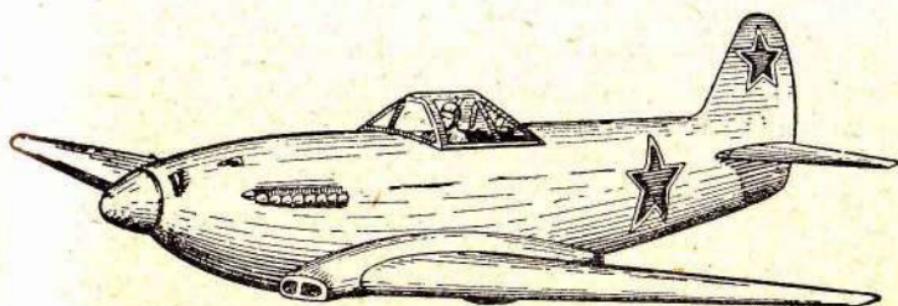

Slika 52 — Lovac La-5

Kao rezultat daljeg razvoja aviona La-5 pojавио се lovac La-7 i docnije La-9. Ti avioni су суверено владали у vazduhu.

U periodu beloruske operacije 1944. godine u naoružanje lovačke avijacije počeli su stizati novi lovci Jak-3 (sl. 53); oni su bili najlakši serijski lovci, a po brzini su prevazilazili fašističke avione sa klipnim motorima. Tako, na primer, lovac »foke-vulf, FW-190 A4«, u koji su hitlerovci polagali upravo tako ogromne nade u vazduhu kakve su polagali u tenkove »tigar« i samohodno oruđe »ferdinand« na zemlji, razvijao je maksimalnu brzinu

576 km/sat, dok mu je težina bila 3 989 kg, a lovac »meseršmit, M-109 G6«, sa poletnom težinom 3 054 kg, imao je maksimalnu brzinu 584 km/sat. Sovjetski lovac Jak-3 razvijao je brzinu 648 km/sat, dok mu je poletna težina bila 2 655 kg.

Slika 53 — Lovac Jak-3

Pošto je sovjetska avijacija imala dovoljno prvakasnih lovaca, mogla je da 1943. godine osvoji prevlast u vazduhu i da je gotovo svuda zadrži do kraja rata. To je umnogome pomoglo da sovjetske jedinice izvršavaju borbe zadatke.

Prošli rat je pokazao da u savremenim bitkama nije mogućno računati na uspeh bez snažne avijacije svih vrsta. Sovjetska avijacija je u toku rata imala izuzetno veliku ulogu i njena snažna podrška obezbeđivala je najpovoljnije uslove za dejstva kopnene vojske na bojištu.

Razvoj avijacije je, isto tako, pomagao razvoju taktičke pešadijskih jedinica. Zahvaljujući masovnoj upotrebi jurišne i bombarderske avijacije za račun neposredne podrške trupa na bojištu, naglo se povećao tempo napada. Porasla je mogućnost da se pravovremeno otkriva manevr brzopokretnih neprijateljskih rezervi, da se one uništavaju po delovima, na prilazima, u gonjenju. Naročito veliku ulogu pri tom je imalo izviđanje iz vazduha. Okruživanje i uništavanje neprijateljskih grupacija počelo se

brže završavati. Jedinice su doobile mogućnost da rešavaju borbene zadatke na veliku dubinu.

Veliki otadžbinski rat je ubedljivo dokazao da se tehnički jak neprijatelj može pobediti samo ako se ima kvalitativna i kvantitativna nadmoćnost nad njim u svim osnovnim vrstama oružja. U tom surovom ratu sovjetska moćna socijalistička industrija je časno izvršila složeni zadatak obezbeđenja armije dovoljnim brojem oružja visokog kvaliteta. To je postalo moguće samo zahvaljujući prednostima sovjetskog državnog uređenja, pravilnoj politici Komunističke partije i sovjetske vlade, koja je pretežno bila usmerena na razvoj sovjetske teške industrije, zahvaljujući radnom heroizmu miliona sovjetskih ljudi.

Uporedo s tim prošli rat je pokazao da će pobeda uvek biti na strani onih trupa koje su ne samo naoružane velikim količinama prvakasnog oružja i koje majstorski vladaju njime, već koje imaju i visoke moralno-borbene kvalitete. Trupe Sovjetske armije pokazale su se upravo takvima i zato su izvojevale slavnu pobjedu.

Glava treća

ORGANIZACIJA VOJSKE

Još F. Engels je u svoje vreme ukazao da naoružanje, sastav, organizacija, taktika i strategija armije u datom momentu zavise, pre svega, od dostignutog stepena proizvodnje i od puteva za saobraćaj.¹⁾ Iskustvo iz velikog otadžbinskog rata još jednom je ubedljivo potvrdilo pravilnost ove tvrdnje, koja je osnovna postavka marksizma — lenjinizma.

Veliki radni podvig sovjetskog naroda za vreme rata ispoljio se, pre svega, u njegovom veličanstvenom jedinstvu i zbijenosti, u proizvodnji ratne tehnike, naoružanja i municije, koja se neprekidno povećavala, što je omogućilo da se oružane snage obilno snabdeju svim što je bilo potrebno za vođenje rata. No, osim neophodnih ljudskih i materijalnih rezervi, u ratu se traži još i dobra organizacija vojske.

Organizacija vojske treba da obezbedi najefikasnije i najcelishodnije korišćenje svih snaga i sredstava i neprekidno komandovanje u toku borbenih dejstava.

Organizacija vojske zavisi, pre svega, od ekonomskih uslova, od nivoa kvalitativne i kvantitativne opremljenosti armije naoružanjem i borbenom tehnikom. Istovremeno je poznato da se »forme organizacije armije, rodovi i vidovi vojske obično prilagođavaju formama i načinima

¹⁾ Ф. Энгельс, *Избранные военные произведения*, т. I, Воениздат, М., 1941, стр. 18.

vođenja rata²⁾); drugim rečima, ratna veština utiče na organizaciju vojske. Ipak, utičući na organizaciju vojske, ratna veština u svom razvoju, isto tako, i sama zavisi od organizacije oružanih snaga.

Sovjetska vojna nauka je uvek pridavala veliki značaj pitanjima organizacije Sovjetske armije, svestrano se brinula o skladnom razvoju rodova vojske i vidova oružanih snaga. Briga Komunističke partije, sovjetske vlade i Vrhovne komande bila je usmerena na to da taktičke jedinice budu organizovane u skladu sa zahtevima opštevojne borbe: da imaju dovoljnu vatrenu moć i udarnu snagu, da budu obezbeđene neophodnim tehničkim sredstvima, da su sposobne za manevar i borbena dejstva u bilo kojim uslovima, da se njima lako komanduje i da imaju neophodne rezerve municije, goriva i drugih materijalnih sredstava.

Potrebno je reći da je pred početkom velikog otadžbinskog rata u Sovjetskoj armiji bila usvojena organizacija opštevojnih jedinica, koja je odgovarala uslovima vođenja borbe u tom periodu. Sovjetska pešadijska divizija je po svojoj strukturi prevazilazila pešadijsku diviziju nemačko-fašističke armije. Iako je u poređenju sa nemačkom pešadijskom divizijom imala manje brojno stanje ljudstva, sovjetska pešadijska divizija je raspolagala većim vatrenim mogućnostima. Na primer, pešadijska divizija je mogla da iz formacijskog pešadijskog oružja izbaci u jednom minutu 297 460 metaka, a pešadijska divizija nemačko-fašističke armije — samo 250 730 metaka. Protivtenkovska artiljerija sovjetske divizije mogla je da izbaci u jednom minutu 1 620 granata, a protivtenkovska artiljerija nemačko-fašističke pešadijske divizije — od 900 do 1 125 granata.

Proces usavršavanja organizacije sovjetske vojske u godinama rata bio je veoma složen. On je neposredno zavisio od uslova vođenja rata.

²⁾ И. В. Сталин, Соч., т. V, стр. 169.

Zbog iznenadnog napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, Sovjeti su bili prinuđeni da odbijaju neprijateljski napad ne ostvarivši koncentraciju i razvoj oružanih snaga. Kao što je poznato, mobilizacija je bila objavljena odlukom sovjetske vlade 22. juna 1941. godine, tek posle napada fašističke Nemačke. Sovjetske pešadijske divizije bile su primorane da stupe u borbu nepotpunjene ljudstvom i naoružanjem po ratnim formacijama, bez neophodnih pozadinskih jedinica i autotransporta. Ove okolnosti — i gubici koji su pretrpljeni na početku rata, a takođe i nemogućnost da se oni brzo popunjavaju zbog prinudnog odstupanja sovjetskih trupa i neophodnosti evakuacije na istok znatnog broja preduzeća vojne i teške industrije — zahtevale su da se izvrše najveće organizacijske izmene u trupi s tim da se organizacija jedinica prilagodi najtežim uslovima vođenja borbenih dejstava u letu 1941. godine.

Započeto je formiranje artiljerijskih i tenkovskih taktičkih i drugih jedinica rezerve Vrhovne komande, s tim da se obezbedi njihovo najefikasnije, masovno korišćenje na najugroženijim pravcima, a isto tako brzi manevar s njima na najvažnije pravce.

Neophodnost da se razvija veliki broj novih rezervnih jedinica na račun kadrova, koji su se nalazili u korpusnim rukovodstvima, a takođe težnja da se organizacija vojske prilagodi vođenju odbrane u skladu sa mogućnostima toga vremena, doveli su do likvidacije korpusne komande u većini armija.

Usledila je značajna promena organizacije pešadijske divizije. To je bilo uslovljeno, uglavnom, nedostatkom u to vreme neophodnih količina naoružanja i borbene tehnike za popunjavanje kako svih onih divizija koje su dejstvovali, tako i onih rezervnih divizija koje su se formirale u pozadini. Naoružanje i brojni sastav pešadijske divizije bili su smanjeni za 25%. Iz divizije je bio izbačen haubički artiljerijski puk i samostalni protivtenkovski artiljerijski divizion. Broj oruđa i minobacača u divi-

ziji bio je smanjen na polovinu — oni su bili upućeni radi formiranja jedinica rezerve Vrhovne komande. Nosivost divizijskog transporta se smanjila 2,2 puta.

Smanjenje borbenih mogućnosti divizije na početku rata, razume se, nije moglo a da ne izvrši odgovaraajući uticaj na taktiku. Snaga vatre pešadijske divizije u odbrani znatno se smanjila, što je neizbežno zahtevalo da se smanje odbrambene zone pešadijskih divizija, odbrambeni odseci pešadijskih pukova i odbrambeni rejoni pešadijskih bataljona. Ali, uslovi vođenja borbenih dejstava nisu dopuštali u to vreme da se ide na sužavanje odbrambenih zona, pa su pešadijske divizije bile prinuđene da se brane na širokim frontovima. To, razume se, nije pomoglo da se stvori čvrsta odbrana koju neprijatelj ne bi mogao savladati. Osim toga, zbog nedostatka dovoljnog broja protivtenkovskih sredstava odbrana je bila slaba u protivtenkovskom smislu.

Istovremeno, isto tako treba ukazati da je smanjenje naoružanja smanjilo udarnu snagu divizije i da ona nije mogla da rešava duboke borbene zadatke u napadu.

Kasnije, u sastav pešadijske divizije bio je ponovo uključen samostalni artiljerijski protivtenkovski divizion. U svaki pešadijski puk bila je uvedena četa protivtenkovskih pušaka. Ove mere su povećale borbene mogućnosti pešadijske divizije; ona je postala stabilnija u odbrani. U diviziji se broj minobacača udvostručio, a više nego triput povećan je broj automata. Težina minobacačkog plutuna je povećana za 287%. Brzo su se povećali broj i kvalitet protivtenkovskih borbenih sredstava. Te organizacijske promene uticale su na povećanje taktičke veštine Sovjetske armije, koja je znala da slomi napad nemačko-fašističkih trupa kod Moskve i da nanesu neprijatelju prvi veliki poraz u drugom svetskom ratu.

Prošli rat je bio rat motora i rezervi, rat masovne i raznovrsne tehnike. Tehnička opremljenost Sovjetske armije, koja je sistematski ostvarivana i koja je stalno narastala, kako po broju tako i po borbenim kvalitetima,

u potpunosti je odgovarala zahtevima rata. Za vreme rata sovjetska artiljerija se, u poređenju sa mirnodopskim periodom, povećala preko pet puta. Najveće povećanje je postignuto kod tenkova. U toku rata broj sovjetskih tenkova savremenih konstrukcija povećao se 15 puta u poređenju sa brojem tenkova za vreme mira. Potrebno je istaći da je to brzo izmenilo situaciju na bojištima u korist Sovjeta. Druga polovina rata prošla je u znaku opšte nadmoćnosti sovjetskih tenkova i samohodne artiljerije u borbi. Sve je to stvorilo najpovoljnije uslove za dalje usavršavanje organizacije vojske.

Drugi period velikog otadžbinskog rata ušao je u istoriju kao period korenitog preloma. Upravo u tom periodu je inicijativa u vođenju rata definitivno prešla u ruke Sovjetske armije i bio je postignut odlučujući prelom u radu sovjetske pozadine. Herojski sovjetski narod činio je sve da bi obezbedio pobedu. Usled toga je vojska počela dobijati u sve većem broju najnoviju tehniku, naoružanje i municiju.

Izmenjeni uslovi izvođenja ratnih dejstava prirodno su izazvali dalje promene u organizaciji vojske. Udvostručio se broj automata u pešadijskim divizijama. Gotovo za 50% se povećao broj puškomitrailjeza. Pešadijski bataljon je dobio svoju protivtenkovsku artiljeriju. Nastalo je znatno povećanje broja i dalje povećanje kvaliteta svih vrsta protivtenkovske artiljerije. Ostvarivan je prelaz na mehaničku vuču artiljerije pešadijske divizije, u prvom redu protivtenkovske. Trupe su dobine usavršene, prenosne radio-stanice.

U svim opštevojnim armijama bili su ponovo uvedeni pešadijski korpsi, što je umnogome olakšalo komandovanje trupama, naročito u toku napadnih operacija.

Dogodile su se krupne promene u organizaciji artiljerije, oklopnih i mehanizovanih trupa, u avijaciji i drugim rodovima vojske. Bile su stvorene artiljerijske divizije i korpsi. Količina artiljerije rezerve Vrhovne komande povećana je tri i po puta. Znatno se povećao broj

tenkovskih i mehanizovanih korpusa, a isto tako tenkovskih armija. Bile su stvorene jednorodne avijacijske operativne i više taktičke jedinice i usavršena je organizacija vazduhoplovnih armija. Poboljšana je struktura inžinerijskih jedinica veze. Te organizacijske promene odgovarale su novim uslovima vođenja rata koji su nastali u vezi sa prelazom sovjetskih oružanih snaga na široka napadna dejstva. Poboljšanje organizacije rodova vojske isto tako je uticalo na znatno ojačanje pešadijskih jedinica tenkovima, artiljerijom i inžinerijskim jedinicama.

Prelaz nemačko-fašističke armije u strategisku odbranu povukao je za sobom krupne promene u sovjetskoj taktici. Neprijatelj je počeo primenjivati duboku pozicijsku odsudnu odbranu, obraćajući naročitu pažnju na organizaciju njene taktičke zone. Napadne operacije sovjetskih oružanih snaga sad su otpočinjale probojem takve neprijateljske odbrane. To je zahtevalo da se usavrši organizacija tenkovske podrške pešadije i brzo poveća broj artiljerijskih oruđa u pešadijskim divizijama i pukovima, a takođe da se stvori samohodna artiljerija. U vezi s tim, prirodno, povećale su se borbene mogućnosti pešadijskih jedinica. Bila je potrebna veštija organizacija sadejstva u okviru komandi taktičkih jedinica.

U 1944. godini još više je porasla veština vođenja operacije i borbe. Na osnovu iskustva iz borbenih dejstava 1944. godine bila je usvojena nova, najusavršenija formacija jedinica. U početku je na novu formaciju prešao samo deo pešadijskih divizija, u prvom redu gardijskih. Iskustvo iz borbenih dejstava u zimu i proleće 1945. godine potvrdilo je celishodnost nove organizacije i ona je bila usvojena za sve pešadijske divizije.

Ta nova organizacija odražavala je težnju ka daljem povećavanju vatrene moći i udarne snage divizije. U sastav divizije, umesto jednog artiljerijskog puka koji je postojao, bila je uključena artiljerijska brigada. Potrebno je istaći da je i pešadijski korpus u to vreme imao takođe artiljerijsku brigadu. Sve je to omogućavalo da se brzo

ojača probojna vatrena i udarna snaga viših taktičkih jedinica. Producava se proces zasićavanja automatskim oružjem (automatima, puškomitraljezima i teškim mitraljezima) pešadijskih jedinica. Još više su porasli kvalitet i kvantiitet protivtenkovskog oružja. U diviziju su bile uvedene protivavionske artiljerijske i mitraljeske jedinice.

Te organizacijske promene naglo su povećale vatrene mogućnosti sovjetske pešadijske divizije. Dok je sredinom 1943. godine težina artiljerijsko-minobacačkog plotuna pešadijske divizije iznosila 1.100,7 kg, već u 1945. godini ona je dostigla 2.040,4 kg. Pri kraju rata pešadijska divizija Sovjetske armije prevazilazila je pešadijsku diviziju fašističke Nemačke. Količina protivtenkovske artiljerije u sovjetskoj diviziji bila je triput veća nego u pešadijskoj diviziji nemačko-fašističke armije.

Porast vatrenih mogućnosti, udarne snage i manevarske sposobnosti pešadijske divizije na kraju rata sušinski su se odrazili na razvoj taktike. Opštivojne jedinice počele su da izvršavaju borbene zadatke na većoj dubini, da ostvaruju probaj taktičke odbrane i da razvijaju uspeh većim tempom, obezbeđujući svojom vatrom uvođenje u bitku ešelona pokretnih trupa ujutro drugog dana operacija. U tim uslovima sovjetske armije su mogle, ne smanjujući gustinu vatre divizija prvih ešelona, stvarati jake druge ešelone i rezerve. To je omogućavalo da neprekidno narasta snaga udara iz dubine. Struktura pešadijske divizije koja je usvojena pri kraju rata u potpunosti je, takođe, obezbeđivala stvaranje neophodne stabilnosti i nesavladivosti odbrane.

Analizirajući proces razvoja organizacije jedinica, uglavnom pešadijske divizije za vreme velikog otadžbinskog rata, ne možemo a da se ne zadržimo na jasno izraženoj tendenciji tog razvoja, koja se sastojala u davanju sve veće taktičke samostalnosti pešadijskom bataljonu, u njegovom pretvaranju u osnovnu opštivojnu taktičku jedinicu. To je bilo izvršavanje najvažnijih zahteva tak-

tike u godinama rata, a sastojalo se u tome da se stalno povećavaju tehnička opremljenost i vatrena moć taktičkih jedinica koje su nosile osnovni teret vođenja borbe. Dok je u decembru 1941. godine pešadijski bataljon imao 27 automata, 12 puškomitraljeza i 12 teških mitraljeza, a u svom sastavu uopšte nije imao minobacača i topova, pri kraju velikog otadžbinskog rata u njemu se nalazilo 164 automata, 36 puškomitraljeza i 18 teških mitraljeza, 9 minobacača i 4 artiljerijska oruđa. Tome treba dodati da su u mnogim borbama u 1945. godini pešadijski bataljoni jedinica koje su napadale na glavnim pravcima dobijali kao ojačanje do čete tenkova i baterije samohodnih artiljerijskih oruđa, a isto tako vod pionira. Na taj način može se izvesti zaključak da je pešadijski bataljon pri kraju rata postao osnovna taktička jedinica. To je imalo izuzetno važan značaj za razvoj taktike opštevojne borbe.

U toku rata stalno se povećavala uloga komandanta pešadijskog puka u upravljanju borbom. Tome je umnogome pomagalo usavršavanje organizacije vojske. Za prve dve godine rata bila je karakteristična koncentracija predstava za ojačanje samo u rukama komandanta pešadijske divizije. U periodu borbe samo su njemu predavane artiljerijske i oklopne jedinice. Sadejstvo sa tim jedinicama u pešadijskom puku organizovalo se po principu podrške. To je bilo uslovljeno nedostatkom sredstava i time što starešine u prvom periodu rata nisu imale neophodno borbeno iskustvo. Razvoj i usavršavanje taktike uporno su zahtevali da se u nadležnost komandanta pešadijskog puka izdvoje sredstva neophodna za čitav period borbe. Sredinom 1944. godine nastale su promene u sistemu organizacije artiljerijskih grupa, koje su imale principijeli značaj. Osim armijske, korpusne i divizijske grupe, počele su se stvarati i pukovske artiljerijske grupe u pešadijskim pukovima prvog ešelona. To je nalogalo da komandant pešadijskog puka dobije na raspolaganje za svoju neposrednu upotrebu artiljeriju koja mu

je dodeljena za čitav period borbe, što mu je, razume se, omogućilo da svojim sredstvima utiče na tok borbe.

Potpuno je jasno da je stvaranje jakih i mnogo-brojnih artiljerijskih grupa od armije do puka postalo moguće na osnovu ne samo kvantitativnog porasta artiljerije, već i na osnovu usavršavanja njene organizacije. Samo je postojanje dovoljnog broja artiljerijskih diviziona, pukova, brigada i drugih jedinica u rezervi Vrhovne komande omogućilo da se u svim opštevojnim jedinicama prvog ešelonu obrazuju jake artiljerijske grupe.

Neophodnost da se proboj duboko ešelonirane neprijateljske odbrane brzo razvija zahtevala je da se u operativnom postrojavanju trupa nalazi ešelon koji ima veliku pokretljivost i koji u svom sastavu ima tenkovske i motorizovane jedinice. Međutim stvaranje, neposredno pred veliki otadžbinski rat, tenkovskih i motorizovanih korpusa i divizija koji su, kako se ispostavilo na početku rata, bili glomazni i kojima je bilo teško rukovoditi, negativno se odrazilo na tempo manevra i nije obezbeđivalo brzo izvršavanje postavljenih zadataka. Zbog toga se od takve organizacije moralo odustati.

Tenkovske i mehanizovane trupe koje su docnije stvarane imale su, kao što je poznato, najveću ulogu u postizanju pobeđe nad neprijateljem. U toku rata struktura tih trupa se neprekidno usavršavala. Bili su stvoreni pukovi, brigade, korpsi i tenkovske armije, koji su imali veliku manevarsku sposobnost i kojima se moglo lako rukovoditi, čija je upotreba znatno olakšavala postizanje ciljeva napadnih operacija i bojeva.

U toku rata manevar pešadijskih divizija je dugo bio sputavan zbog toga što nije bilo motorizovane trupne (divizijske i pukovske) pozadine. Ostvarivanje motorizacije trupnih i armijskih pozadinskih jedinica i ustanova u toku rata brzo je povećalo njihovu pokretljivost, što je omogućilo da se poboljša materijalno i tehničko obezbeđenje borbe.

Iz svega što je rečeno proizilazi da je organizacija taktičkih jedinica u godinama rata prošla složeni put razvoja. Pri kraju rata organizacija pešadijske divizije kao osnovne više taktičke jedinice, koja je u sadejstvu sa drugim rodovima vojske rešavala uspeh opštevojne borbe, dobila je najsrećniju, borbenim iskustvom proverenu formu. Organizacija sovjetske pešadijske divizije znatno je prevazilazila organizaciju pešadijske divizije bilo koje druge armije.

Organizacija jedinica Sovjetske armije na kraju rata bila je usklađena sa uslovima vođenja rata sa jakim, tehnički opremljenim neprijateljem i odgovarala je svim zahtevima sovjetske ratne veštine.

Glava četvrta

TAKTIKA I OPERATIVNA VEŠTINA

Sovjetska vojna nauka razmatra ratnu veštinu u jedinstvu njenih sastavnih delova: strategije, operativne veštine i taktike. Te tri oblasti ratne veštine nerazdvojno su međusobno povezane i uslovljavaju jedna drugu. Naučno shvatanje, i na njemu zasnovano pravilo korišćenja te veze i uzajamne uslovljenosti, predstavlja važan zalog uspeha u ratu.

Iskustvo iz velikog otadžbinskog rata pokazalo je neobično tesnu vezu između operativne veštine i taktike. Rat je potvrdio istinu o podređenom značaju taktike u odnosu na operativnu veštinu, čije zadatke ona izvršava. Operativna veština je istupala, u odnosu na taktiku, kao jedan od najbitnijih faktora njenog razvoja.

U prošlom ratu bilo koji operativni zadatak uspešno je rešavan samo pri svestranom uzimanju u obzir taktičkih mogućnosti trupa i konkretnim rukovođenjem njima od strane komandanata strategijskih jedinica.

S druge strane, i komandanti viših taktičkih jedinica nisu mogli rešavati zadatke koji su stajali pred njima, a da ne uzimaju u obzir zadatke armije i čitave operacije i ne podređuju svoja dejstva tim zadacima.

Uticaj komandanata armija na dejstva operativnih i viših taktičkih jedinica u toku rata bio je dubok i svestran. On se sve više povećavao ukoliko su sovjetske armije dobijale veći broj jedinica i tehnike i ukoliko su ratni uslovi zahtevali čvršću centralizaciju komandovanja radi postizanja operativnih ciljeva.

U toku rata često se dešavalo i to da su operativne i više taktičke jedinice izvodile borbena dejstva koja su objektivno izlazila iz okvira taktike, kojima su postizani rezultati operativnog značaja. To se dešavalo obično u onim slučajevima kad su ove jedinice dobijale samostalne zadatke u najkritičnijim momentima operacije. Tako su dejstva grupe generala Rokosovskog kod Jarceva, krajem jula 1941. godine, doprinela da se spreči vanredno opasan neprijateljski prodror na jarcevsko-vjazmanskom pravcu na frontu centralne grupacije Zapadnog fronta. Uspešni protivudar 1. gardijskog konjičkog korpusa generala Belova kod Kašira, krajem novembra 1941. godine, mnogo je olakšao prelaz u napad južnog krila Zapadnog fronta i uništenje 2. tenkovske armije neprijatelja. Smeli nalet prednjeg odreda 26. tenkovskog korpusa ka Donu, 23. novembra 1942. godine u staljingradskoj bici, pomagao je da se zauzme prelaz preko reke u rejonu Kalača i da se najbrže objedine obe sovjetske grupacije, koje su napadale kod Staljingrada. Brza dejstva prednjih odreda u operaciji Visla — Odra obezbedila su zauzimanje iz pokreta važnih neprijateljskih odbrambenih linija u njegovoj operativnoj dubini itd.

Navedeni primeri potvrđuju da između taktike i operativne veštine ne samo nema bilo kakve pregrade, već da se te dve oblasti ratne veštine nalaze u tesnoj i nerazdvojnoj uzajamnoj vezi. Pravilno shvatanje taktike se ne može zamisliti bez svestranog uzimanja u obzir zadataka, zahteva i mogućnosti operativne veštine. Iz toga proizilazi da je naučno izučavanje istorije taktike u godinama velikog otadžbinskog rata mogućno samo uz uslov da se nijedna etapa njenog razvoja ne razmatra odvojeno, već u vezi sa zadacima koje taktici postavlja operativna veština; problemi taktike u istorijskom planu mogu se oceniti samo sa stanovišta koliko je taktika, celishodno i u potpunosti, radila za potrebe operativne veštine.

Taktički uspeh i neuspeh, a zajedno s njime i delatnost komandanata i štabova u pripremi borbe, kao i u toku nje, ne mogu se razmatrati a da se ne uzme u obzir

njihova operativna celishodnost. Razume se, u većini slučajeva taktička pobeda utiče na operativni uspeh. Ali, u beskrajnoj raznolikosti ratne prakse dešavalo se i to da taktički uspeh nije dovodio do pobeđe, već do operativnog gubitka. Dešavalo se i obrnuto: taktička radnja, koja je izgledala kao taktički neuspeh, ako je razmatrana u operativnim okvirima, pokazala se kao suštinski faktor operativnog uspeha.

Iskustvo je pokazalo da je pravilno uzimanje u obzir uzajamnih odnosa između operativne veštine i taktike važan zalog uspeha operacije.

U vezi s tim razmotrićemo tri primera iz iskustva velikog otadžbinskog rata.

U junu 1941. godine na jugozapadnom frontu bio je organizovan protivudar 8. mehanizovanog korpusa u bok i pozadinu 1. tenkovske grupe neprijatelja. Situacija je bila sledeća: 26. juna ujutro 1. tenkovska grupa, razvijajući uspeh u pravcu Lucka i Dubna, sa svojim prednjim jedinicama izbila je u rejon Luck, Varkoviće (20 km severoistočno od Dubna). Komandant fronta je naredio 8. mehanizovanom korpusu da iz rejona severno od Brodi u pravcu Dubna nanese udar u bok i pozadinu jedinica 1. tenkovske grupe.

Do početka protivudara mehanizovani korpus nije bio u potpunosti razvijen. Na desnom krilu korpusa, na frontu od 10 km, razvila se 34. tenkovska divizija; na levom krilu korpusa, na frontu od 8 km — 12. tenkovska divizija. Međuprostor između ovih jedinica dostizao je 4 km. 7. motorizovana divizija, koja još nije uspela da izđe u rejon koncentracije, kretala se ka levom krilu korpusa. Pred frontom korpusa nalazile su se jedinice 16. tenkovske divizije neprijatelja. Polazni položaj za napad jedinica korpusa bio je nesrećno izabran: ispred borbenog poretka proticala je reka Slonuvka čije su obale bile blatne. Napad sovjetskih tenkova, koji je započeo u 9 časova, u početku nije uspeo. Tek pošto su motorizovane pešadijske jedinice zauzele severnu obalu reke, ten-

kovske jedinice, slomivši neprijateljski otpor, probile su se 4—12 km.

Složenost napada i teška situacija doveli su u pitanje celishodnost njegovog produžavanja. Pokušano je čak da se korpus izvuče iz borbe. Ipak, ubrzo je bilo odlučeno da se sa protivudarom produži. 27. juna ujutro korpus je ponovio napad koji je uspešno izveden. 8. mehanizovani korpus izbio je u pozadinu trupa 3. neprijateljskog motorizovanog korpusa, prinudivši ga da pređe u odbranu. U žestokim borbama jedinice korpusa su u toku 27. i 28. juna nanele poraz 16. tenkovskoj diviziji i delu snaga 111. i 75. pešadijske divizije neprijatelja. Vodeći uporne borbe, sovjetski tenkisti su se probili do 32 km i pojavili su se u rejonu 4 km zapadno od Dubna.

Ali, kada se 8. mehanizovani korpus pojavio u rejonu Dubna, njegova se situacija naglo pogoršala. On se odvojio od levog suseda — 15. mehanizovanog korpusa, koji nije imao uspeha. Neprijatelj je prekinuo svoj napad istočno od Dubna i pregrupisao se, usled čega je, protiv 8. mehanizovanog korpusa, u rejon zapadno od Dubna, bilo upućeno pet divizija iz 3. i 48. motorizovanog korpusa 1. tenkovske grupe. Posle upornih dvodnevnih borbi trupe 8. mehanizovanog korpusa bile su okružene i pretrpele su teške gubitke. Ostaci trupa korpusa odstupili su na istok.

Iz ovog primera se vidi da su se borbena dejstva završila taktičkim neuspehom: porazom 8. mehanizovanog korpusa zapadno od Dubna. Ali, u operativnim razmerama, napad korpusa je odigrao pozitivnu ulogu. Prodor neprijateljske udarne grupacije na jugozapadnom pravcu u rejonu Dubna, koji je bio vanredno opasan za levo krilo fronta, bio je zaustavljen za nekoliko dana. To je izazvalo veliku uzbunu u neprijateljskom lageru. Načelnik Generalštaba kopnenih snaga neprijatelja, Halder, zapisao je tih dana u svom dnevniku: »Ukljinjavanje neprijatelja je dosta ozbiljno omelo pokret 16. tenkovske i 16. motorizovane divizije, a isto tako je za nekoliko dana zadržalo 44, 111. i 229. pešadijsku diviziju, koje su u drugom eše-

lonu išle za 3. tenkovskim korpusom. Zbog toga će privlačenje pešadije za 3. tenkovskim korpusom očigledno biti otežano«.

Smanjenje tempa neprijateljskog napada doprinelo je da se glavne snage sovjetske 6. i 26. armije izvuku od predviđenog obuhvatnog udara neprijateljske 1. tenkovske grupe i izvedu na liniju stare državne granice.

Na taj način dejstva mehanizovanog korpusa, koja su se završila teškim neuspehom u taktičkom pogledu, značila su veliki operativni uspeh.

Evo još jednog primera koji pokazuje da ponekad neuspšna taktička dejstva na nekom ograničenom odseku mogu istovremeno predstavljati ozbiljna operativna preimućstva ako se tok borbe razmatra u širim okvirima.

Početkom septembra 1944. godine trupe 38. armije 1. ukrajinskog fronta izvodile su karpatsko-duklinsku operaciju u cilju izlaska iz rejona Krosno na slovačku teritoriju. Glavne snage fronta u to vreme prešle su u odbranu i bile su prinuđene da odbijaju neprijateljske napade, koji su bili naročito snažni u rejonu sandomirskog mostobrana. Napad 38. armije na brdsko-planinskom zemljištu, koji je započet 8. septembra, u početku je bio uspešan. Ali, 101. pešadijskom korpusu, koji je napadao na pravcu glavnog udara, nije pošlo za rukom da izvrši probor neprijateljske taktičke odbrambene zone prvog dana zbog toga što je neprijateljska komanda dovukla dopunske snage sa drugih delova fronta i zatvorila označenu brešu. Započete su teške borbe na brdsko-planinskom zemljištu u taktičkoj dubini odbrane. Nemačko-fašistička komanda, strahujući od prodora sovjetskih jedinica preko Karpata, u toku narednih nekoliko dana uputila je još pet divizija, od kojih tri tenkovske. Zbog toga 101. pešadijskom korpusu nije pošlo za rukom da ostvari taktički probor. Ali činjenica, da je neprijatelj bio primoran da prebaci svoje tako jake snage sa drugih delova fronta, umnogome je poboljšala operativni položaj glavnih snaga 1. ukrajinskog fronta. Opasni neprijatelj-

ski napadi u rejonu sandomirskog mostobrana, sa koga su fašisti prebacili deo snaga na Karpatе, bili su odbijeni i položaj na frontu se stabilizovao.

Razmotrićemo primer kada neposredni taktički uspeh ustvari nije doneo neophodne operativne rezultate, već je odigrao negativnu ulogu na operativnom planu.

Pre 4. jula 1941. godine neprijateljska 3. tenkovska grupa, koja je napadala iz rejona Minska u pravcu Borisov — Vitepsk, probila se u rejon Lepelja i zapadno od Vitepska. U to vreme na liniji reka Zapadne Dvine i Dnjepra razvijale su se jedinice 22. i 20. armije Zapadnog fronta, koje su pristigle iz unutrašnjosti okruga.

Komandant sovjetskog Zapadnog fronta je utvrdio da se pred trupama fronta nalazi glavna neprijateljska grupacija, koja napada iz rejona Lepelja i Polocka na Vitepsk i severno od njega. Zato je 4. jula naredio trupama: »... čvrsto braniti liniju Polockog utvrđenog rejona, liniju r. Zapadna Dvina — Seno — Orša i dalje r. Dnjepar, i ne dozvoliti da se neprijatelj probije u severnom i istočnom pravcu«.¹⁾

Za uništenje neprijateljske lepeljske grupacije komandant fronta je odredio 5. i 7. mehanizovani korpus. Trebalo je da ove snage nanesu protivudar u pravcu Lepelja.

Ujutro 6. jula 5. i 7. mehanizovani korpsi prešli su u napad. Oba korpusa su se probila 50—60 km i izašla u rejon severno i južno od Sena, gde su stupili u bitku sa 17. i 18. tenkovskom divizijom neprijateljske 2. tenkovske grupe, koje su se kretale sa zapada. Razvile su se uporne borbe koje su trajale u toku čitavog dana. Ujutro 7. jula borbe su obnovljene i poprimile su najžešći karakter. Protivnapad 17. tenkovske divizije neprijatelja na levo krilo 5. mehanizovanog korpusa bio je odbijen; pri tom je bio uništen neprijateljski motorizovani puk i četiri artiljerijske baterije. Pošto su pretrpele zнатне gubitke u susretnim borbama, dve neprijateljske tenkovske

¹⁾ Arhiv MO, f. 208, op. 101258 ss, d. 2.

divizije bile su prikovane u vremenu kad je izlazila njegova 2. tenkovska grupa u pravcu Dnjepra. Ipak 5. i 7. mehanizovani korpus nisu mogli postići veći uspeh uglavnom zato što je neprijateljska avijacija, koja je imala pre-vlast u vazduhu, nanosila snažne udare po tenkovskim jedinicama. Korpsi su odstupili pretrpevši znatne gubitke.

Napad sovjetskih mehanizovanih korpusa u taktičkim razmerama bio je dosta uspešan. Međutim, za operativne zadatke koje je sovjetska komanda rešavala u smolenskoj operaciji, taj napad nije bio potpuno celishodan. On je toliko oslabio 5. i 7. mehanizovani korpus da kad su se kroz nekoliko dana u tom rejonu razvili glavni dogadaji smolenske operacije, najveće operacije toga perioda, ti korpsi već nisu bili u stanju da izvrše predviđene zadatke jakih rezervi, kad su izvodili protivudare po neprijatelju koji se probijao iz dubine. To je otežalo vodenje smolenske operacije i olakšalo neprijatelju da u narednim danima izvrši niz proboga u dubinu sovjetske obrane.

U razmotrenom primeru neosporni taktički uspeh nije imao pozitivne operativne rezultate. Naprotiv, on je u stvari otežao rešavanje glavnog operativnog zadatka — da se zadrži linija na Dnjepru.

Na taj način taktika se nalazi u nerazdvojnoj vezi sa operativnom veštinom koja joj postavlja zadatke, a isto tako koristi rezultate koje ona postiže. Pravilno uzimanje u obzir uzajamnog odnosa između operativne veštine i taktike je jedan od najvažnijih zaloga uspeha u borbi i operaciji.

U toku velikog otadžbinskog rata proces promena u taktici odvijao se pod neposrednim uticajem operativne veštine i u vezi sa zahtevima koje je ona postavljala. Konkretno — istorijsko prilaženje tome pitanju omogućuje da se odrede osnovne etape razvoja taktike u zavisnosti od zahteva operativne veštine.

Poznato je da su na početku rata sovjetski frontovi i armije bili prinuđeni da stupe u rat u stanju nepotpune

borbene gotovosti za odbijanje neprijateljskih udara. Upad fašističke Armije bio je za sovjetske trupe neočekivan i doveo je do teških posledica. Nanošenje masovnih udara omogućilo je neprijatelju da preuzme inicijativu i da na početku rata postigne krupne strategijske i operativne rezultate. Rat je otpočeo u uslovima kad nisu u potpunosti bile završene mere koje su Partija i vlada preduzele na reorganizaciji sovjetskih oružanih snaga i na njihovom tehničkom preoružavanju. Novo naoružanje, koje je po svojim kvalitetima prevazilazilo neprijateljsko, tek je počelo da stiže u trupu i sve ljudstvo još nije vladalo njime onako kao što treba.

Operativna koncentracija sovjetskih jedinica ka zapadnim pograničnim rejonom izvođena je sporo. Jedinice su pristizale nedovoljno spremne. U momentu početka ratnih dejstava glavne snage sovjetskih pograničnih okruga nalazile su se još u toku izvođenja koncentracija.

U tim uslovima trupama je bio postavljen nerealan zadatak da još prvog dana rata unište neprijatelja i da ga odbace iza državne granice. U narednim danima trupama Severozapadnog i Jugozapadnog fronta postavljeni su zadaci da izvedu protivudare. Ali, s obzirom na nedostatak naoružanja i borbene tehnike, zbog opšte nadmoćnosti, neprijatelja u snagama i sredstvima, a isto tako i zbog nedostatka dovoljnog iskustva, slabog poznavanja situacije i drugih uzroka, mnogi od tih po hrabrosti i heroizmu besprimernih susretnih bitaka, protivudara i protivnapada, u to vreme nisu postizali cilj. Podaci o nekim protivudarima i protivnapadima sovjetskih trupa, koji su izvedeni u prvim danima rata, dati su u tablici 2.

Iz ove tablice se vidi da su protivudari i protivnapadi nanošeni bez potrebne pripreme i bez avijacijske zaštite, da su se operativne i više taktičke jedinice razvijale i dejstvovale na širokom frontu. Starešine još nisu imale iskustva u pogledu stvaranja grupacija za nanošenje snažnog udara, ni iskustva u komandovanju trupama u složenim uslovima borbene situacije. U toku ovih protiv-

Tablica 2

Protivudari i protivnapadi sovjetskih trupa u toku izvodenja pograničnih bitki 1941. godine

Datum	Rejon izvođenja protivnapada	Snage koje su učestvovali u protivnapadu	Neprijateljske snage koje su se suprotstavljale	Dubina zadataka u km	Širina fronta na napada u km	Vreme koje je bilo potrebno za pripremu protivnapada	Rezultat protivnapada
22. VI	Kod Grodna	11. mk (deo snaga)	20. ak	20	15	Od 1 — 1,5 sata	Korpus se probio do 7 km
23. VI 25. VI	Kod Šaulaja	12. mk	26. ak, 21. mk	45-50	35	Bez pripreme	Operativne i više taktičke jedinice su se probile od 5-8 km. 12. mk je pretrpeo teške gubitke
23. VI	Kod Grodna	6. mk	8. ak, 20. ak	70	—	Jedna noć	Malo se probio
23. VI	Severo istočno od Bresta	14. mk (deo snaga)	Operativne i više taktičke jedinice 43. ak	30	20	Nekoliko sati	Korpus se nezнатно probio
24. VI	Kod Slonima	47. pk	18. td, 4. td	—	40	Uvođenje iz pokreta	Korpus se probio nekoliko kilometara
27. VI	Kod Dubna	8 mk.	td i pd	50	22	Uvođenje iz pokreta	Korpus se probio 40 km i pretrpeo je teške gubitke

Primedba: Svi protivudari i protivnapadi nisu izvođeni uz podršku avijacije

udara i protivnapada snage su rasipane, napad se često izvodio frontalno na neprijatelja koji se pripremio za odbranu. Ipak, u rezultatu tih udara sovjetskih trupa vidimo da je neprijatelj već od prvih dana rata trpeo gubitke koji su stalno povećavani. Tempo njegovog napada neprekidno je opadao, što se najjače izrazilo u dejstvima trupa Jugozapadnog fronta protiv Grupe armija »Jug«.

Krajem juna zadatak trupama je ovako formulisan: zaustaviti nadiranje neprijatelja na svim pravcima i naneti mu maksimalne gubitke. Za osnovnu liniju, na kojoj se predviđalo da se neprijatelj zaustavi, određena je linija r. Zapadna Dvina — r. Dnjepar — stara državna granica USSR-a. Zato je osnovna tendencija u razvoju taktike do decembra 1941. godine, u vezi sa zadacima koje joj je postavljala operativna veština, bila u osnovnom razvoju načina vođenja odbrane.

U tom periodu određivane su osnovne forme vođenja odbrane u uslovima neprijateljske nadmoćnosti u tenkovima i avijaciji. Neophodnost da se ogromna prostranstva brane ograničenim brojem snaga i sredstava dovela je do toga da su operativne i više taktičke jedinice bile prinudene da vode odbranu u širokim zonama, koje su za diviziju dostizale 15—35 km, pa čak i više, pri malim taktičkim gustinama, koje su se kolebale u granicama od 0,5—0,7 bataljona, 3—8 oruđa i minobacača na 1 km fronta.

Neprijatelj je na glavnim pravcima napadao jakim tenkovskim grupacijama koje su se uklinjavale na bokovima i spojevima sovjetskih jedinica i razvijale uspeh u dubinu.

Važan operativni značaj stekao je zadatak borbe sa tenkovima. U vezi s tim operativna veština je postavila taktici zahtev da organizuje odbranu pešadijskih jedinica, pre svega čvrstu u protivtenkovskom smislu. U početku je protivtenkovska odbrana bila dosta slaba. Njen glavni nedostatak bio je podeljena upotreba sredstava protivtenkovske borbe, što nije dozvoljavalo da se stvore neophodne gustine protivtenkovskih oruđa i prepreka. Ka-

sniye, pod uticajem zahteva operativne veštine, napori protivtenkovske odbrane su bili usmereni na zaštitu osnovnih pravaca pogodnih za upotrebu tenkova.

Na taj način, u skladu sa zahtevima operativne veštine, sovjetska taktika je u letu i jesen 1941. godine izgradivila najpravilnije i najcelishodnije, u uslovima toga vremena, načine organizacije odbrane uopšte i protivtenkovske odbrane posebno.

Početkom protivofanzive kod Moskve u decembru 1941. godine jedinicama Sovjetske armije postavili su se zadaci probaja unapred pripremljene neprijateljske odbrane, razvoja uspeha u dubinu, okružavanja i uništavanja neprijateljskih grupacija u uslovima surove zime sa mnogo snega i pri nedostatku dovoljnog broja snaga i sredstava. Strategijsko-taktičke jedinice su napadale u širokim zonama, ne stvarajući jake grupacije na odlučujućim pravcima. Višim taktičkim jedinicama su ponekad postavljeni suviše duboki dnevni borbeni zadaci sa odlučujućim ciljevima (do 25 km i više). Sve je to dovodilo do toga da su sovjetske trupe često rasipale snage i sredstva, da su napadale u linijskom borbenom poretku i u takvim uslovima veći deo postavljenih zadataka nisu u potpunosti izvršavale.

U januaru 1942. godine u toku napada, uzimajući u obzir postojeće nedostatke, sovjetske trupe su prešle na dejstva udarnim grupama. Smanjene su zone za napad i odseci probaja. Stvarani su uslovi za koncentraciju napora na glavnim pravcima.

Po meri povećavanja količine tehnike koja je stizala u trupu, komandanti armija, javljajući se osnovnim organizatorima opštevojne borbe, počeli su pojačavati pešadijske divizije, koje su napadale na pravcima glavnih udara, artiljerijom i tenkovima. To je povećavalo taktičke mogućnosti jedinica, no istovremeno je komplikovalo organizaciju borbe i komandovanje trupama u borbi. Sve je to zahtevalo dalji razvoj pitanja taktike napada. Poboljšavalo se sadejstvo pešadije sa artiljerijom, a u ko-

mandovanju trupama u većem stepenu su korišćena radio-sredstva.

Ipak, u tom periodu, sovjetske jedinice još nisu imale dovoljno snaga za rešavanje onih dubokih zadataka koje su im često postavljali komandanti armija. Nedostajale su neophodne materijalne mogućnosti da taktika izvrši sve zahteve operativne veštine.

U drugom periodu rata u napadnim operacijama se postižu odlučniji rezultati nego ranije. Uspešno izvođenje operacija radi okružavanja i uništavanja velikih neprijateljskih grupacija postepeno postaje karakteristično za sovjetsku operativnu veštinu. Jedinice dobijaju zadatke na većoj dubini nego ranije. Srednji dnevni tempo armijskih operacija, u poređenju sa napadnim operacijama iz prvog perioda rata, povećava se približno četiri puta. Narasta stepen masovne upotrebe snaga i sredstava na pravcima glavnih udara. U sastav udarnih grupa opštevojnih armija uključuju se jake pokretne grupe, koje bitno utiču na probor taktičke zone neprijateljske odbrane, brže se probijaju u operativnu dubinu neprijateljske odbrane i uspešno ostvaruju elastičan manevar, između ostalog i manevar za okružavanje. Dejstva trupa postaju pokretljivija, a komandovanje trupama elastičnije.

Razvoj operativne veštine u drugom periodu rata istovremeno je uticao i na taktiku, čije su se mogućnosti u to vreme takođe povećale. Divizijama i korpusima se postavljaju zadaci na veću dubinu nego u zimu 1941/42 godine. Oni dobijaju više sredstava ojačanja nego ranije, a taktičke gustine na odsecima probora se povećavaju. U cilju potpunijeg i celishodnjeg korišćenja mogućnosti taktike za račun operativne veštine komandanti armija su se još konkretnije počeli baviti pitanjima organizacije i vođenja borbe. Polazeći od zadataka napadne operacije, komandanti armija su određivali odseke probora pešadijskih korpusa (divizija), raspoređivali snage i sredstva, postavljali zadatke opštevojnim taktičkim jedinicama, organizovali sadejstvo i planirali artiljerijski napad.

U operacijama drugog perioda rata pred opštevojne taktičke jedinice postavlja se zahtev da postignu proboj taktičke zone neprijateljske odbrane u toku prvog dana borbe. Uzimajući u obzir te zahteve i u uslovima kad pešadija nije imala dovoljan broj tenkova za neposrednu podršku za završavanje proboga odbrane, počinje se praktikovati uvođenje dela armijskih (frontovskih) pokretnih grupa još u toku proboga glavnog pojasa odbrane. Taktika razrađuje načine organizacije sadejstva sa pokretnim grupama i metode najboljeg korišćenja njihovog uspeha.

Pri prelazu u odbranu pred operativnom veštinom je stajao zadatak da stvori nesavladivu odbranu, naročito sigurnu u protivtenkovskom smislu. Taj zadatak se rešava povećanjem dubine odbrane (za armiju — 40—70 km), stvaranjem tri-četiri odbrambena pojasa (za armiju), sužavanjem odbrambenih zona za više taktičke jedinice, povećanjem operativnih gustina, maskiranjem snaga i sredstava na pravcima na kojima se očekuju neprijateljski udari, dubokim ešeloniranjem protivtenkovske odbrane koja se zasniva na sjedinjavanju artiljerijske vatre sa sistemom inžinjerijskih prepreka. To se odražava i na organizaciju taktičke odbrane. Njena dubina se povećava. Taktička odbrana prvi put obuhvata dva pripremljena odbrambena pojasa od kojih drugi posedaju drugi ešeloni korpusa. Povećavaju se taktičke gustine. Protivtenkovska odbrana se organizuje po čitavoj taktičkoj dubini.

Na taj način, u drugom periodu rata, u vezi sa složenijim zadacima koje je postavila operativna veština, taktika napada i odbrane se razvija i dobija savršenije forme.

U trećem i četvrtom periodu velikog otadžbinskog rata izvođene su velike napadne operacije u cilju najbržeg uništenja oružanih snaga fašističke Nemačke i završetka rata u što kraćem roku. Napadne operacije su otpočinjale iz položaja neposrednog dodira sa neprijateljem, koji je organizovao odsudnu odbranu i obuhvatale su dalji probor taktičke i operativne zone. Strategijske jedinice

dobijaju sve veću količinu visokokvalitetnog borbenog naoružanja, što znatno povećava njihovu udarnu moć i probojnu snagu. Smela i odlučna masovna upotreba snaga i sredstava na pravcima glavnih udara omogućuje da se u glavnim operacijama na odsecima probaja stvori znatna nadmoćnost nad neprijateljem: u artiljeriji prosečno 6—7 puta, u tenkovima 3—6 puta, itd. Artiljerijske guštine povećavaju se do 250 i više oruđa i minobacača na 1 km fronta. Dubina armijskih operacija se povećava i dostiže 120—160 km. Povećan je tempo napada. U potpunosti se izgrađuju forme izvođenja velikih operacija, pri čemu su sovjetske više operativne jedinice često i sa velikim iskustvom ostvarivale okruženje i likvidaciju jakih neprijateljskih grupacija. Osnovni problemi koje je u tom periodu rešavala operativna veština bili su problemi koncentracije snaga na pravcima glavnih udara, problemi probaja taktičke odbrane visokim tempom, problemi uvođenja u probaj pokretnih združenih jedinica, problemi brzog razvoja uspeha u operativnoj dubini.

Operativna veština je taktici postavljala sve novije zahteve. S tim u vezi, u trećem i četvrtom periodu rata taktika napada se dalje svestrano razvila.

Svaka napadna operacija 1944. i 1945. godine otpočinjala je, načelno, probajem taktičke zone neprijateljske odbrane koja je imala nekoliko pojaseva. U vezi s tim prvi i glavni zahtev operativne veštine u odnosu na taktiku bio je da se obezbedi probaj taktičke zone na čitavoj njenoj dubini.

Pošto je neprijatelj imao mogućnosti da izvodi brz manevr u odbrani u cilju likvidacije određenog probaja sovjetskih trupa, bilo je naročito važno izvršiti probaj taktičke zone odbrane divizijama i korpusima dejstvujući visokim tempom, s tim da se stvore uslovi za najbrže uvođenje pokretnih jedinica i da se probaj razvije u operativnim razmerama. Operativna veština je zahtevala od taktike da izgradi principe za takva dejstva koja bi obezbedila probaj taktičke zone u toku prvog dana operacije.

Za izvršavanje tog zahteva sovjetska taktika u trećem i četvrtom periodu rata usavršava metode proboga koji su već bili izgrađeni do tog vremena, koristeći one značajne snage koje su sve više narastale i koje su bile u njenoj nadležnosti.

Tendencija razvoja taktike, koja je jasno određena u drugom periodu rata — a to je upravo masovna upotreba snaga i sredstava na odsecima proboga, sužavanje zona napada korpusa i divizija, povećanje taktičkih gustina, ešeloniranje borbenih poredaka — i dalje se razvila.

Uporedo sa daljim razvojem istaknutih tendencija u taktici tekao je vanredno važan proces koji se sastojao u sve efikasnijem korišćenju narastajućih mogućnosti taktičkih pešadijskih jedinica.

Povećanje mogućnosti taktike pomagalo je da se postignu oni ciljevi koje joj je postavila operativna veština. Ipak, bez obzira na značajna dostignuća u razradi problema proboga, sovjetskim pešadijskim jedinicama u borbama 1944—1945. godine nije uvek polazilo za rukom da savladaju čitavu taktičku zonu neprijateljske odbrane prvog dana operacije, zbog nedovoljne gustine tenkova za neposrednu podršku pešadije i nedovoljnog dometa mnogih artiljerijskih oruđa.

Za nemačko-fašističku armiju bio je karakterističan nesklad između zahteva operativne veštine i mogućnosti taktike. Operativno rukovodstvo u mnogim važnim periodima rata postavljalo je taktici takve borbene zadatke kakve ona nije bila u stanju da izvrši. To je dovodilo do iznuravanja trupa i, kao posledice toga, do gubitka bitaka. U tome se, između ostalog, i ispoljava za Hitlerovo vojno rukovodstvo tipično precenjivanje svojih i potcenjivanje sovjetskih snaga.

Odsustvo sklada između sastavnih delova ratne veštine nemačko-fašističke armije bilo je jedan od njenih najvećih nedostataka. Razmotrićemo to na primeru dejstva hitlerovskih trupa protiv Sovjetske armije u 1941. godini.

Hitlerovska vojna komanda je u leto 1941. godine velike uspehe svojih oružanih snaga shvatila kao potpuno zakonitu pojavu. U nemačko-fašističkoj Vrhovnoj komandi carevala je potpuna uverenost da izrađeni operativni planovi predstavljaju, sami po sebi, visoko dostignuće nemačke vojne nauke i da će biti izvršeni bez prevelikih napora, približno isto kao što su bili izvršeni u nemačko-poljskom ratu 1939. godine. Međutim, sredinom jula 1941. godine u vezi sa izuzetno žilavim otporom sovjetskih trupa, koje su zaustavile nastupanje hitlerovskih jedinica na svim pravcima, u fašističkom operativnom rukovodstvu javljaju se prve sumnje. U izjavama odgovornih rukovodilaca sve češće se susreću priznanja da je otpornost sovjetskih vojnika bila u izvesnoj meri potcenjena. Ipak, to još ni u kojoj meri nije pokolebalo njihovu uverenost u to da će svi ciljevi, koji su postavljeni ratnim planom, biti postignuti u određenim rokovima. Operativnim i višim taktičkim jedinicama su kao i ranije postavljeni vanredno duboki zadaci, sa zahtevom da se brzo izvršavaju bez obzira na stanje na bokovima i u pozadini.

Izvesno »rastrežnjavanje razuma« fašističkog generaliteta nastupilo je u periodu smolenske odbrambene operacije, kada je njihova osnovna i najjača grupacija — Grupa armija »Centar« — sa velikim gubicima bila zaustavljena u rejonu istočno od Smolenska, a i kad je iz Pribaltika komandant Grupe armija »Sever« počeo uporno da traži pomoć. U leto 1941. godine komandanti nemačko-fašističkih armija su prvi put progovorili o tome da će biti teško zauzeti linije na pojedinim pravcima, koje su odredene po planu »Barbarosa«. Četvrtog avgusta u hitlerovskom Generalštabu bilo je dato prvo važno priznanje: »Ne treba očekivati da ćemo pre početka zime biti na Kavkazu.«

Istovremeno se u hitlerovskoj Vrhovnoj komandi smatralo da je otpor sovjetskih oružanih snaga u osnovi već slomljen. U tome su se još jedanput jasno ispoljili

koreniti nedostaci, svojstveni buržoaskoj vojnoj nauci koja je nesposobna da shvati i oceni preimrućstva sovjetskog socijalističkog poretka i osobenosti Sovjetske armije u vođenju rata koje taj poredak rađa. Upravo ti nedostaci hitlerovske komande omeli su je da početkom avgusta realno oceni mogućnosti i potencijalnu snagu otpora Sovjetske armije. Nije neinteresantna ocena sovjetskih oružanih snaga koju je dao načelnik hitlerovskog generalstava Halder 8. avgusta 1941. godine: »Neprijatelj raspolaže samo krajnje ograničenim snagama. Na osnovu postojećeg iskustva može se izjaviti da se od jednog miliona stanovnika mogu kompletirati dve divizije. Polazeći od toga, može se smatrati da broj divizija koje je neprijatelj uveo u borbu predstavlja krajnje mogućan broj popunjениh divizija i da se nikakva veća popunjavanja ne predviđaju«. To je bila čista skolastička ocena mogućnosti sovjetske zemlje i njenih oružanih snaga. U toj oceni izrazilo se potpuno neshvatanje osobenosti strukture i popunjavanja oružanih snaga socijalističke države, neuzimanje u obzir moralnih snaga sovjetskog naroda, njegovog entuzijazma i odlučnosti da razbije agresora. Upravo u tom periodu, zahvaljujući neviđenom moralno-političkom poletu sovjetskih ljudi, rukovođenih Komunističkom partijom, u pozadini su se brzo formirale nove jedinice. Sovjeti ljudi su postajali ratnici koji su bili spremni da se tuku na život i smrt i da život daju za slobodu i nezavisnost svoje socijalističke domovine. To je i bio jedan od najvažnijih uslova koji je obezbedio neprekidni priliv rezervi na front.

Bez obzira na otpor sovjetskih trupa koji je stalno rastao, komandanti nemačko-fašističkih armija su produžili da armijskim korpusima i divizijama postavljaju preterano duboke zadatke, zahtevali su od njih tako brzi tempo napada kao da pred njima nije ni bilo neprijatelja. Jedinice nemačko-fašističke armije, obično usmeravane na mnoge objekte, dejstvovalе su divergentnim pravcima;

usled toga one su se izlagale sve jačim udarima sovjetskih trupa, trpele su teške gubitke i nisu izvršavale svoje zadatke.

Načelnik Generalštaba hitlerovske kopnene vojske je 11. avgusta, pošto je primio nove obaveštajne podatke i razmotrio situaciju na frontovima, bio prinuđen na teško priznanje: »Opšta situacija sve jasnije i sve očiglednije pokazuje da smo potcenili kolosa — Rusiju, čija je preprema za rat bila povezana sa svim teškoćama koje su svojstvene zemljama u čiji sastav ulaze razne narodnosti. To tvrđenje odnosi se na sve ekonomski i organizacioni faktore, na saobraćajna sredstva, a posebno na čisto vojne momente. Na početku rata mi smo protiv sebe imali oko 200 neprijateljskih divizija. Međutim, sada računamo da ima već 360 neprijateljskih divizija . . .«. Dakle, Rusija je bila potcenjena. Sovjetske oružane snage, sovjeti ljudi su pokvarili sve neprijateljske račune i hitlerovsko operativno rukovodstvo postavili pred potpuno novu, za njega neobičnu perspektivu vođenja dugotrajnog rata.

Načelnik hitlerovskog Generalštaba je baš tada priznao da su »na svim delovima fronta trupe iznurenne. To što mi sada preduzimamo predstavlja poslednju meru koja je istovremeno sumnjivi pokušaj da se na vreme otkloni prelaz na pozicijski rat. Vrhovna komanda raspolaze krajnje ograničenim sredstvima. Grupe armija su razdvojene prirodnim granicama (blatom). U tu borbu su baćene naše poslednje snage.«

U drugoj polovini avgusta 1941. godine vanredno uporne borbe na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu imale su za posledicu nove znatne gubitke nemačko-fašističkih oružanih snaga. Sa fronta su jedni za drugima pristizali neutešni izveštaji. Generalstab je 24. avgusta referisao da je broj aktivnih vojnika u pešadijskim divizijama smanjen prosečno na 40%, a u tenkovskim divizijama prosečno na 50%. Kroz 4 dana je bio dat opšti pregled stanja tenkovskih grupa. Ispostavilo se da je 1. tenkovačka grupa, koja je napadala u Ukrajini, izgubila 50%

svojih tenkova, 2. tenkovska grupa imala je u svojim divizijama prosečno oko 45% tenkova, a 3. tenkovska grupa — od 24 do 45% od prvobitnog broja tenkova. Odmah posle nekoliko dana glavni komandant kopnene vojske Brauhić referisao je na specijalnom savetovanju koje je održano u štabu Grupe armija »Centar« o tome da su u njegovim rukama »ostale samo neznatne rezerve«.

U tim uslovima izgleda da je trebalo predvideti nove zadatke, kao i načine njihovog izvršenja. Međutim, nemačko-fašističko vojno rukovodstvo nije na to ni pomisljalo. Ono je raznim metodima pokušavalo da popravi stanje i prebrodi krizu. Jedan od takvih načina bilo je neprekidno »šibanje« trupa. Bez obzira na gubitke i na činjenicu da su mnoge jedinice bile oslabljene, trupama su, kao i ranije, postavljeni pretežno duboki zadaci, a načini napada tvrdoglavu nisu menjani, ma koliko da je to zahtevala nova situacija. Na primer, 2. tenkovska armija, koja je pretrpela teške gubitke 13. novembra 1941. godine, dobila je zadatak da pređe 600 km i zauzme grad Gorki, a odgovarajući zadaci bili su postavljeni i njenim korpusima i divizijama. Prenapregnutost operativnih i taktičkih jedinica, naročito u periodu moskovske bitke, dostigla je najveći stepen. Međutim zadaci, kao i ranije, nisu izvršavani. Hitlerovske trupe su trpele teške gubitke od udara sovjetskih snaga. Na kraju, protivofanziva Sovjetske armije kod Moskve dovela je do uništenja osnovne neprijateljske grupacije na centralnom pravcu.

Iz toga se vidi da između taktike i operativne veštine nemačko-fašističke armije 1941. g. nije bilo harmonične uzajamne veze. Zahtevi operativne veštine nisu odgovarali mogućnostima taktike. Taktika, primorana da rešava zadatke koji su prevazilazili njene snage, našla se u ēorskaku. Sve je to bio odraz ozbiljnih nedostataka ratne veštine nemačko-fašističke armije, koji su došli do izražaja u letu i jesen 1941. g.

Pomenuti nedostatak ratne veštine, u raznim formama, provlačio se u nemačko-fašističkoj armiji i u ka-

snijim borbama. U staljingradskoj bici on se ispoljio u prekomernoj razvučenosti fronta onih armija koje su obezbeđivale bokove udarne grupacije koja je napadala na Staljingrad. U kurskoj bici on se ispoljio u postavljanju zadataka koje nisu mogle izvršiti tenkovske divizije udarnih grupacija koje su napadale na Kursk sa severa i juga. U kampanjama 1944. i 1945. g. on se često ispoljavao u zahtevu da se odbrane preterano široki frontovi, itd.

Na osnovu svega izloženog možemo reći da je na razvoj taktike Sovjetske armije u prošlom ratu veliki uticaj izvršila operativna veština. Taktika Sovjetske armije se u celini razvijala u skladu sa njenim osnovnim zahtevima, i njen razvoj se u potpunosti razlikovao od razvoja taktike nemačko-fašističkih trupa u toku rata. To je bio dokaz harmonične veze između sastavnih delova ratne veštine, što je karakteristično za sovjetsku vojnu nauku.

Glava peta

TAKTIKA NEPRIJATELJA

Na razvoj taktike Sovjetske armije u velikom otadžbinskom ratu taktika neprijatelja je vršila određeni uticaj. Izučavanje razvoja taktičke veštine sovjetskih trupa mogućno je samo ako se svestrano proučavaju dejstva obeju zaraćenih strana. Borba je dvostrani akt u kome istupaju dve suprotne snage koje u procesu borbe neizbežno utiču jedna na drugu. Zaraćene strane su prinudene da odaberu i izgrade upravo onakve borbene forme koje bi omogućile da se izvojuje pobeda nad konkretnim neprijateljem sa svim osobenostima njegove taktike. U vezi s tim, taktički načini dejstva neprijatelja uvek predstavljaju jedan od najvažnijih uslova koji određuju razvoj taktike sopstvenih trupa. O tome rečito svedoče istorijske činjenice.

Taktika kolona i razmakinutog stroja pojavila se u ruskoj i francuskoj armiji krajem XVIII veka uglavnom zato što je bilo neophodno masovnu upotrebu pešadije suprotstaviti linijskom postrojavanju borbenih poredaka neprijatelja.

Taktika streljačkih strojeva nastala je u ruskoj armiji krajem XIX veka u znatnoj meri pod uticajem vatrenih pušaka turske pešadije koja je u rusko-turskom ratu 1877—1878. godine bila znatno jača no ranije. Japanski mitraljezi i brzometna artiljerija u rusko-japanskom ratu dali su podstrek daljem razvoju taktike streljačkih strojeva u ruskoj armiji. Prelaz saveznika u prvom svetskom ratu na taktiku napada kompaktnim

masama pešadije, posle nečuvenih artiljerijskih priprema po trajanju i količini izbačenog metala, ali ne i po efikasnosti, bio je uglavnom rezultat prelaza Nemaca na takтику čvrste pozicijske odbrane. Stvaranje takozvanog borbenog poretka u nemačkoj armiji 1916—1918. godine bilo je uslovljeno znatnom zasićenošću francuskih i engleskih trupa vatrenim sredstvima, itd.

Istorija pokazuje da u raznim armijama izučavanje ratne veštine svakog prošlog rata obično otpočinje izučavanjem sopstvenih trupa, pošto originalni dokumenti koji karakterišu neprijateljsku ratnu veštinu načelno postaju poznati tek pošto prođe duži ili kraći vremenski period. Ali, ranije ili kasnije, nastupa period kada polazi za rukom da se prošli događaji sve potpunije rekonstruišu u svetlosti strogoproverenih činjenica, koje karakterišu dejstva ne samo jedne, već obe zaraćene strane. Tada i predstava o ratnoj veštini u prethodnom ratu postaje sestranija i tačnija.

Savremena etapa izučavanja iskustva iz drugog svetskog rata karakteriše se time što se uzima na proučavanje obiman materijal o dejstvima ne samo sopstvenih, već i neprijateljskih trupa. To omogućuje da se proces ratne veštine, posebno taktike, izučava upoređivanjem dejstava obeju zaraćenih strana na osnovu potpunijih materijala.

Kada izučavamo razvoj taktike Sovjetske armije u velikom otadžbinskom ratu, polazimo od pretpostavke da je u svim borbama svaka strana koja je u njima učestvovala, primenjujući svoju taktiku, bila prinuđena da detaljno uzima u obzir taktičke načine dejstva neprijatelja sa kojima se sukobljavala u toku ratnih dejstava. Svaka strana koja je vodila borbu težila je da prednostima neprijateljske taktike suprotstavi svoje protivmere i da istovremeno iskoristi nedostatke neprijateljske taktičke pripreme. Promene taktičkih postupaka jedne strane neizbežno su izazivale težnju druge za odgovarajućim promenama načina vođenja borbe. To je bila jedna od bitnih pokretačkih snaga razvoja taktike.

Razmotrićemo u opštim crtama, na konkretnom istorijskom materijalu, kako se uticaj taktike nemačko-fašističke armije ispoljavao na razvoj taktike Sovjetske armije u osnovnim etapama prošlog rata.

Poznato je da je nemačko-fašistička armija pred napad na Sovjetski Savez imala dvogodišnje borbeno iskustvo koje je stekla u ratovima protiv Poljske, Francuske, Belgije, Holandije i nekih drugih zemalja.

U čemu se sastojalo to operativno-taktičko iskustvo nemačko-fašističke armije pred napad na Sovjetski Savez?

Rat u Francuskoj, Belgiji i Holandiji u 1940. godini potvrdio je u dejstvima protiv slabih neprijatelja celišodnost takvih formi vođenja operacija koje su se počele izgrađivati u hitlerovskoj armiji još za vreme rata protiv Poljske (septembar 1939. godine), gde su osnova napadnih dejstava bili smeli proboji velikih tenkovskih masa, uz podršku avijacije u dubinu odbrane. Drugi svetski rat je potpuno razbio konzervativnu teoriju pozicijskog rata koju su u predratnim godinama uporno podržavali mnogi, naročito francuski, vojni rukovodioci. Nova tehnika, naročito tenkovi i avijacija, koja je upotrebljavana u velikim razmerama, izmenila je karakter bitaka. Tenkovske divizije i korpusi nemačko-fašističke armije, podržavani avijacijom, lako su probijali plitke, rastegnute i zbog toga slabe odbrambene frontove engleske i francuske armije i prodirali u operativnu dubinu ne nailazeći u njoj na ozbiljniji otpor. Brzo osvajanje prevlasti u vazduhu koje je ostvarivano, uglavnom, zahvaljujući uništavanju znatnog dela francuske i engleske avijacije na aerodromima, omogućavalo je nemačko-fašističkom ratnom vazduhoplovstvu da nanosi udare po čitavoj operativnoj dubini neprijatelja, da dejstvuje po njegovim rezervama, da parališe rukovođenje, da ometa pregrupisavanje trupa i narušava rad pozadine. Francuska komanda nije bila pripremljena za takve metode vođenja rata i time je u znatnoj meri ubrzala poraz Francuske.

Brzo izvođenje napada velikim tempom i masovna upotreba tenkova uz podršku avijacije na uskim delovima fronta postali su najkarakterističnija crta metoda vođenja operacija hitlerovske armije posle završetka kampanje u Francuskoj. U borbi protiv relativno slabih i za rat nepripremljenih neprijatelja takva dejstva su hitlerovskoj armiji donosila uspeh.

Iskustvo iz borbi u Francuskoj omogućilo je Generalštabu kopnene vojske hitlerovske Nemačke da u specijalnoj direktivi formulise neke zaključke o metodama izvođenja napada (direktiva od 20. novembra 1940. godine): »Smelost odluke i njenog izvršavanja, brzina, manevarska sposobnost i koncentracija snaga na pravcima glavnog udara, ponovo su prihvaćeni kao osnova uspeha. Pri tom, odlučujući značaj dobija postizanje iznenađenja, kako u operativnom, tako i u taktičkom smislu. Odlučan probor, bez straha od opasnosti s bokova, dovodi do uništenja neprijateljskog fronta. Smelo prodiranje unapred, prilikom gonjenja neprijatelja, uz korišćenje svih sredstava koja obezbeđuju pokretljivost, otežava organizaciju i utvrđivanje novih linija odbrane. Pri tom, naročito veliki značaj ima sadejstvo sa jedinicama bombarderske avijacije.« Na taj način je uspeh napada postavljen u zavisnost, pre svega, od tempa i odlučnosti prodora operativnih i viših taktičkih jedinica i od iznenadnog nanošenja udara. Sadejstvo sa avijacijom je postavljeno u prvi plan, a umanjivan je značaj artiljerije.

Na osnovu borbenih dejstava u Francuskoj nemačko-fašistička komanda je došla do zaključka da tenkovi treba da dejstvuju samo u sastavu tenkovske divizije, a da nije opravdano pridavanje tenkovskih jedinica pešadijskim divizijama. Tenkovska divizija, sa nemačkog stanovišta, učvrstila je za sebe ulogu vodeće i nedeljive strategijske i više taktičke jedinice u napadu. Direktiva je zahtevala da se jedinice pešadijske divizije stavlaju u taktičku potčinjenost tenkovskoj diviziji ako ona napada preko njenih položaja. Ako se tenkovska divizija u toku napada svojim glavnim snagama odvaja od pešadije, potčinjavanje ot-

pada, pri čemu se smatralo korisnim da se čak zadrži napad pešadije, da bi se tenkovskoj diviziji omogućilo da izbije napred.

Nemačko-fašistička komanda je, takođe, došla do zaključka da je pri napadu u operativnoj dubini neophodno u velikoj meri koristiti prednje odrede, koji su slati daleko unapred. Ona je preporučivala da se prednji odredi uvek šalju unapred pri napadu iz pokreta, a naročito prilikom gonjenja, u cilju zauzimanja mostova, naseljenih mesta i drugih taktički važnih objekata. Naročit značaj je pridavan pokretljivosti prednjih odreda. Smatralo se da je u sastav prednjih odreda celishodno uključivati pešadijska oruđa, poljske haubice, protivavionske topove 88 mm i minobacače.

Na osnovu iskustva od 1940. godine hitlerovska komanda je zahtevala od svih jedinica da produže gonjenje noću sa ciljem da neprijatelja uhvate nespremnog. Smatralo se da tenkovski napadi u sumrak i noću, koji se preduzimaju po putevima gonjenja i oko njih, na neprijatelja koji odstupa, često dovode do njegovog potpunog uništenja.

Preporučivano je da se napad na unapred pripremljenu neprijateljsku odbranu izvodi posle vatrene pripreme, pri čemu je u toku napada naročito veliki značaj pridavan masovnoj pešadijskoj vatri sa bliskog odstojanja.

Takvi su bili neki taktički zaključci iz kampanje 1940. godine koji su ušli u osnove taktičkih načina borbe nemačko-fašističkih trupa 1941. godine na istočnom frontu.

Pored dobrih strana, taktika hitlerovske armije pred napad na Sovjetski Savez imala je i velikih nedostataka. Ona je bila sračunata na vođenje borbi protiv slabog, rđavo naoružanog i nedovoljno obučenog neprijatelja koji je posedovao nizak stepen manevarske sposobnosti i uz to imao zastarele poglede na vođenje borbe. U borbi protiv takvog neprijatelja hitlerovci su sve reskirali na iznenadne, ošamućujuće udare koji su namerno izvođeni

malim snagama. Oni su nastojali da kod neprijatelja izazovu paniku i zbumjenost i da postignu uspeh pre no što on organizuje protivdejstva. Provlačenje malih grupa automatičara u pozadinu radi stvaranja panike u njoj, iskrčavanje taktičkih desanata, dejstva prednjih odreda na velikom odstojanju od glavnih snaga, bučna, neuredna pucnjava i sl. — svi ti metodi, koje su hitlerovci izgradili u borbama od 1939—1940. godine, a koji su bili sračunati da utiću na psihu nestabilnog neprijatelja, bili su automatski primenjeni i protiv trupa Sovjetske armije, bez uzimanja u obzir njenih svojstava i mogućnosti. Ali, dok je u početku, u uslovima iznenadnog napada, to imalo izvestan efekat, ubrzo je ta avanturistička taktika pretrpela potpunu propast. Svojom izvanrednom hrabrošću i neobičnom čvrstinom sovjetski ratnici su u upornim borbama dokazali neosnovanost takve neprijateljske taktike.

Među ostalim nedostacima taktičkih načina nemačko-fašističke armije treba ukazati na precenjivanje jednih rodova vojske na račun drugih. Stavljajući u prvi plan brzinu i iznenadnost dejstva, hitlerovska komanda je polagala svu nadu na pokretne trupe — tenkovske i motorizovane jedinice koje je podržavala avijacija. Razume se, ako se govori o principijelnoj strani stvari, uloga pokretnih trupa u borbama i bitkama drugog svetskog rata bila je u celini veoma velika. Međutim, u taktici fašističke armije ovim trupama je pridavan tako izuzetan značaj, da je ideja pokretljivosti bila dovedena do krajnosti i da se sprovodila na štetu korišćenja drugih rodova vojske u borbi, pre svega artiljerije, koja je potcenjivana u toku čitavog rata. Sovjetske trupe su brzo otkrile tu jednostranost neprijateljske taktike i suprotstavile su joj svoju taktiku harmoničnog korišćenja svih rodova vojske u borbi, koja je pokazala da je iznad nemačko-fašističke taktike.

Taktička priprema sovjetskih trupa pre početka rata u osnovi je odgovarala zahtevima i karakteru borbe. Ipak, sovjetske trupe nisu imale borbenu praksu niti su bile potpuno spremne da pariraju nekim taktičkim načinima

dejstva neprijatelja, koji su u izvesnoj meri za njih bili neočekivani. U takve načine može se ubrojiti neprijateljska masovna upotreba tenkovskih divizija na uskim odsecima fronta, koje su napadale u prvim ešelonima motorizovanih korpusa uz efikasnu podršku avijacije, primena malih vazdušnih desanata, a isto tako široko korišćenje pokretnih prednjih odreda radi dejstva u operativnoj dubini. To je primoralo Sovjete da se već na početku rata pozabave preciziranjem niza postavki u metodima borbe sa neprijateljskim oklopnim trupama, u načinima organizacije protivtenkovske odbrane i slično.

U početnom periodu velikog otadžbinskog rata neprijatelj je iskoristio čitavo prethodno iskustvo. U to vreme su u potpunosti bile otkrivene karakteristične crte njegove operativne veštine i taktike.

Neprijatelj je težio da se iznenadnim brzim udarima, uglavnom pokretnih trupa koje je podržavala artiljerija, probije na što veću dubinu, da raščlanjava na delove sovjetske grupacije, da ih okružava i uništava, jednovremeno osvajajući u dubini pogodne linije, uništavajući operativne rezerve i sprečavajući njihovo prilaženje ka rejonu borbenih dejstava. Tenkovske grupe, koje su bile sastavljene od nekoliko tenkovskih i motorizovanih divizija i koje su napadale na glavnim operacijskim pravcima, bile su osnovna udarna snaga neprijatelja. Napadajući u tesnom sadejstvu sa avijacijom na uskim odsecima fronta, neprijateljske tenkovske grupe su u toku izvođenja pograničnih bitaka, dejstvujući brzo i gipko, odlučnim udarima postizale veoma značajne operativne rezultate. Tako su se 2. i 3. tenkovska grupa, koje su napadale u sadejstvu sa 4. i 9. armijom, u periodu od 22. do 27. juna 1941. godine, probile 300 km i objedinile se u rejonu Minska. Tenkovske divizije iz tenkovskih grupa napadale su u tesnom sadejstvu sa motorizovanim divizijama, koje su imale približno jednaku brzinu napada, i sa bombarderskom avijacijom. Motorizovane divizije su iz pokreta osvajale važne odbrambene objekte, utvrđivale rejone

koje su osvojile tenkovske divizije, razvijale uspeh u dubinu.

Neprijateljske armije su napadale na dosta širokom frontu — od 80 do 200 km.

Tenkovske grupe su dejstvovali u zbijenim masama na relativno uskim odsecima fronta. Tenkovska divizija u sastavu tenkovske grupe dejstvovala je prosečno na frontu 8—10 km. U toku pograničnih bitaka srednji i dnevni tempo napada tenkovskih grupa neprijatelja dostizao je 35—55 km, a opštevojnih armija 10—20 km. Na taj način tenkovske grupe su se probijale najbržim tempom, usled čega su se u toku napada sve više odvajale od armija. Rukovođenje trupama, naročito u pokretnim grupama, bilo je elastično, operativno, a ostvarivalo se, načelno, radijom.

Taktika neprijatelja u početnom periodu rata imala je sledeće karakteristične crte.

Napad se izvodio pešadijskim i tenkovskim divizijama, koje su ulazile u sastav armijskih i motorizovanih korpusa. Pešadijske divizije koje su dejstvovali na pravcima glavnih udara armija dobijale su zonu napada široku 3—6 km. Divizija je ponekad ojačavana jednim do dva artiljerijska puka i tenkovima. Artiljerijska gustina, koja je stvarana u zoni napada divizije, dostizala je 50—70 oruđa na 1 km fronta. Pešadijske divizije su napadale u borbenom poretku u dva, a ređe u jednom ešelonu. Naročito karakteristična crta bila je brzina pokreta i širok manevar. Komandanti divizija su se trudili da neprekidno napadaju na veliku dubinu, pri čemu se opšti zadatak nije delio na etape. Komandanti jedinica su u okvirima opštег zadatka dobijali znatnu inicijativu i samostalnost dejstava.

Dejstva pokretnih prednjih odreda su korišćena za proboj u dubinu sovjetske odbrane i zauzimanje iz pokreta važnih taktičkih objekata.

Taktika napada koju je neprijatelj primenjivao u letu i jesen 1941. godine uticala je na razvoj taktike sovjetske odbrane. Sovjeti su se još jednom uverili da u nastalim

uslovima borba sa neprijateljem može biti uspešna samo u slučaju ako odbrana bude uporna, gipka i pre svega protivtenkovska. Da bi se povećala protivtenkovska stabilnost odbrane, jedinice su počele da za neposredno gađanje sve više koriste ne samo oruđa 45 mm, kao što se to ranije radilo, već i artiljeriju velikih kalibara. Protivtenkovska odbrana je sve više ešelonirana po dubini. Stvarane su artiljerijske protivtenkovske rezerve. Stvaranje protivtenkovskih otpornih tačaka, razrada načina borbe pešadije na bliskim odstojanjima sa tenkovima — sve je to bila posledica neophodnosti da se suprotstavi efikasnim tenkovskim napadima neprijatelja. Proboj neprijateljskih pokretnih strategijskih i viših taktičkih jedinica u međuprostorima i na spojevima naročito je oštro postavio pitanje obezbeđenja spojeva i bokova. Počinju se primenjivati neki novi načini odbrane spojeva. Prevlast u vazduhu neprijateljske avijacije primorala je sovjetske trupe, sve do bataljona i čete, da primenjuju aktivne metode protivvazdušne odbrane i da se brižljivo maskiraju.

I pored toga, sovjetski načini i metodi vođenja odbrane u leto i jesen 1941. godine još uvek nisu odgovarali novim uslovima vođenja borbe, koji su proisticali iz osobenosti neprijateljske taktike.

Obrana od masovnih dejstava neprijateljskih tenkova nije svuda bila dovoljno čvrsta. Njena taktička gustina ostala je mala, a dubina neznatna. Inžinjerijsko obezbeđenje odbrane često je bilo slabo. Pojedinačna gnezda i rovovi nisu obezbeđivali kako treba ni zaštitu žive sile, ni manevar vatrenim sredstvima.

Krajem 1941. godine neprijatelj je bio prinuđen da pređe u odbranu. Karakteristična crta organizacije neprijateljske odbrane bila je stvaranje otpornih tačaka (»ježeva«), prilagođenih za kružnu odbranu. Te otporne tačke su se nalazile u vatrenoј vezi jedna sa drugom i zaprečavale su put sovjetskim trupama koje su napadale na glavnim pravcima. U vezi s takvim načinom dejstva ne-

prijatelja u sovjetskoj taktici napada pojavila se težnja da se neprijateljske otporne tačke obilaze kroz međuprostore i da se protiv njih dejstvuje s bokova. Sovjetska taktika postaje gipkija. Neprijateljsku odbranu, koja je bila organizovana po sistemu samostalnih otpornih tačaka, bilo je moguće probijati i plitkim borbenim porecima na što su Sovjeti postepeno prešli u borbama 1942. godine, odrekavši se prethodnog ešeloniranja viših pa čak i nižih taktičkih pešadijskih jedinica, koje je bilo karakteristično na početku rata. Ali, taktičke gustine jedinica još uvek nisu bile velike. U napadima u zimu 1941/42. godine i u leto 1942. godine polazni položaj za napad sovjetske trupe su u većini slučajeva zauzimale na znatnoj udaljenosti od prednjeg kraja neprijateljske odbrane. To je dovodilo do teških gubitaka u periodu podilaženja prednjem kraju, kad je pešadija koja je napadala bila prinuđena da se kreće po otkrivenom zemljištu na odstojanju od nekoliko stotina metara. Težnja da se izbegnu nepotrebni gubici primorala je Sovjete da polazne položaje za napad postepeno približavaju prednjem kraju odbrane neprijatelja. U toj istoj 1942. godini neprijatelj je na nekim odseцима fronta počeo postepeno stvarati dublju i u inžinjerijskom smislu razvijeniju odbranu. To je odmah povećalo zahteve koji su postavljeni sovjetskim trupama u pogledu metoda organizacije napada. Već u proleće i leto 1942. godine sovjetske trupe su počele dejstvovati udarnim grupama u znatno većem stepenu nego ranije, upotrebljavajući masovnu tehniku na pravcima glavnih udara. Divizije su počele napadati u užim zonama. Povećavaju se taktičke gustine na odsečima probaja, poboljšavaju se metodi organizacije sadejstva, a isto tako i komandovanje trupama. To je omogućilo sovjetskim trupama da uspešnije lome neprijateljsku odbranu po čitavoj njenoj taktičkoj dubini, da nanose ozbiljne gubitke neprijateljskoj živoj sili i tehnici, da izvode napad većim tempom nego ranije.

U proleće 1942. godine neprijateljska Vrhovna komanda je razradila specijalna »uputstva za borbenu pri-

premu pešadije na osnovu borbenih iskustava sa istočnog fronta«, koja su imala suštinski značaj za dalji razvoj taktike napada i odbrane nemačko-fašističke vojske. U tim uputstvima se obraća vanredna pažnja na ulogu vatre u borbi, kojoj je od tog vremena neprijatelj pridavati naročit značaj u borbama protiv sovjetskih trupa. »I u napadu i u odbrani — podvlači se u uputstvima — neophodno je brzo koncentrisati vatru ne samo u okvirima jedne vrste oruđa, već i istovremenim korišćenjem raznog oružja sa položenom i ubacnom putanjom... Koncentracijom vatre po mestu i vremenu iz svih raspoloživih vrsta oružja (glavni pravac udara) postiže se najbrže i najefikasnije dejstvo«. Zahtevano je da se u napadu, pre svega, određuju »glavni pravci vatre nog udara« »pridavanjem teškog oružja pešadijskim četama koje nanose udar, a isto tako koncentracijom vatre koju ostvaruje komandant bataljona na odlučujućim odsecima, uz korišćenje svog teškog oružja i artiljerije koja s njime sadejstvuje«. Svaki starešina trebalo je da »teži za tim da koncentriše sve snage — udar, vatru i rezerve — na odlučujućem odseku«. Smatralo se da je u toku napada naročito važno »brzo upravljati vatrom po mestu i vremenu, podržavati napad sve novijim formama koncentracije vatre svih vrsta oružja sa položenom i ubacnom putanjom«. Pešadijskim starešinama je postavljen zadatak da u toku napada sigurno obezbeđuju vatrom pokret borbenih poredaka, da se kreću neposredno iza vatre nog vala artiljerije.

U uputstvima za izvođenje odbrane osnovna pažnja je obraćena na organizaciju vatre nog sistema i upravljanje vatrom. Sve vrste oružja treba da imaju mogućnost da manevruju i jednovremeno dejstvuju u zonama koje su im određene za dejstvo i osmatranje. Pri tom je, takođe, neophodno stvarati glavne pravce vatre nog udara. Obraćena je velika pažnja na dejstvo vatrom u odbrani na bliskim odstojanjima. Smatralo se da ta vatra znatno efikasnija od vatre na većim odstojanjima. Tu misao su naročito podvlačili u odnosu na vatu protivtenkovske

artiljerije. Međutim, pored toga što je pridavala veliki značaj vatri u odbrani, nemačko-fašistička komanda je produžila da organizuje odbranu po sistemu otpornih tačaka. U jedinicama nemačko-fašističke armije značaj borbe vatrom je bio podignut na veći nivo. To je bio određen preokret u taktici neprijatelja koji je na početku rata polagao sve nade samo u brzinu manevra.

Komanda Sovjetske armije brzo je uočila te osobnosti taktike neprijatelja, koji je sad naročito ozbiljno obraćao pažnju na efikasnost vatre u borbi. Ona je bila u stanju da u najkraćim rokovima razradi tu neprijateljsku tendenciju i da joj suprotstavi vanredno efikasne metode izvođenja artiljerijskog i avijacijskog napada i napada pešadije zajedno sa tenkovima za neposrednu podršku pešadije.

U drugoj polovini 1942. godine hitlerovska komanda je prinuđena da prizna da odbrana, organizovana po sistemu otpornih tačaka i čvorova otpora, ne odgovara narasloj snazi napada i taktičkom majstorstvu trupa Sovjetske armije. Pošto su im sovjetske oružane snage nanele niz osetnih udara, fašističke trupe su u jesen 1942. godine, a na nekim odsecima i ranije, počele da pojačanim tempom usavršavaju odbranu. Na pojedinim pravcima međuprostore između odbrambenih čvorova popunjavali su inžinjerijskim preprekama i objedinjavali rovovima. Umesto dotadašnje odbrane, koja se zasnivala na sistemu otpornih tačaka, prešli su na rovovsku odbranu. Odlučujući događaj koji je učinio prelom u taktici nemačko-fašističke vojske bio je uništenje nemačko-fašističkih trupa kod Staljingrada, usled čega su njihove snage bile prinuđene da pređu u odbranu na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu. Od tog vremena, pa sve do kraja rata, naročit značaj za neprijatelja dobija razrada taktike odbrane koja se u tim godinama pretežno i razvila. Odbrana se počela organizovati na sistemu neprekidnih rovova.

Taktička zona odbrane strategijskih i viših taktičkih jedinica nemačko-fašističke armije organizovana je na sledeći način. Pešadijska divizija, u čijem je sastavu bilo

šest bataljona, zaposedala je odbrambenu zonu široku 12—15 km, a na naročito važnim pravcima — 4—7 km. Borbeni poredak divizije postrojavan je u jedan ešelon sa izdvajanjem divizijske rezerve, jačine do bataljona. Divizija je branila glavni pojas odbrane (»glavno bojište«) dubok 4—6 km, a ponekad do 8 km. Glavni pojas se sastojao od tri položaja. Prvi položaj, koji je bio uređen sa dve-tri linije neprekidnih rovova, obično su zaposedali bataljoni prvih ešelona pukova. Na drugom položaju su se nalazile pukovske rezerve i vatrene položaji artiljerije, a na trećem — divizijske rezerve. Drugi položaj je češće uređivan po rovovskom sistemu, — ponekad po otpornim tačkama, a treći položaj — po sistemu otpornih tačaka. U odbrani, kako ispred prednjeg kraja tako i u dubini, široko su primenjivane inžinjerijske prepreke svih vrsta. Jasno izražena tendencija povećanja gustine borbenih poredaka na prvom položaju na račun izdvajanja neznatnih taktičkih rezervi objašnjava se težnjom da se ispred prednjeg kraja stvori velika gustina puščano-mitraljeske i minobacačke vatre. Na odstojanju 10—15 km od prednjeg kraja glavnog odbrambenog pojasa organizovan je drugi pojas, koji trupe nisu unapred posedale. Glavni i drugi odbrambeni pojas sačinjavali su taktičku zonu odbrane.

Na taj način, u proleće 1943. godine, karakter odbrane nemačko-fašističke armije, u poređenju sa odbranom koja je primenjivana na početku rata, korenito se izmenio. Pred sovjetskim trupama pojavio se nov zadatak — zadatak organizacije proboga duboke odbrane neprijatelja. To je zahtevalo dalje usavršavanje taktike napada Sovjetske armije.

Pred trupama, koje su izvodile probog takve odbrane, pojavila se neophodnost za masovnom upotreboru snage i sredstava na uskim odsecima fronta i za tačnijim neutralisanjem ciljeva u odbrani. Od starešina se zahtevala organizacija tešnjeg sadejstva rodova vojske, elastičnije komandovanje u borbi, postrojavanje dubljih borbenih poredaka itd. Sovjetske trupe su u najkraćem roku re-

šile te zadatke koje im je nametnula nova situacija. Već u proleće 1943. godine bili su usavršeni načini proboga taktičke zone odbrane neprijatelja, koji su u svim narednim operacijama stvarali veliki efekat.

U 1944. i 1945. godini razvoj taktičke odbrane neprijatelja išao je uglavnom po liniji razvoja inžinjerijskih objekata i poboljšanja organizacije vatrene sistema. Prenošenjem borbenih dejstava na teritoriju Nemačke, snaga otpora nemačko-fašističkih trupa porasla je u još većem stepenu.

Obrana nemačko-fašističkih trupa karakterisala se u tim godinama širokim razvojem sistema rovova i saobraćajnica, masovnom primenom inžinjerijskih prepreka najrazličitijih vrsta, velikom zasićenošću vatreñim sredstvima. Taktička zona odbrane obuhvatala je glavni i drugi odbrambeni pojasa. Glavni odbrambeni pojas imao je dubinu 6—8 km i sastojao se od tri položaja sa otpornim tačkama, od pregradnih položaja i zasebnih otpornih tačaka u dubini. Korpusne rezerve neprijatelj je obično postavljao na drugom odbrambenom pojusu 8—15 km iza glavnog odbrambenog pojasa. Korpusne rezerve su većim delom uvođene u borbu za glavni odbrambeni pojas. Inžinjerijske prepreke su postavljane po čitavoj dubini odbrane, a najgušće na prvim položajima. Glavni pojas odbrane bio je zasićen sredstvima protivtenkovske borbe.

U 1944. i 1945. godini u vezi sa daljim usavršavanjem neprijateljske odbrane, dešavaju se promene u dejstvima sovjetskih trupa: brzo se povećavaju taktičke gustine na odsecima proboga, naglo se sužavaju zone napada pešadijskih divizija, borbeni poreci trupa koje napadaju više se ešeloniraju u dubinu. Zadaci za napad postavljaju se po objektima neprijateljske odbrane koji se poklapaju sa njenim glavnim položajima i pojasevima. U potpunosti se formiraju metodi proboga odsudne neprijateljske odbrane, zasnovani na masovnoj upotrebi artiljerije, tenkova i avijacije i brzom pokretu borbenih poredaka u dubini ne-

prijateljske odbrane. Bili su razrađeni savršeniji načini izviđanja, organizacije sadejstva i komandovanja trupama. Još više su se povećale taktičke gustine jedinica na odsecima proboga. Trupe su rešavale sve dublje zadatke, široko primenjujući manevar.

Prema tome, promene u taktičkim načinima dejstva neprijatelja vršile su određeni uticaj na razvoj sovjetske taktike. Sovjetima je u toku čitavog rata bilo neophodno da uzimaju u obzir promene koje nastaju u taktici neprijatelja ne samo da bi pronalazili najpogodnije načine borbe s njim, već i da efikasno primenjuju nove, njemu nepoznate načine dejstava radi postizanja uspeha u najkraćem roku.

D e o d r u g i

RAZVOJ TAKTIKE OPŠTEVOJNOG NAPADA

Glava šesta

OSNOVNE TAKTIČKE POSTAVKE NAPADA SOVJETSKE ARMIJE PRED VELIKI OTADŽBINSKI RAT

Sovjetska vojna nauka uvek je smatrala napad kao odlučujuće sredstvo za postizanje pobeđe nad neprijateljem. Napad je bio i biće osnovni vid borbe.

U predratnim pravilima i udžbenicima Sovjetske armije predviđao se napad jedinica u različitim uslovima: na neprijatelja koji je unapred pripremio pozicijsku (odsudnu) odbranu u poljskim uslovima ili u utvrđenim rejонима; na neprijatelja koji je prešao u odbranu na brzu ruku; na neprijatelja koji primenjuje zadržavajuću odbranu.

Napad je mogao otpočeti u uslovima neposrednog do-dira sa neprijateljem ili kad su trupe morale prethodno da podiđu njegovom odbrambenom pojusu.

Predviđane su različite forme manevra u napadu. Na primer, u projektu Ratne službe od 1941. godine propisano je da u napadu mogu biti sledeće forme manevra: proboj, obuhvat i obilazak.

Po toj Ratnoj službi predviđalo se da proboj neprijateljske odbrane izvode pešadijske jedinice, ojačane artiljerijom, tenkovima i avijacijom, a da proboj zatim razvijaju mehanizovane, motorizovane i konjičke jedinice. U određenim uslovima dopuštalo se da proboj izvrše

mehanizovane jedinice, podržane artiljerijom i avijacijom, s tim da kasnije učvršćuju uspeh pešadijske jedinice.¹⁾

Trebalo je da trupe vrše obuhvat ili obilazak u svim slučajevima kad je neprijatelj imao otkrivenе bokove. Smatralo se da se obuhvat izvršava u vatrenoj vezi sa taktičkim jedinicama koje napadaju s fronta, u cilju nanošenja udara u bok i pozadinu neprijatelja.

Smatralo se da obilazak predstavlja dublji manevar u bok i pozadinu neprijatelja, koji se izvodi tako da se održava samo taktička veza sa trupama koje napadaju s fronta.

Prema predratnim gledištima, viša taktička jedinica bio je pešadijski korpus. On je mogao dejstvovati samostalno ili u sastavu armije i izvršavati borbene zadatke u najraznovrsnijim uslovima. U zavisnosti od svoga mesta i uloge u napadnoj operaciji armije, korpus se mogao ojačavati artiljerijskim, tenkovskim, inžinjerijskim i drugim jedinicama.

Pešadijski korpus je mogao dejstvovati u jednom od borbenih ešelona operativnog poretka armije na glavnem ili pomoćnom pravcu ili se mogao nalaziti u rezervi fronta. U prvom borbenom ešelonu operativnog poretka armije pešadijski korpus je rešavao osnovne zadatke proboga čitave taktičke zone neprijateljske odbrane i stvarao je uslove za razvoj taktičkog uspeha u operativni.

Smatralo se da je pešadijska divizija osnovna opštivojna viša taktička jedinica Sovjetske armije. Ona je mogla da rešava zadatku borbe svih vidova i rodova u različitim uslovima borbene situacije. Mesto i uloga pešadijske divizije u napadnoj operaciji armije zavisili su od mesta i uloge pešadijskog korpusa u čiji je sastav ona ulazila. Pešadijska divizija je, načelno, dejstvovala ili u prvom ešelonu borbenog poretka pešadijskog korpusa na glavnem ili pomoćnom pravcu, ili se nalazila u armijskoj rezervi.

¹⁾ Полевој устав Красног Армији, 1941. р. (проект), стр. 142. (Ratna služba Crvene Armije, 1941. g. (projekat), tač. 142).

Na osnovu uopštavanja iskustva iz prvog svetskog rata i građanskog rata u SSSR-u, a i sovjetsko-finskog rata, sovjetska vojnoteoretska misao je izvela zaključak da je za uspešan proboj pripremljene i na vreme posednute neprijateljske odbrane po čitavoj njenoj taktičkoj dubini, neophodno na glavnem pravcu stvarati dvaput ili triput veću nadmoćnost u snagama i sredstvima za neutralisanje. Polazeći od toga, smatralo se da pešadijski korpus može probijati neprijateljsku odbranu u zoni pešadijske divizije koja dejstvuje na glavnem pravcu, a pešadijska divizija — na odseku pešadijskog puka.

U skladu s tim razmatrana je i širina zona napada korpusa i divizije. Tako su predratna pravila propisivala da pešadijski korpus, koji napada u prvom ešelonu operativnog poretku armije, na pravcu njenog glavnog udara, treba da dobije zonu u čijim se granicama brani neprijateljska pešadijska divizija. Pešadijska divizija koja je dejstvovala u prvom ešelonu korpusa na glavnem pravcu mogla je dobiti zonu široku 2,5—3,5 km, a na pomoćnom pravcu — 5—6 km.²⁾

U zoni širokoj 3 km pešadijska divizija je sa svojim formacijskim sredstvima mogla pred rat da ostvari sledeće prosečne taktičke gustine na 1 km fronta: 3 pešadijska bataljona, 401 automat, 97 puškomitrailjeza, 55 teških mitraljeza, 22 minobacača,³⁾ 8 protivtenkovskih oruđa, 26 artiljerijskih oruđa.⁴⁾

U pravilima je velika pažnja obraćena na izbor pravca glavnog udara koji je sačinjavao osnovu odluke. Zahtevano je da se pri izboru pravca glavnog udara uzimaju u obzir uslovi zemljišta, da se pravilno odrede snage neprijatelja, a naročito onog dela njegove grupacije čije bi uništavanje moglo obezbediti uspešno izvršavanje postavljenog zadatka.

²⁾ Полевој устав РККА, 1939. г. (проект), ст. 142. (Ratna služba radničko-seljačke Crvene Armije, 1939. g. (projekat), tač. 99).

³⁾ Ne uzimajući u obzir četne minobacače.

⁴⁾ Uzimajući u obzir divizijsku i pukovsku artiljeriju.

Pravila i udžbenici nisu određivali konkretnе norme širine odseka glavnog udara (odseka probaja). Širina odseka zone napada na pravcu glavnog udara (odseka probaja) pešadijskog korpusa i divizije zavisila je od cilja borbe, postavljenih zadatka, od raspoloživih snaga i sredstava, karaktera neprijateljske odbrane i uslova zemljišta. Bilo je propisano da se glavni udar priprema i ostvaruje na određenom delu fronta, gde se koncentriše veći deo snaga i sredstava za neutralisanje, koji se nalaze u korpusu i diviziji.

Borbeni zadatak pešadijskog korpusa i divizije obično se delio na bliži i sledeći. Njihova dubina je zavisila od dubine opštег zadatka (šema 1).

S obzirom na to da je pešadijski korpus postrojavao borbeni poredak, načelno, u jedan ešelon, dubina njegovog borbenog zadatka obično se poklapala sa dubinom zadatka pešadijskih divizija koje su napadale na glavnom pravcu. Predviđalo se da u opšti zadatak pešadijskog korpusa i divizija, koje dejstvuju na pravcu glavnog udara, treba uključivati probaj čitave taktičke zone neprijateljske odbrane, čija je dubina iznosila približno 15—20 km. Zato je u bliži zadatak pešadijskog korpusa (divizije) obično ulazio i zadatak da se zauzme čitav glavni pojas neprijateljske odbrane (dubina 6—8 km), a u sledeći — da se razvije uspeh i zauzme drugi odbrambeni pojas. Bilo je propisano da trupe treba da teže da drugi pojas zauzmu iz pokreta.

Bliži zadatak pešadijskih pukova obuhvatao je zauzimanje položaja pukovskih rezervi i rejona osnovnih vatreñih položaja neprijateljske artiljerije (približna dubina 3—4 km), a sledeći se sastojao u zauzimanju položaja divizijskih rezervi. Bliži zadatak se izvršavao, načelno, u početnom borbenom poretku.

Treba podvući da je još uoči rata, uzimajući u obzir borbene mogućnosti operativne i više taktičke jedinice, usvojena potreba da pešadijski korpsi izvode probaj čitave taktičke dubine neprijateljske odbrane već prvog dana operacije.

Postrojavanje borbenog poretka jedinica trebalo je da odgovara zamisli i planu predstojećeg napada. Projekat Ratne službe od 1941. godine predviđao je duboko postrojavanje borbenih poredaka, koje obezbeđuje neprekidno narastanje snage udara trupa koje izvode napad.

Borbeni poredak pešadijskog korpusa i divizije u napadu (šema 2 i 3) delio se na borbene ešelone, artiljerijske grupe, grupe tenkovske podrške, opštu tenkovsku i protivtenkovsku rezervu.⁵⁾ Borbeni poredak pešadijskog korpusa bio je obično u jednom ešelonu (divizije u liniji). Borbeni poreci pešadijskih divizija su se mogli postrojavati u jedan ili dva ešelona, a za puk se predviđalo postrojavanje borbenog poretka u dva borbena ešelona ili na uskim odsecima fronta — u tri borbena ešelona.

Drugi (treći) borbeni ešeloni uvođeni su za prvim na glavnom pravcu. Oni su unapred bili određivani za nastanje snage udara i razvoja uspeha prvih ešelona, za dejstvo na bok i u pozadinu neprijatelja i za odbijanje protivnapada. Borbeni zadaci su im postavljeni u toku borbe, a do njenog početka su im određivani samo pravci dejstava.

Obično je komandantima drugih (trećih) ešelona dano pravo da, u zavisnosti od situacije, uvode u borbu potčinjene jedinice na svoju inicijativu, ne očekujući naređenje prepostavljenog starešine.

Artiljerijske grupe su deljene na grupe za podršku pešadije (PP), grupe dalnjeg dejstva (DD), rušenja (AR) i protivavionske artiljerijske grupe (PAAG). Artiljerijske grupe za podršku pešadije, za daljnje dejstvo i rušenje, trebalo je da pripremaju i podržavaju napad i razvoj dejstava pešadije i tenkova po čitavoj dubini neprijateljske odbrane. Protivavionska artiljerijska grupa je štitila borbeni poredak pešadijskog korpusa i divizije od napada neprijateljske avijacije.

Pešadijska divizija, koja je napadala na glavnom pravcu, bila je ojačana jednim do dva ili većim brojem

⁵⁾ Полевой устав Красной Армии, 1941. г. (проект), ст. 24.

artiljerijskih pukova. Napad pešadijskog puka na glavnom pravcu, načelno, obezbeđivala je artiljerijska grupa za podršku pešadije u sastavu tri do četiri artiljerijska diviziona.

Pešadijski korpus je svojim formacijskim i pridatim sredstvima ojačanja mogao da stvari artiljerijsku gustinu na pravcu glavnog udara pri proboru jako utvrđenog neprijateljskog položaja od 60—80 oruđa i minobacača na 1 km fronta (uzimajući u obzir bataljonsku i pukovsku artilleriju). Gustina artiljerije na pomoćnom pravcu obično je bila dva puta manja.

Smatralo se da su grupe za tenkovsku podršku pešadije deo borbenog poretku pešadijske divizije. One su unapred bile određene za podršku pešadije pri proboru taktične zone neprijateljske odbrane. Pri proboru jako utvrđene odbrane pešadijska divizija koja je napadala na glavnom pravcu mogla je biti ojačana sa dva-tri bataljona lakih i sa dve-tri čete srednjih ili teških tenkova. To je omogućavalo da se stvari gustina od 40—50 tenkova na 1 km fronta.

Smatralo se da je u sastav opšte rezerve neophodno određivati približno jednu devetinu snaga i sredstava pešadijskog korpusa, divizije i puka. Rezerva je bila upotrebljavana za istraživanje nepredviđenih zadataka koji se pojave u toku napada, a isto tako za ojačanje borbenih ešelonata u razvoju uspeha.

Tenkova rezerva je obrazovana u onom slučaju kad su borbeni poreci pešadijskih korpusa i divizija bili dovoljno zasićeni tenkovima. Ta rezerva je bila određena za ojačanje tenkovskih grupa za podršku pešadije, koje su vodile borbu za odbijanje neprijateljevih protivnapada, naročito njegovih tenkova, za razvoj udara u dubinu odbrane, a isto tako i za gonjenje.

Pravila su predviđala da pešadijski korpsi i divizije obrazuju pokretne protivtenkovske rezerve za ojačanje trupa u odbijanju protivnapada neprijateljskih tenkova.

Kada se razmatra pitanje borbene upotrebe rodova vojske i specijalnih jedinica, treba podvući da je sovjetska vojna teorija pred rat u osnovi pravilno odredila njihovo mesto i ulogu u borbi vidova i rodova vojske i pravilno smatrala da je neophodan njihov harmoničan razvoj.

Pešadija je, prema gledištima iz predratnog vremena, činila osnovu napadnih ešelona. Sadejstvo svih rodova vojske moralo se organizovati u interesu pešadije. Svojim odlučnim dejstvima, uz podršku drugih rodova vojske, pešadija je trebalo da rešava ishod borbe. Bilo je propisano da se snaga pešadije u napadu sastoji u usklađivanju potresa i udara žive sile sa jakom vatrom svih njenih vatrenih sredstava.

Artiljerija, koja ima veliku snagu i vatrenu moć, bila je određena za neutralisanje i uništavanje žive sile i tehnike neprijatelja i za rušenje njegovih inžinjerijskih objekata. Ona je trebalo da raščišćava put za napad pešadije i tenkova.

Već pred rat se smatralo da se artiljerijsko obezbeđenje napada mora planirati po čitavoj dubini probaja glavnog pojasa neprijateljske odbrane i da ono treba da se sastoji iz dva perioda: perioda artiljerijske pripreme i perioda podrške napada i borbe u dubini neprijateljske odbrane.

Artiljerijska priprema je imala za cilj da naruši vatreni sistem branioca, da neutrališe njegovu artiljeriju, da uništi otkrivena protivtenkovska oruđa i vatrene tačke koje dejstvuju bočnom vatrom, da otvorи potreban broj prolaza u preprekama, itd. Ona se, načelno, izvodila po danu, ali se smatralo da je u pojedinim slučajevima celishodno primeniti noćnu artiljerijsku pripremu, koja se završava u svitanje pred napad.

Trajanje artiljerijske pripreme je zavisilo od raspoloživih snaga i sredstava, od karaktera odbrane i vremena koje je bilo potrebno za neutralisanje i rušenje njegovih odbrambenih objekata. Smatralo se da je, u zavisnosti od tih uslova, artiljerijska priprema mogla trajati

do 1,5 sata i više.⁶⁾ Pri proboju jako utvrđene neprijateljske odbrane pravila su predviđala period rušenja koji je, u zavisnosti od stanja odbrane, otpočinjao nekoliko dana pre napada ili na dan napada, pred početak artiljerijske pripreme.

Artiljerijska priprema napada načelno se završavala vatrenim naletom po prednjem kraju odbrane. U cilju stvaranja zablude kod neprijatelja u odnosu na vreme početka napada predviđalo se i lažno prenošenje vatre u dubinu neprijateljske odbrane.

Artiljerijska podrška napada pešadije i tenkova imala je zadatak da od početka napada spreči neprijatelja da uspostavi narušeni vatreni sistem i obezbedi nalet svoje pešadije i tenkova u jurišu, da im obezbedi zauzimanje prednjeg kraja i razvoj borbe u dubini.

U zavisnosti od karaktera odbrane neprijatelja i potpunosti podataka o razmeštaju njegovih vatrenih sredstava, artiljerijska podrška napada pešadije i tenkova mogla se ostvarivati vatrenim valom ili metodom uzastopne koncentracije vatre po najvažnijim objektima odbrane ili kombinacijom ta dva metoda. Predviđalo se da se pešadija i tenkovi prate vatrenim valom na dubini 1,5—2 km, a dalje — metodom uzastopnih koncentracija vatre.

U cilju obezbeđenja napada tenkova pri proboju neprijateljske odbrane određivana su specijalna oruđa za tenkovsku podršku, čiji je zadatak bio borba sa neprijateljskim protivtenkovskim oruđima.

U artiljerijskoj podršci napada pešadije i tenkova u dubinu neprijateljske odbrane zahtevano je da artiljerija u svim slučajevima bude spremna da brzo otvoriti jaku koncentričnu vatru po onim delovima odbrane gde neprijatelj pruži uporan otpor.

Tenkovi, koji su raspolagali velikom pokretljivošću, jakom vatrom i dobrom oklopnom zaštitom, bili su udarno sredstvo proboja neprijateljske odbrane. Njima je pove-

⁶⁾ Боеvий устав артиллериии РККА, ст. 2, 1937. г., стр. 148.

ravan zadatak da u sadejstvu sa artiljerijom i avijacijom naruše vatreni sistem i prokrče put pešadiji koja napada po čitavoj dubini probaja taktičke zone neprijateljske odbrane. Smatralo se da u napadu tenkove treba upotrebljavati masovno, ešelonirajući njihove borbene poretke.

Do sovjetsko-finskog rata stvarane su dve vrste tenkovskih grupa: za daljnje dejstvo (DD) i za podršku pešadije (TPP). Tenkovska grupa za daljnje dejstvo trebalo je da se posle kratke artiljerijske pripreme probije u rejone rasporeda neprijateljskih divizijskih rezervi i artiljerije i da ih uništi. Odmah iza tenkova za daljnje dejstvo u napad su polazili tenkovi za podršku pešadije, vodeći za sobom pešadiju. Ipak, taj princip upotrebe tenkova u napadu nije obezbeđivao jednovremeni jak udar tenkova, a odvajanje tenkova za daljnje dejstvo od pešadije na 2 do 5 km dovodio je do velikih gubitaka tenkova, i zadaci nisu izvršavani. Opitne vežbe i borbeno iskustvo iz sovjetsko-finskog rata pokazali su neosnovanost upotrebe tenkovskih grupa za daljnje dejstvo; zato se stvaranje tih grupa u projektu Ratne službe od 1941. g. već nije predviđalo.

Uoči velikog otadžbinskog rata gotovo svi tenkovi koji su bili pridati pešadijskom korpusu ili diviziji sačinjavali su jednu grupu tenkovske podrške pešadije (TPP). Pri deljenju tenkova zahtevano je da se njima, pre svega, ojačava prvi borbeni ešelon, naročito divizije i pukovi koji su nastupali na pravcu glavnog udara.

Predviđano je da se borbeni poredak tenkova za neposrednu podršku pešadije postrojava u tri ešelona. Prvi ešelon, koji je bio sastavljen od teških tenkova, bio je određen za neutralisanje protivtenkovske odbrane i za uništavanje neprijateljske artiljerije. Drugi ešelon je bio sastavljen od srednjih tenkova. Njegov zadatak se sastojao u tome da, krećući se za prvim ešelonom, neutrališe i uništava teške mitraljeze i protivtenkovska oruđa u dubini. Treći ešelon, sastavljen od lakih tenkova, trebalo je da vodi za sobom pešadiju i da neutrališe živu silu i vatrena sredstva neprijateljske pešadije.

Trebalo je da tenkovi napadnu prednji kraj odbrane u momentu kad se pešadija pripremala za juriš, a artillerija prenosila vatru sa prednjeg kraja u dubinu odbrane. Međutim, ako se prednji kraj neprijateljske odbrane nalazio pozadi velikih prirodnih prepreka ili se sastojao iz jakih protivtenkovskih prepreka, trebalo je da tenkovi napadaju tek pošto pešadija, u sadejstvu sa artillerijom i avijacijom, slomi prednji kraj odbrane i tenkovima obezbedi mogućnost da savladaju prepreke. Komandant grupe tenkovske podrške pešadije bio je obavezan da izvršava sve zahteve komandanata pešadijskih pukova.⁷⁾

Po predratnim gledištima smatralo se da je neophodno avijaciju koristiti masovno i u tesnom sadejstvu sa kopnenom vojskom. Pošto je predstavljala sredstvo komande armije, grupe armija (fronta), Vrhovne komande i dejstvovala po njihovim planovima, avijacija je bila određena da aktivno podržava borbu pešadijskih jedinica i da u sadejstvu sa artillerijom pomaže pešadiji i tenkovima da uspešno napadaju po čitavoj dubini probora neprijateljske odbrane.

Na osnovu predratnih pravila, avijacijsko obezbeđenje korpusa i divizije u napadu sastojalo se od avijacijske pripreme i avijacijske podrške napada i borbe u dubini. Bilo je predviđeno da se avijacijska priprema izvodi kako u periodu koji je prethodio artiljerijskoj pripremi tako i za vreme nje; pritom je u ovom drugom slučaju avijacijska priprema bila sinhronizovana po vremenu sa artiljerijskom.

U periodu podrške borbe u dubini neprijateljske odbrane trebalo je da avijacija spreči protivnapade neprijatelja i dolazak na bojište njegovih rezervi, naročito tenkovskih i motorizovanih, da uništava trupe koje odstupaju, sprečavajući ih da posednu drugi odbrambeni pojas.

⁷⁾ Полевој устав Красног Армији, 1941 г. (проект), ст. 27.

Važna uloga, kako pri proboju neprijateljske odbrane tako i pri razvoju napada, pridavana je inžinjerijskim i hemijskim jedinicama.

Sovjetska vojna teorija je još pre rata sagledala potrebu za tačnom organizacijom sadejstva rodova vojske kao jednim od najvažnijih uslova za postizanje uspeha u borbi. Zato se pitanjima organizacije sadejstva u predratnim pravilima i udžbenicima Sovjetske armije obraćala naročita pažnja. Smatralo se da se osnovni zadatak sadejstva u napadu sastoji u usklađivanju napora i dejstava svih rodova vojske, avijacije i specijalnih jedinica po cilju, vremenu i mestu. Pritom, trebalo je da artiljerija i avijacija obezbede pešadiji i tenkovima polazak na juriš, zauzimanje prednjeg kraja i njihov uspešan napad u dubinu neprijateljske odbrane.

U početku napada trebalo je da artiljerija dejstvuje u prvom redu po otkrivenim protivtenkovskim oruđima i po rejonima u kojima se predviđa da se ona nalaze; istovremeno, tenkovi su imali zadatak da pod zaštitom artiljerijske vatre neutrališu neprijateljske mitraljeze i artiljeriju. Pešadija je trebalo da odmah iza tenkova napadne žarišta neprijateljskog otpora i da svojim vatrenim sredstvima pomogne tenkovima koji su dejstvovali napred. Istovremeno, avijacija je imala zadatak da jakim udarima neutrališe vatrena sredstva, nagomilavanja trupa i neprijateljske rezerve koje podilaze, da prati pešadiju i tenkove po čitavoj dubini nastupanja.

Organizacija sadejstva između pešadije, artiljerije, tenkova, avijacije i specijalnih jedinica poveravana je opštevojnom starešini, koji je trebalo da sav osnovni rad iz organizacije sadejstva izvodi na zemljištu, angažujući na tom poslu sve starešine taktičkih jedinica koje su dejstvovali u odgovarajućoj zoni korpusa, divizije i puka.

Komandanti pešadijskih korpusa, divizija i pukova rukovodili su borbom sa komandnih mesta, razmeštenih na pravcu glavnog udara. Komandno mesto se obično sastojalo od osmatračnice, dopunske, a ponekad pomoćne osmatračnice, operativne grupe i centra veze. U opera-

tivnu grupu su ulazili: komandant, načelnik štaba, operativno i obaveštajno odeljenje; odeljenje pozadine, načelnik veze, načelnici rodova vojske, deo političkog odeljenja i operativni dežurni.

Projekat Ratne službe od 1941. g. nije propisivao na kojim odstojanjima od prednjih taktičkih jedinica treba da budu razmeštena komandna mesta. Ali, u praksi su komandna mesta komandanata divizija postavljana na odstojanju 1,5—2 km,⁸⁾ a komandanata pukova — 1,5 km od pomenutih jedinica.

U cilju bolje organizacije sadejstva bilo je predviđeno da se zajednički postavljaju komandna mesta opštевojnih starešina i starešina jedinica podrške taktičkih jedinica.

U predratnim pravilima i udžbenicima bilo je propisano da tehnička sredstva veze (radio, žična veza, pokretna sredstva, itd.) treba da se koriste tako da mogu obezbititi sigurno komandovanje trupama u borbi u bilo kakvim uslovima i na čitavu dubinu, naročito u najnapornijim i najodgovornijim momentima borbe (uvodenje drugog ešelona, odbijanje protivnapada, manevar snaga i sredstvima, okružavanje neprijatelja).

Veliko mesto je davano pripremi za napad. Bilo je propisano da je samo za organizaciju sadejstva u okviru pešadijskog bataljona, artiljerijskog diviziona i tenkovske čete neophodno dati najmanje 3—4 sata vidnog vremena.

Vreme početka napada određivao je komandant pešadijskog korpusa. Pešadija je otpočinjala napad sa polaznog položaja, koji je bio na 800—1 000 m od prednjeg kraja neprijateljske odbrane, tj. sa linije precizne vatre pešadijskog oružja. Koristeći vatru artiljerije, avijacije i svojih vatrenih sredstava, pešadija se brzo kretala ka jurišnoj liniji, koja je postavljana na odstojanju ne većem od 300 metara od prednjeg kraja odbrane, prikupljala se na toj liniji i pripremala se za juriš. Trebalo je da peša-

⁸⁾ Общая тактика, т. 3, Воениздат, 1941 г., стр. 42 и 53.

dija podje na juriš u momentu kad prvi ešelon tenkova izade na prednji kraj odbrane, a artiljerija prenese vatru u dubinu. Zahtevano je da napad istovremeno otpočne u čitavoj zoni korpusa i da se izvodi bez zastoja. Radi pružanja neposredne podrške artiljerije pešadiji i tenkovima vatrom, prednji artiljerijski osmatrači su se kretali u borbenim porecima pešadijskih četa i bataljona.

Prvi borbeni ešelon pešadijske divizije savlađivao je glavni odbrambeni pojas bez prekida. Drugi ešelon pešadijske divizije uvođen je radi narastanja snage udara iz dubine i radi razvoja uspeha, dejstvujući i prelazeći kroz prvi borbeni ešelon ili iza njegovih krila.

Posle zauzimanja neprijateljskog glavnog odbrambenog pojasa komandanti korpusa i divizija trebalo je da bez oklevanja organizuju zauzimanje drugog odbrambenog pojasa i gonjenje neprijatelja koji odstupa, zašta je bilo predviđeno obrazovanje prednjih odreda od motorizovane pešadije, tenkova i artiljerije.⁹⁾

U projektu Ratne službe od 1941. godine prvi put su razmatrana pitanja proboga neprijateljske odbrane mehanizovanim operativnim i višim taktičkim jedinicama. Smatralo se da u određenim uslovima mehanizovane jedinice, ojačane artiljerijom i podržane avijacijom, mogu samostalno probijati neprijateljsku odbranu. Osnovni način dejstva mehanizovanih jedinica pri proboru odbrane bio je tenkovski napad, pripremljen i podržan artiljerijskom vatrom i udarima avijacije. Za tenkovskim ešelonima je napadala motorizovana pešadija, čiji se zadatak sastojao u tome da, čisteći zonu probora od ostataka tučenog neprijatelja, odmah utvrđuje osvojene objekte, širi probor i obezbeđuje bokove i pozadinu tenkovskih jedinica. Odmah iza motorizovane pešadije trebalo je da se kreću operativne i više taktičke pešadijske jedinice.

⁹⁾ Полевой устав Красной Армии, 1941. г. (проект), ст. 201.

To su osnovne postavke taktike napada, koje je razradila sovjetska vojna teorija pred veliki otadžbinski rat.

Jedno od najvažnijih dostignuća sovjetske vojne nauke u predratnom periodu bilo je stvaranje teorije duboke borbe i operacije, čija su načela pravilno zasnovana na razvoju tehničkih borbenih sredstava, na povećanju manevarske sposobnosti i udarne snage trupa, a prema tome i njihovih borbenih mogućnosti.

Uopšte, treba podvući da su osnovne teorijske postavke, koje se tiču napada sa kojima je sovjetska armija ušla u početni period velikog otadžbinskog rata, odgovarale zahtevima toga perioda.

Međutim greške, kao što su, na primer, likvidacija borbenog poretku nižih taktičkih jedinica »stroj« i primena grupne taktike, bile su u toku rata ispravljene.

Treba podvući da u početnom periodu rata zahteve sovjetskih pravila, uputstava i udžbenika sovjetske trupe često nisu izvršavale zbog teških, uglavnom objektivnih uslova, koji su nastali sredinom 1941. godine.

Glava sedma

KARAKTERISTIČNE CRTE RAZVOJA TAKTIKE NAPADA U GODINAMA VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA

N apad je u godinama velikog otadžbinskog rata bio osnovni vid borbenih dejstava sovjetskih trupa, a imao je za cilj da potpuno uništi neprijatelja. To je bila borba vidova i rodova vojske, karakteristična po masovnoj upotrebi trupa sa raznovrsnim naoružanjem i borbenom tehnikom, sa tenkovima i samohodno-artiljerijskim oruđima, artiljerijom, minobacačima i avijacijom. Uspeh u borbi je postizan zajedničkim naporima svih rodova vojske, avijacije i specijalnih jedinica. Borbena dejstva su se razvijala na širokom frontu i na velikoj dubini; ona su se odlikovala odlučnim karakterom i brzinom razvoja. Napad je obično otpočinjao probojem pripremljene neprijateljske odbrane. Od proboja, koji se ostvarivao velikim tempom, u znatnom stepenu je zavisio uspeh kako napada tako i napadne operacije u celini.

U toku rata osnovni naporovi sovjetskih trupa u napadu usredsređivani su na postizanje proboja čitave taktičke zone odbrane prvog dana borbe, pri čemu se naročita pažnja obraćala na to da se velikim tempom ostvari proboj glavnog odbrambenog pojasa. Takav veliki značaj dat je proboju glavnog odbrambenog pojasa zbog toga što je on bio najvažniji element neprijateljske odbrane i na njemu su koncentrisane njegove osnovne snage i sredstva. Upravo u njegovim granicama je uništavana osnovna masa snaga i sredstava trupa prvog ešelona neprijatelja; za-

hvaljujući tome narušavao se čitav sistem njegove odbrane.

Brz probor glavnog odbrambenog pojasa stvarao je povoljne uslove za uništavanje bližih neprijateljskih rezervi, za zauzimanje drugog pojasa odbrane i uvođenje u probor armijskih i frontovskih pokretnih grupa. Sve je to bio zalog uspešnog razvoja napada i dovodio je do postizanja ciljeva operacije.

U prvom periodu i na početku drugog perioda rata, tj. sve do protivofanzive kod Staljingrada, sovjetske trupe su morale probijati uglavnom plitku neprijateljsku odbranu koja je bila organizovana po sistemu otpornih tačaka.

Ali, počev od protivofanzive kod Kurska neprijatelj je počeo izgrađivati rovovski sistem odbrane, koja je poprimala sve dublji pozicijski karakter. Uporedo s tim, zahvaljujući brzom porastu sovjetske ratne ekonomike, neprekidno je narastala opremljenost, a prema tome i mogućnost za napad sovjetskih trupa. Povećavanje proizvodnje naoružanja, borbene tehnike i municije omogućilo je da se sovjetske trupe obezbede svim sredstvima neophodnim za neutralisanje i uništavanje neprijatelja. Obe te okolnosti suštinski su izmenile uslove vođenja napadnih operacija i borbi i zahtevale su da se i u načine organizacije probora odbrane unesu ispravke.

Za postizanje uspeha u napadu veliki značaj je imao pravilan izbor pravca glavnog udara. Ali, u rešavanju tog pitanja na početku rata postojala je takva pojava kao što je težnja da se udar nanosi u čelo, po najjačim otpornim tačkama i čvorovima neprijateljske odbrane, a da se ona dovoljno ne neutrališe što, prirodno, nije moglo obezbediti uspeh. Često je to bila posledica neveštete procene situacije komandanata jedinica, zbog toga što im je nedostajalo borbeno iskustvo, a uz to i zbog slabe organizacije i izvršenja izviđanja. Kasnije, naročito počev od protivofanzive kod Staljingrada, taj ozbiljni nedostatak je brzo otklonjen. Ratno iskustvo je pokazalo da je pravac glavnog udara u zoni dejstava divizije ili korpusa bilo neop-

hodno izabratи, pre svega, uzimajući u obzir interese armijske operacije u celini. Na osnovu toga je u borbenoj praksi trupa postalo pravilo da pravac glavnog udara divizije ili korpusa određuje komandant korpusa ili komandant armije. U tim uslovima komandanti jedinica samo su utanačavali određene pravce i na njih koncentrisali osnovne napore.

Na početku rata, između ostalog i u protivofanzivi kod Moskve, nije bila jasno izražena koncentracija napora jedinica na ovom ili onom odseku njihovih zona, zbog čega su snage i sredstva divizije raspoređivani ravnomerno po čitavoj zoni napada, a odseci proboja nisu određivani. Kasnije, međutim, kad su sovjetske trupe počele dejstvovati udarnim grupama, naročito počevši od protivofanzive kod Staljingrada, u zoni napada pešadijske divizije i korpusa počeli su se određivati uski odseci proboja, na koje su i koncentrisani glavni napori trupa.

Borbena dejstva su potvrđila da za uspešan napad izvanredan značaj ima stvaranje dovoljne gustine snaga i sredstava na glavnem pravcu, s tim da se pomoću njih stvari odlučujuća nadmoćnost nad neprijateljem. Sovjetska predratna pravila su predviđala da je, za uspešno ostvarivanje proboja pripremljene odbrane neprijatelja na glavnem pravcu, bilo potrebno imati triput veću nadmoćnost u snagama i sredstvima. Ta nadmoćnost, kao što je pokazalo iskustvo iz početnog perioda rata, bila je dovoljna samo za proboj relativno slabe, nedovoljno duboke odbrane, koju je neprijatelj organizovao 1941. godine. Kasnije, u uslovima proboja duboko ešelonirane i po sistemu rovova izgrađene neprijateljske odbrane čak i triput veća nadmoćnost u sredstvima neutralisanja na glavnim pravcima pokazala se nedovoljnog. Zato su se, uporedo s narastanjem borbenih mogućnosti jedinica Sovjetske armije i povećanjem veštine sovjetskih starešina za organizovanje borbe, kao i s povećanjem dubine odbrane neprijatelja i njenim ojačanjem inžinjerijskim uređenjem, taktičke gustine i nadmoćnost u sredstvima nad neprijateljem na odseku proboja neprekidno povećavale.

Pitanje širine zone i dubine borbenih zadataka taktičkih i operativnih jedinica u toku rata rešavalo se u zavisnosti od zadatka koji je postavio prepostavljeni starešina, od postojanja snaga i sredstava, uslova zemljišta, a isto tako od stanja trupa i karaktera neprijateljske odbrane. Na početku rata, kao i u protivofanzivi kod Moskve, zone napada divizija i dubine njihovih zadataka određivane su u skladu sa postavkama Ratne službe od 1936. godine; divizija je dobijala zonu široku 5—6 km, pokatkad do 10 km, a po dubini njen dnevni zadatak je dostizao od 20—25 km.

Međutim, u početnom periodu rata, kad je sovjetska pešadijska divizija bila oslabljena i kad je bilo nemoguće ojačati je neophodnim sredstvima, takva širina zone i dubina borbenog zadataka bili su za nju preveliki. Zato se, počevši sa opštom ofanzivom u zimu 1941/42. g., zona napada postepeno sužava i dubina borbenog zadataka smanjuje. Sužavanje zona napada pešadijske divizije i korpusa nastavljeno je do kraja rata. Dubina borbenog zadataka, počevši od protivofanzive kod Staljingrada, postepeno je narastala uporedo s povećanjem udarne moći i probajne sposobnosti sovjetskih trupa. U protivofanzivi kod Kurska i u svim narednim operacijama divizija i korpus, kao i ranije, dobijali su zadatak da probiju čitavu taktičku zonu odbrane neprijatelja prvog dana borbe.

Ratno iskustvo je potvrdilo postavke sovjetskih predratnih pravila o neophodnosti dubokog postrojavanja borbenih poredaka trupa pri proboru pripremljene neprijateljske odbrane. Međutim, na početku rata, kad su pešadijske jedinice bile nedovoljno popunjene, a i armija je trpela veliki nedostatak u artiljeriji, minobacačima, tenkovima i avijaciji, a isto tako u slučajevima kad je odbrana neprijatelja bila plitka i organizovana po sistemu četnih otpornih tačaka, duboko postrojavanje borbenih poredaka nije odgovaralo situaciji koja je nastala u to vreme. Zato se u jesen 1942. godine uvodi postrojavanje borbenih poredaka u jedan ešelon, od pešadijske čete do divizije zaključno.

Kasnije, međutim, počevši od protivofanzive kod Kurska, kad je Sovjetska armija dobila dovoljnu količinu raznog naoružanja i kad su sovjetske jedinice organizacijski ojačale, a odbrana neprijatelja postala dublja i kad je dobila pozicijski karakter, sovjetske trupe su ponovo prešle na duboko postrojavanje borbenih poredaka u puku, diviziji i korpusu. Tendencije povećanja dubine borbenih poredaka trupa kod tih jedinica zapažale su se do kraja rata.

Uzimajući u obzir ratna iskustva, u postrojavanje borbenih poredaka trupa unošene su suštinske promene. Bilo je ukinuto deljenje borbenih poredaka na udarnu i prikrivajuću grupu, iživila se takozvana grupna taktika, a umesto nje je bio obnovljen pešadijski stroj, oformljena je divizijska i korpusna artiljerijska grupa, pojavila se artiljerijska grupa u puku, a isto tako pokretni odredi za zaprečavanje u diviziji i korpusu. Definitivno je potvrđena praksa obrazovanja opštevojnih, protivtenkovskih, a pokatkad i tenkovskih rezervi u jedinicama.

Za vreme rata velike promene su nastale i u načinima artiljerijske podrške napada pešadije i tenkova. Na početku rata artiljerijska podrška, usled nedostatka artiljerije, načelno je bila slaba, naročito na početku napada. Artiljerija se sve do protivofanzive kod Staljingrada uglavnom nalazila u rukama komandanta divizije. Kasnije, u cilju neprekidne podrške pešadije i tenkova u jurišu i borbi u dubini odbrane, početkom 1942. godine bio je uveden u praksu artiljerijski napad. Već samim nazivom trebalo je da se podvuče neophodnost upravo neprekidne podrške pešadije i tenkova pri njihovom napadu po čitavoj dubini neprijateljske odbrane, počev od juriša. U toku rata, u vezi sa porastom artiljerijske gustine, povećava se stepen neutralisanja i uništavanja neprijatelja za vreme artiljerijske pripreme, a od 1943. godine počinje se široko primenjivati podrška napada pešadije i tenkova vatrenim valom. Obrazovanjem pukovskih artiljerijskih grupa komandanti pukova su dobili artiljeriju za borbu pod

svoju neposrednu komandu, što je znatno poboljšalo njenu borbenu upotrebu.

U borbenoj upotrebi tenkova za vreme rata isto tako su se desile mnoge ozbiljne promene. U početnom periodu rata bilo je vrlo malo tenkova za neposrednu podršku pešadije, no i oni su se u borbi koristili nedovoljno masovno, suviše mnogo su se odvajali od pešadije, njihova dejstva su slabo bila obezbeđena artiljerijskom vatrom i u inžinjerijskom smislu. Počevši od jeseni 1942. godine na bojištu je bilo više tenkova za neposrednu podršku pešadije na glavnim pravcima, upotrebljavali su se masovnije i uglavnom u borbenim porecima prvog ešelona pešadijskih pukova. Pri tom su tenkovi dejstvovali u tesnom sadejstvu sa pešadijom, ne odvajajući se od nje više od 200—400 metara.

Avijacijsku podršku napada pešadije i tenkova u toku čitavog velikog otadžbinskog rata obezbeđivali su komandanti armija i frontova, u čijim se rukama nalazila avijacija.

Sovjeti su na početku rata imali malo avijacije. No, nije samo to bio uzrok male efikasnosti njenih dejstava. Veliki nedostatak u njenoj borbenoj primeni u cilju podrške napada pešadije i tenkova bilo je to što je avijacija nanosila svoje udare uglavnom po znatno udaljenim objektima u dubini neprijateljske odbrane.

Počevši od protivofanzive kod Staljingrada avijacijski udari su se počeli nanositi i po objektima u granicama glavnog odbrambenog pojasa neprijatelja i to ne samo u periodu avijacijske pripreme, već i u toku napada. Tome je u zнатноj meri pomoglo što su u naoružanje Sovjetske armije počeli stizati avioni jurišne avijacije. Od 1944. godine za podršku napada pešadijskog korpusa, koji je dejstvovao na glavnom pravcu, obično su određivane snage do jedne jurišne vazduhoplovne divizije, koja je dobijala zadatku kako od svog pretpostavljenog vazduhoplovog starešine, tako i od komandanta pešadijskog korpusa. Dejstva avijacije su počela mnogo bolje odgovarati interesima opštevojnih jedinica koje napadaju.

U toku rata neprekidno je poboljšavano inžinjerijsko obezbeđenje napada. Na početku rata, u nekim slučajevima, inžinjerijske jedinice koje su se nalazile u pešadijskoj diviziji nisu korišćene za ono za što su neposredno namenjene. Naročito su, sve do kraja 1942. godine, dejstva tenkova slabo obezbeđivana u inžinjerijskom smislu. Svi ti nedostaci su ispravljeni u toku rata. Počev od protivofanzive kod Kurska inžinjerijsko obezbeđenje napada dobija širok zamah. Inžinjerijske jedinice prave prolaze u minsko-eksplozivnim i žičnim preprekama, kroz njih propuštaju pešadiju i tenkove, razminiraju puteve za njihovo kretanje prilikom borbe u dubini, opravljaju i grade mostove i puteve, obezbeđuju forsiranje vodenih prepreka, učestvuju u utvrđivanju oslojenih linija, uređuju mesta za rukovođenje.

Sadejstvo rodova vojske, avijacije i specijalnih jedinica na bojištu u toku rata je, takođe, neprekidno usavršavano. Komandanti nisu organizovali sadejstvo na kartama u štabovima, kao u prvom periodu rata, već neposredno na zemljištu. U vezi s tim, komandantima, naročito pukova i bataljona, za organizaciju sadejstva počeo se davati najmanje jedan dan vidnog vremena za svaku komandu. U drugoj polovini rata, s obzirom na kvantitativno i kvalitativno povećavanje naoružanja i borbene tehnike, u trupi su se jako komplikovali, organizacija i održavanje sadejstva snaga i sredstava u borbi, što je zahtevalo da na tom poslu aktivno učestvuju sve komande i štabovi, od armije do bataljona zaključno.

U prvom periodu rata komandovanje trupama je bilo slabo. Komandanti i štabovi divizija, a ponekad i pukova, često su se odvajali od jedinica koje su napadale, slabo su uređivana mesta za komandovanje (KM), u jedinicama su nedostajala radio-sredstva, a postojeće neusavršene i glomazne radio-stanice nevešto su korišćene. Komandiri vodova i četa i komandanti bataljona obično su išli u napad ispred svojih jedinica, nisu videli svoje borbene potreke i nisu mogli rukovoditi njima. To je povlačilo

velike gubitke komandnog kadra i dezorganizaciju rukovođenja borbom. U drugom i narednim periodima rata komandovanje trupama stalno je usavršavano. Naročito važnu ulogu u tom smislu odigrala su jasna uputstva sovjetske komande, koja su data u jesen 1942. godine, o mestu starešine u borbi, o približavanju komandnih i osmatračkih mesta jedinicama, a takođe o snabdevanju trupa neophodnom količinom radio-sredstava, među kojima i prenosnih.

U toku rata neprekidno su usavršavani načini izviđanja. Posebno mesto je zauzimalo nasilno izviđanje pred početak napada. Nasilno izviđanje na širokom frontu bilo je prvi put izvedeno kod Harkova u maju 1942. godine, a zatim u protivofanzivi kod Staljingrada. Kasnije, počevši od protivofanzive kod Kurska, nasilno izviđanje je postalo obična pojava, a izvodili su ga, načelno, prednji bataljoni jedan do dva dana pre početka napada glavnih snaga. U mnogo slučajeva nasilno izviđanje je prerastalo u opšti napad, kao što je bilo, na primer, u memelskoj napadnoj operaciji u oktobru 1944. godine, a takođe i u operaciji Odra — Visla u januaru 1945. godine.

Na početku rata trupe su zauzimale polazne položaje za napad na znatnoj udaljenosti od prednjeg kraja neprijateljske odbrane; uz to su polazni rejoni slabo pripremani u inžinjerijskom smislu, a i maskiranje je bilo nezadovoljavajuće. No, počevši od protivofanzive kod Staljingrada, sovjetske trupe su počele da pomeraju polazne položaje za napad ka prednjem kraju neprijateljske odbrane; polazni rejoni za napad brižljivo su uređivani u inžinjerijskom smislu; trupe su u tim rejonima bile uvek spremne da odbiju iznenadni napad neprijatelja. Brižljivo je planiran i maskiran izlazak trupa na polazne rejone u cilju obezbeđenja iznenadenja. Osim toga, neprekidni radovi na usavršavanju odbrane u polaznom rejonu isto tako su, u izvesnom stepenu, stvarali uslove za skrivenu pripremu napada.

Napad jedinica od drugog perioda rata obično je počinjao iz neposrednog dodira sa neprijateljem, pri čemu je trupama uvek postavljan zadatak da već prvog dana napada probiju taktičku zonu odbrane, da proboj izvode munjevito i velikim tempom. Međutim, ni izdaleka nije polazilo za rukom da se u svim operacijama postigne brzo prodiranje pri proboju glavnog odbrambenog pojasa. Što se tiče probaja čitave taktičke zone neprijateljske odbrane, on obično nije uspevao prvog dana, kao što je planirano, već drugog, a često čak trećeg dana napada. Takva situacija uslovljavana je time što Sovjeti nisu imali dalekometnu artiljeriju velikih kalibara ni tenkove za neposrednu podršku pešadije, a u prvim godinama rata bilo je malo i avijacije. Osim toga, često im nije polaziло za rukom da obezbede iznenađenje u napadu.

Međutim, u celini, tempo napada u toku rata stalno se povećavao. Povećavana je i dubina zadataka koje su operativne jedinice rešavale prvog dana borbe.

Na taj način neprekidno povećavanje borbenih mogućnosti i majstorstva sovjetskih trupa omogućavalo je da se svake godine neprijatelju nanose sve jači uništavajući udari, a isto tako da se neprekidno rešavaju svi problemi napada.

Glava osma

IZBOR PRAVCA GLAVNOG UDARA. MASOVNA UPOTREBA SNAGA I SREDSTAVA. POVEĆANJE TAKTIČKIH GUSTINA

Proboj taktičke zone neprijateljske odbrane u godinama velikog otadžbinskog rata planiran je u okvirima armijske operacije. U vezi s tim pravac glavnog udara pešadijske divizije, a kasnije i pešadijskog korpusa u napadu, načelno je određivao komandant armije. U zadatku komandanata jedinica u tim uslovima spadalo je samo utanačivanje pravca glavnog udara na odseku probora za njihovu jedinicu. Pešadijska divizija i korpus u napadu nanosili su udar na jednom pravcu.

Pri izboru pravca glavnog udara uzimani su u obzir sledeći elementi: dobijeni zadatak, grupacija trupa i karakter odbrane neprijatelja, raspoložive snage i sredstva kod jedinica koje napadaju i uslovi zemljišta. Za nanošenje glavnog udara odabirana su najslabija mesta u neprijateljskoj odbrani i zemljište koje je omogućavalo dejstva svih rodova vojske. Međutim, u nekim slučajevima glavni udar nije nanošen po slabim, već, obratno, po jakim odsecima neprijateljske odbrane, naročito pri proboru neprijateljske odbrane iz mostobrana, a isto tako i na ne povoljnem zemljištu; time je postizana iznenadnost napada sovjetskih trupa na izabranom pravcu.

Za prvi period velikog otadžbinskog rata bila je karakteristična pojava da su pešadijske divizije u napadu pokušavale da nanose udare pravo s fronta na najjače otporne tačke i čvorove nemačko-fašističkih trupa, bez

obzira na to što je njihova odbrana bila organizovana po sistemu otpornih tačaka i što su postojale široke mogućnosti za obilazak tih tačaka.

Tako je 331. pešadijska divizija 20. armije Zapadnog fronta 7. decembra 1941. godine u periodu protivofanzive kod Moskve, sa sva tri svoja pešadijska puka, nanosila udar neposredno po jakim otpornim tačkama neprijatelja, koje je on organizovao u rejonima Gorki, Pučki i Krasnaja Poljana. Frontalni udari su bili jedan od glavnih uzroka što je borba za ta mesta trajala oko dva dana.

Kasnije, taj nedostatak je bio otklonjen i, tamo gde je bilo moguće, pešadijske divizije i korpsi su uvek težili da nanose udare po najslabijem mestu u neprijateljskoj odbrani i da obilaze otporne tačke. Tako, na primer, u zoni 8. gardijskog pešadijskog korpusa 11. gardijske armije Zapadnog fronta, 12. jula 1943. godine, za vreme protivofanzive kod Kurska, na prednjem kraju prema njegovom levom krilu nalazio se jako utvrđeni čvor neprijateljske odbrane koji su hitlerovci pripremili u rejonu Perestrjaža. Zato je glavni udar izvršila 11. gardijska pešadijska divizija na desnom krilu korpusa, gde se u neprijateljskoj odbrani nalazilo najslabije mesto.

Na izbor pravca glavnog udara divizije i korpusa veliki uticaj je imala neophodnost da se objedinjavaju napor pešadijskih jedinica u okvirima armijske operacije. Tako su u periodu protivofanzive kod Staljingrada, u zoni 5. tenkovske armije Jugozapadnog fronta, 47. gardijska, 119. i 124. pešadijska divizija, dejstvujući na glavnom pravcu, nanosile udare nalazeći se tesno jedna uz drugu. Isto se može reći za 8. i 36. gardijski korpus 11. gardijske armije 3. beloruskog fronta, koji su, 23. juna 1944. godine, u beloruskoj operaciji nanosili glavni udar *unutrašnjim krilima*.

Pri izboru pravca glavnog udara uvek je, uziman u obzir i karakter zemljišta. Na primer, u zoni napada 66. pešadijskog korpusa 37. armije 3. Ukrajinskog fronta u jaško-kišinjevskoj operaciji, koja je otpočela 20. avgusta 1944. godine, prema desnom krilu korpusa na prednjem

kraju neprijateljske odbrane i u dubini nalazili su se dominantna kota (151,7), naseljena mesta i jaruge. Međutim, na levom krilu zemljište je bilo povoljnije za dejstvo sovjetskih trupa. To je i uslovilo da se glavni udar korpusa nanese na tom krilu.

U skladu sa taktičkim pogledima, formiranim još do početka rata, zahtevano je ne samo pravilno određivanje

Tablica 3

**Ojačavanje pešadijskih divizija u napadnim operacijama
u prvom periodu rata**

Operacija	Jedinice	Ojačanje jedinica
Protivofanziva kod Moskve, 6. XII 1941.	331. sd 20. A ¹⁾ Zapadnog fronta 8. gardijska pd 16. A Zapadnog fronta 1. gardijska pd 40. A Zapadnog fronta	517. ptap, 7. gardijski mind, 134. sam. tb. 138. tap, 35. gard. mind., do bataljona 1. gard. tbr. Divizion 4. gard. minp, 648. tap, tč. 120. tb.
Opšta ofanziva u zimu 1941/42. 10. I 1942. Barvenkovsko-lozovska operacija 18. I 1942.	352. pd 20. A ²⁾ Zapadnog fronta 337. pd 6. A Jugozapadnog fronta 441. pd 6. A Jugozapadnog fronta 393. pd 6. A Jugozapadnog fronta 341. pd 57. A Jugozapadnog fronta 382. pd 4. ud. A Severozapadnog fronta 249. pd 4. ud. A Severozapadnog fronta	537. tap, 2. gard. mind. 899. ap. 710. ap, 1/412. kap 7. tbr. 967. ap. 101. gard. mind, 6. tbr. 1/919. ap. 67. i 68. smučarski bataljon, 204. gard. mind., 41. sam. tbr.
Toropecko - holmska operacija 9. I 1942.		

¹⁾ Arhiv MO, f. 1387, op. 11350 s, d. 4, str. 22.

²⁾ Ibid., f. 1410, op. 7535 s, d. 1, str. 304—306.

pravca glavnog udara, već i obavezna koncentracija osnovnih napora divizije i korpusa na izabranom pravcu s tim da se postigne odlučujuća nadmoćnost nad neprijateljem.

Međutim, u prvom periodu rata, kad su taktičke gustine bile jako male, Sovjetima nije polazilo za rukom da stvore čak ni takvu nadmoćnost kakvu su zahtevala njihova predratna pravila.

To se objašnjavalo specifičnošću početnog perioda rata, kad su sovjetske trupe morale voditi borbu na širokom frontu, uz veliki nedostatak snaga i sredstava, i očigledno nedovoljno ojačane. Osim toga, mnoge sovjetske starešine, sve do bitke kod Moskve, nisu se mogle oslobođiti od ravnomerne podele snaga po frontu niti su imale potrebnih navika za organizovanje masovne upotrebe snaga i sredstava na glavnem pravcu.

Podaci iz tablice 3 pokazuju kako se u prvom periodu rata praktično ostvarivalo ojačavanje pešadijskih divizija, koje su napadale na pravcima glavnog udara armije.

Iz tablice se vidi da je u napadima u prvom periodu rata pešadijska divizija, koja je dejstvovala na glavnem pravcu armije, prosečno dobijala za ojačanje jedan artiljerijski puk, jedan gardijski minobacački divizion (raketni), tenkovski bataljon, a u posebnim slučajevima i tenkovsku brigadu. Međutim, treba primetiti da je popunjenost tih jedinica oruđima i tenkovima bila mala i to nije dozvoljavalo da se u zoni napada divizije stvaraju neophodne gustine, što nije moglo a da se ne odrazi na uspešno izvršavanje borbenih zadataka. O malim taktičkim gustinama, koje su pešadijske divizije stvarale u napadu u prvom periodu rata, svedoče podaci iz tablice 4.

Kao što se iz ove tablice vidi, čak i u periodu protivofanzive kod Moskve, gustine u artiljeriji, minobacačima i tenkovima u divizijama bile su jako male. Samo u posebnim slučajevima u to vreme gustina u artiljeriji je dostizala 20—30 i više oruđa, a u tenkovima od 3—5 na 1 km fronta.

Tablica 4

Taktičke gustine koje su stvarane u nekim pešadijskim divizijama Zapadnog fronta u protivofanzivi kod Moskve u decembru 1941.

Naziv snaga i sredstava	Kod 365. pd 30. A (zona napada 11 km)	Kod 371. pd 30. A (zona napada 10,5 km)
Svega snaga i sredstava		
Bataljona	9	9
Druža i minobacača	47	35
Tenkova	10	12
Pionirskih četa	3	3
Srednja gustina na 1 km zone napada		
Bataljona	0,8	0,9
Oruđa i minobacača	4,5	3,0
Tenkova i samohodnih oruđa	1,0	1,0
Pionirskih četa	0,3	0,4

Nedostatak naoružanja i borbene tehnike dovodio je do malih taktičkih gustina i nepovoljnog odnosa snaga i sredstava na glavnim pravcima, što je bio jedan od osnovnih uzroka slabog tempa i malih rezultata napada na početku rata.

Uzimajući u obzir iskustvo, koje je stečeno u prvim mesecima rata, Vrhovna komanda je početkom 1942. godine dala uputstvo starešinama svih stepena da pri organizovanju napada ne rasturaju snage i sredstva, da ne teže da budu svuda jaki, već da dejstvuju udarnim grupama, koncentrišući glavne napore trupa na uske odseke fronta. To se pozitivno odrazilo na razvoj taktike napada.

U daljem toku velikog otadžbinskog rata komandanti jedinica su pri organizovanju napada počeli stvarati udarne grupacije, koncentrisati sve veće snage i sredstva na odseke probaja, što je imalo prvostepen značaj za uspešno rešavanje borbenih zadataka i povećanje tempa napada.

Prve uspehe u masovnoj upotrebi snaga i sredstava na glavnom pravcu sovjetske trupe su postigle već u periodu opšte ofanzive u zimu 1941/42. godine, posebno pri probaju neprijateljske odbrane na reci Lama, kada je 20. armija na odsecima probaja pešadijskih divizija ostvarila gustinu od 70 oruđa i minobacača (uzimajući u obzir armijsku artiljerijsku grupu) i 5 tenkova na 1 km fronta.

Na početku drugog perioda rata situacija na frontu i u pozadini sovjetske zemlje se korenito izmenila. Neprekidno povećanje izrade oruđa, minobacača, tenkova, aviona, omogućilo je da se formira neophodan broj artiljerijskih, tenkovskih, avijacijskih i inžinjerijskih jedinica — a sve to je dovelo do promene opštег odnosa snaga i sredstava na frontu u korist Sovjeta. Pojavila se mogućnost da se pešadijske divizije ojačaju znatno većom količinom snaga i sredstava no ranije. Tako, već u protivofanzivi kod Staljingrada pešadijske divizije dobijaju za ojačanje po pet do sedam artiljerijskih i minobacačkih pukova, do jednog puka gardijskih minobacača, do jednog bataljona ili puka tenkova, a u nekim slučajevima i do tenkovske brigade (tablica 5).

Dok su u protivofanzivi kod Moskve snage i sredstva pešadijskih divizija deljeni manje-više ravnomerno po frontu, u protivofanzivi kod Staljingrada očigledno se vidi odlučnije koncentrisanje osnovnih snaga i sredstava u većini pešadijskih divizija na uske odseke probaja (tablica 6). To je omogućilo da se postignu veće taktičke gustine i da se stvori znatna nadmoćnost nad neprijateljem. Na osnovu toga bili su stvoreni uslovi za uspešan proboj neprijateljske odbrane i dalji razvoj napada.

Tablica 5

**Ojačanje pešadijske divizije u protivofanzivi kod Staljingrada
u novembru 1942. godine**

Jedinice	Pridato	Podržavalo
47. gard. pd 5. TA Jugozapadnog fronta ³⁾	8. gard. tbr, 511. plamenobacački tb, 320. i 124. hap, 103. minp, 35. gard. minp, 134. lptap, ad 1. tk.	Ništa
119. pd 5. TA Jugozapadnog fronta ⁴⁾	877. tap, 101. i 107. minp, 210. i 1241. lptap, ap 159. pd ap 346. pd, ad. 26. tk	Ništa
124. pd 5. TA Jugozapadnog fronta	510. plb tb, 518. tap, 1234, 525, 481. i 150. lptap	216. tbr 26. tk
293. pd 21. A Jugozapadnog fronta ⁵⁾	2. gard. tp probaja, 1107. tap, 274. hap, 129. minp, 535. lptap, 21. gard. minp, ap 333. ⁷⁾ pd, paap 1. paad	Ništa
422. pd 57. A Staljinogradskog fronta ⁶⁾	176. tb 61. mbr 13. mk, 565, 1183. lptap, 18. gard. minp, 516, 536. gard. mind, pionč.	1111, 1159. tap, 214. bataljon za inž. prepreke

³⁾ Arhiv MO, f. 331, op. 6517 ss, d. 5, str. 135—137.

⁴⁾ Ibid., op. 32114 ss, d. 1, str. 25—28.

⁵⁾ Ibid., f. 375, op. 9547 s, d. 29, str. 8—15.

⁶⁾ Ibid., f. 1471, op. 217230 s, d. 1, str. 43—52.

⁷⁾ Artiljerijski pukovi 159, 333. i 346. sd artdivizion 26. tk. bili su pridati divizijama samo u periodu artpripreme.

Tablica 6

Tablica gustine i odnos snaga i sredstava u pešadijskim divizijama u protivofanzivi kod Staljingrada u novembru 1942. godine

Zona napada, odsek probaja, snage i sredstva	124. pd 5. TA Jugozapadnog fronta ⁸⁾	293. pd 21. A Jugozapadnog fronta ⁹⁾	422. pd 57. A Staljingradskog fronta ¹⁰⁾	15. gard. pd 51. A Staljingrad-skog fronta ¹¹⁾
Zona napada u km	14	5	5	8
Odsek probaja	4	2,7	2	2,5
Svega snaga i sredstava:				
bataljona	12	9	9	9
oruda i minobacača	312	232	151	144
tenkova i samohodnih oruđa	72	21	28	—
pionirskih četa	3	3	3	3
Od toga na odseku probaja:				
bataljona	8	8	4	6
oruda i minobacača	164	192	80	110
tenkova i samohodnih oruđa	72	21	18	—
pionirskih četa	3	3	3	3
Gustine na 1 km odseka probaja:
Sovjetske snage:				
bataljona	2	2,9	2	2,4
oruda i minobacača	41	77	40	44
tenkova i samohodnih oruđa	18	8	9	—
pionirskih četa	0,7	1,1	1,5	1,2
Neprijateljske snage:				
bataljona	1	1	0,3	0,6

Zona napada, odsek probaja, snage i sredstva	124. pd 5. TA Jugozapadnog fronta ⁸⁾	293. pd 21. A Jugozapadnog fronta ⁹⁾	422. pd 57. A Staljingradskog fronta ¹⁰⁾	15. gard. pd 51. A Staljingrad-skog fronta ¹¹⁾
oruđa i minobacača tenkova i samohodnih oruđa	5 —	5 —	7 1,5	20 —
Odnos snaga i sredstava na odseku probaja u korist				
Sovjeta:				
u bataljonima	2:1	3:1	6:1	4:1
u art. oruđima i mino- bacačima	8:1	15:1	6:1	2:1
u tenkovima	—	—	6:1	—

Primedba: 124. pešadijska divizija je imala četiri pešadijska puka (za vreme probaja njoj je bio potčinjen 1166. puk 346. pešadijske divizije).

U protivofanzivi kod Kurska pešadijske divizije su, načelno, već ulazile u sastav pešadijskih korpusa. Pri tom su pešadijski korpsi, u čijem su se sastavu nalazile tri pešadijske divizije, napadali u zonama koje su po širini bile približno ravne zonama napada pešadijskih divizija iz perioda borbi kod Staljingrada. Istovremeno, korpsi koji su napadali na pravcima glavnih udara armija, dobijali su tri do četiri puta veća sredstva ojačanja nego pešadijske divizije kod Staljingrada (tablica 7 i 5).

⁸⁾ Arhiv MO, f. 243. op. 9762 ss, d. 18, str. 28.

⁹⁾ Ibid., f. 375, op. 9547 s, d. 29, str. 10 i 11.

¹⁰⁾ Ibid., f. 1471, op. 217230 s, d. 1, str. 43 i 51.

¹¹⁾ Ibid., f. 805, op. 34089 s, d. 2, str. 31 i 36.

Tablica 7

**Ojačanje pešadijskih korpusa u protivofanzivi kod Kurska,
u julu 1943. godine**

Jedinica	Ojačanje
16. gard. pk 11. gard. A Zapadnog fronta ¹²⁾	10. i 29. gard. tbr, 4. gard. ttp, 1453. sap, 113, 130. i 135. minp, 128, 511, 364, 16, 432. i 173. hap, 1314, 1171. i 1319. lap, 2, 24. i 25. gard. minbr., 325. gard. minp, 207. i 486. tap, 1222. i 590, ap VM (veli- ke moći), 48. paad, 738. sam. bataljon za mostogradnju, 84. sam. inžb, 367. ainžb, elektrotehnički bataljon.
8. gard. pk 11. gard. A Zapadnog fronta ¹³⁾	43. gard tbr. 2. gard. ttp, 1. habr (296, 302. i 1475. hap), 15. labr (637, 685. i 1170. lap), 7. minbr (169, 171. i 186. mp), 360. i 510. hap, 56. kap, 5. tabr (528, 998. i 1093. tap), 59. i 600. gard. minp, 61. inžb, 1/243. aipbr, 178. i 207. sam. č lplb.
36. gard. pk 11. gard. A Zapadnog fronta ¹⁴⁾	213. tbr, 1165. kap, 521. lptap, 537. tap, 545. minp, 74. gard. minp, 5. motoinžb. Podržavali: 13. i 14. tabr i 995. ap
9. gard. pk 61. A Brjan- skog fronta ¹⁵⁾	68. tbr, 1539. sap, 16. i 17. adp, dva di- viziona VM, 13. minbr, 971. i 41. ap, 547. minp, 310. i 311. gard. minp, četa 310. ainžb, pionb 110. i 336. pd, sam. č lplb
32. gard. pk 5. gard. A Voronješkog fronta ¹⁶⁾	93. tbr, 1547. sap, 805. hap, 493, 1076. i 1322. lptap, 112. pap, 69. i 70. bataljon 14. jipbr (jur. inž. pionbr.).
33. gard. pk 5. gard. A Voronješkog fronta ¹⁷⁾	28, 57. gard. tp, 1549. i 1440. sap, 360. tabr, 12. minbr, 678. hap, 292, 271. i 285. minp, 694. i 301. lptap, 67. i 68/14. jipbr (jur. inž. pionbr.).

¹²⁾ Arhiv MO, f. 358, op. 12908 s, d. 71, str. 20—25.

¹³⁾ Ibid., f. 358, op. 12908 s, d. 71, str. 23—24.

¹⁴⁾ Ibid., f. 499, op. 35380 s, d. 6, str. 1 i 2.

¹⁵⁾ Ibid., f. 418, op. 71936 ss, d. 1, str. 28.

¹⁶⁾ Ibid., f. 491, op. 8878 ss, d. 1, str. 94.

¹⁷⁾ Ibid., f. 293, op. 12731 s, d. 1, str. 22.

U borbama kod Kurska osnovne snage i sredstva pešadijskih divizija i korpusa počele su se još odlučnije masovno koristiti na pravcima glavnih udara. To je omogućilo stvaranje velikih gustina i znatnu nadmoćnost nad neprijateljem u snagama i sredstvima (tablica 8).

Zbog stvaranja tako velikih taktičkih gustina i znatne nadmoćnosti nad neprijateljem sovjetske pešadijske divizije i korpsi su uspešnije probijali neprijateljsku odbranu kod Kurska nego kod Staljingrada, bez obzira na to što se snaga neprijateljske odbrane u to vreme bila mnogo povećala.

Upoređivanje podataka, koji su navedeni u tablicama 5, 6, 7. i 8, pokazuje da je u drugom periodu velikog otadžbinskog rata, za razliku od prvog, osnovna masa sredstava za neutralisanje bila koncentrisana na odseke proboja; uz to su se upravo kod Kurska naglo povećale gustine i u živoj sili.

Podaci iz tablica pokazuju da su u protivofanzivi kod Staljingrada gustine artiljerije i minobacača, u poređenju sa protivofanzivom kod Moskve, porasle 2 do 3 puta, a kod Kurska, u poređenju sa Staljingradom, približno tri puta i da su dostizale od 160—170, a u pojedinim slučajevima i do 220 oruđa i minobacača na 1 km fronta.

U protivofanzivi kod Staljingrada gustina tenkova u pešadijskim divizijama iznosila je 8—10 na 1 km fronta proboja, a samo u retkim slučajevima 18. Kod Kurska je tenkovska gustina povećana od 16 do 25 na 1 km fronta proboja, tj. povećana je dva do dva i po puta.

Gustina inžinjerijskih jedinica u protivofanzivi kod Staljingrada nije bila veća od 0,7—1,5 pionirske čete na 1 km odseka proboja, a kod Kurska je dolazila od tri do pet pionirskih četa na 1 km fronta, tj. povećala se tri do četiri puta.

Povećavanje taktičkih gustina na odsecima proboja u drugom periodu velikog otadžbinskog rata uslovljavano je neophodnošću da se sigurno neutrališe i većim tempom

Tablica 8

Taktičke gustine i odnos snaga i sredstava u pešadijskim korpusima u protivofanzivi kod Kurska, u julu 1943. godine

Zona napada, odsek probaja, snage i sredstva	36. gard. pk 11. gard. A Zap. fronta ¹⁸⁾	9. gard. pk 61. A Brjanskog fronta	16. gard. pk 11. gard. A Zap. fronta ¹⁹⁾	8. gard. pk 11. gard. A Zap. fronta ²⁰⁾
Zona napada u km	3	9,5	22	4
Odsek probaja u km	3	6	7	4
Svega snaga i sredstava u jedinici:				
bataljona	27	27	36 ²¹⁾	27
oruđa i minobacača	385	1564	1176	885
tenkova i samohodnih oruđa	76	67	172	64
pionirskih četa	15	19	27	19
Od toga na odseku probaja:				
bataljona	27	17	27	27
oruđa i minobacača	385	984	1087	885
tenkova i samohodnih oruđa	76	67	172	64
pionirskih četa	15	17	24	19
Gustine na 1 km odseka probaja:				
Sovjetske snage:				
bataljona	9	2,8	3,9	6,7
oruđa i minobacača	128	164	156	221
tenkova i samohodnih oruđa	25	11	25	16
pionirskih četa	5	2,8	3,4	4,8
Neprijateljske snage:				
bataljona	1	0,6	0,9	0,5

Zona napada, odsek proboga, snage i sredstva	36. gard. pk 11. gard. A Zap. fronta ¹⁸⁾	9. gard. pk 61. A Brijanskog fronta	16. gard. pk 11. gard. A Zap. fronta ¹⁹⁾	8. gard. pk 11. 11. gard. A Zap. fronta ²⁰⁾
oruđa i minobacača	14	8,5	15	22
tenkova i samohodnih oruđa	10	2,2	1,4	5
Odnos snaga i sredstava na odseku proboga (u korist Sovjeta):				
u bataljonima	9:1	4,6:1	4,3:1	13:1
u oruđima i minobacačima	9:1	19:1	10,4:1	10:1
u tenkovima i samohodnim oruđima	2,5:1	4,4:1	17,8:1	3:1

probija odbrana nemačko-fašističkih trupa, čije su se dubina i gustina neprekidno povećavale.

Povećavanje gustina obezbeđivano je brzim povećanjem količina i kvaliteta naoružanja i borbene tehnike u trupi i razvijanjem novih operativnih i viših taktičkih jedinica, a isto tako povećanim iskustvom komandnih kadrova u masovnoj upotrebi snaga i sredstava na pravcima glavnih udara. Sve je to omogućilo da se u toku borbi u drugom periodu rata probaj taktičke zone neprijateljske odbrane izvršava u kraćim rokovima nego ranije.

¹⁸⁾ Arhiv MO, f. 499, op. 35330 s, d. 20, str. 1—4.

¹⁹⁾ Ibid., f. 358, op. 12908 s, d. 4, str. 27—29.

²⁰⁾ Ibid., f. 358, op. 12908 s, d. 71; str. 23 i 24.

²¹⁾ 16. gardijski streljački korpus je imao četiri streljačke divizije.

U trećem periodu velikog otadžbinskog rata produžava se kvantitativni i kvalitativni porast naoružanja i borbene tehnike sovjetske vojske, zbog čega su pešadijski korpsi, koji su napadali u užim zonama, dobijali još više sredstava ojačanja nego kod Kurska. O tome svedoče podaci koji su navedeni u tablici 9.

U borbama trećeg perioda rata masovna upotreba snaga i sredstava pešadijskih korpusa i divizija na odsečima proboga i dalje se povećavala kao i ranije, što je omogućilo daljnje povećanje taktičkih gustina i stvaranje odlučne nadmoćnosti u snagama i sredstvima nad neprijateljem (tablica 10).

Iz upoređivanja tablica 8 i 10 proizlazi da je u trećem periodu rata gustina u pešadiji obično bila pet do sedam bataljona na 1 km odseka proboga; istovremeno, u drugom periodu rata ta gustina u većini slučajeva nije prelazila dva do pet bataljona, tj. bila je jedan i po put manja.

Taktička gustina u artiljeriji i minobacačima u trećem periodu rata u pešadijskim jedinicama takođe je povećana i dostizala je do 200, a u nekim operacijama i do 240 oruđa i minobacača na 1 km fronta. Gustine u tenkovima za neposrednu podršku pešadije takođe su se povećale. U trećem periodu rata znatno je povećana gustina i u pionirskim četama, koja je u većini slučajeva iznosila od 3,2 do 5,5 pionirskih četa na 1 km fronta.

Masovna upotreba snaga i sredstava na najvažnijim pravcima i velike taktičke gustine u pešadiji, naoružanju i borbenoj tehnici na odsecima proboga uslovljavane su, kao i ranije, potrebom da se neprijatelj sigurno neutrališe i probog izvrši visokim tempom i na veliku dubinu neprijateljske odbrane koja je bila sve više usavršena uz povećanu upornost trupa.

U četvrtom periodu rata pešadijski korpsi i divizije su dobijali, uglavnom, istu količinu sredstava ojačanja kao i u trećem. Primeri koji karakterišu ojačanje pešadijskih korpusa u tom periodu dati su u tablici 11.

Tablica 9

Ojačanje pešadijskih korpusa u 1944. godini

Operacija	Korpus, armija i front	Pridato	Podržavalo
Beloruska operacija, VI 1944.	5. gard. pk 39. A 3. beloruskog fronta ²²⁾ 36. gard. pk 11. gard. A 3. beloruskog fronta ²³⁾ 18. pk 65. A 1. beloruskog fronta ²⁴⁾	28. gard. tbr, 735. i 957. sap, 610. lptap, 555. minp, 296. inž. pionb. 35. i 63. gard. tp proboja, 345. i 348. sap, 20. adp, 93. thabr, 102. habr VM, 60. habr, 20. minbr, 34. labr, 1. gard. lptab, 501. lptap, 226. ad VM, 72. gard. minobačka divizija, 42. i 62. minp, 9. i 10. sam. inž. pionb, 148. inž. tp, 13. sam. plmb. 251. tp, 345. i 354. sap, 26. adp, 4. tabr, 143. aminp, 543. lptap, 6. i 8. inž. pionb, 2. gard. bataljon inž. prepreka, sam. č lplb	139. atab, 54. gard. minp, minb. 120. mm i sam. lptd 164. i 251. pd, 53. tabr, 1165. kap (korpusni ap).
Jaško-kišinjevska operacija, VIII 1944.	104. pk, 27. A 2. ukrajinskog fronta ²⁵⁾	27. tbr, 6. sabr, 30. lptab, 492. i 480. minp, 24. i 34. lptab, 40. habr, 328. i 302. gard. minp, 31. labr, 263. i 290. minp, 114. 115. i 1658. lptap, 14. jipbr (jur. inž. pionbr.).	Artiljerija i minobacači 57. pk 163. i 78. pd, 206. odred za minsko zaprečavanje.

²²⁾ Arhiv MO, f. 438, op. 13512 ss, d. 1, str. 128.²³⁾ Ibid., f. 358, op. 20435 ss, d. 27, str. 8—11.²⁴⁾ Ibid., f. 422, op. 213277 s, d. 15, str. 23.²⁵⁾ Ibid., f. 381, op. 505030 s, d. 1, str. 67 i 68.

Tablica 11 pokazuje da se u četvrtom periodu rata ojačanje operativnih i viših taktičkih pešadijskih jedinica, koje su dejstvovalе na najvažnijim pravcima, još više povećalo. To je, uz održavanje upravo takvih taktičkih gustina u pešadiji i inžinjerijskim jedinicama, obezbedilo dalje povećanje gustina u artiljeriji do 250 oruđa i minobacača i u tenkovima i samohodno-artiljerijskim oruđima u nizu operacija od 20—25 tenkova na 1 km fronta (tablice 12 i 10).

Međutim, i u poslednjem periodu rata su u većini napadnih operacija operativne i taktičke pešadijske jedinice očigledno nedovoljno ojačavane tenkovima za neposrednu podršku. To je u znatnoj meri smanjivalо njihovу udarnu snagu i u mnogim slučajevima primorавало да se pre vremena uvode u borbu pokretne grupe armija i frontova često čak i za završавање probоја neprijateljskог prvog odbrambenog pojasa.

Odlučna masovna upotreba snaga i sredstava na glavnim pravcima i odsecima probоја i veštо ostvarivanje smelog manevra njima u pripremi operacije, predstavljaju svetao pokazatelj sve većeg majstorstva sovjetskih komandnih kadrova. Oni su obezbedili dalje povećanje tempa probоја i napada u celini, bez obzira na to što su u 1945. godini sovjetske trupe morale da probijaju vrlo jakу, duboko ešeloniranu neprijateljsku odbranu, koja se po svom inžinjerijskom uređenju i zasićenosti vatrenim sredstvima često približavala utvrđenim rejonima.

Pri razmatranju podataka koji su izloženi u ovoj glavi treba uzeti u obzir da je u primerima tih napadnih operacija velikog otadžbinskog rata, koji su navedeni u tablicama, učestvovao veliki broj jedinica, dobro opremljenih borbenom tehnikom i naoružanjem. Pri tom, kod navedenih korpusa i divizija, koji su dejstvovali na pravcima glavnog udara, nisu uračunate gustine i odnos snaga u čitavoj njihovoj zoni napada, već samo na odsecima probоја.

Taktičke gustine i odnos snaga i sredstava u pešadijskim

Zona napada, odsek probaja, snage i sredstva	Beloruska ope			
	3 beloruski front		1 belo	
	55 gard. pk 39. A ²⁶⁾	36. gard. pk 11. gard. A ²⁷⁾	71. pk 3. A	35. pk 3. A
Zona napada u km	6	5,5	4	5
Odsek probaja u km	4	5,5	4	4
Svega snaga i sredstava u operativnoj i višoj taktičkoj jedinici:				
bataljona	27	27	27	27
oruda i minobacača	729	758	439	637
tenkova i samohodnih oruđa	96	73	97	128
pionirskih četa	15	21	16	24
Od toga na odseku probaja:				
bataljona	22	27	27	18
oruda i minobacača	536	757	439	557
tenkova i samohodnih oruđa	96	73	97	128
pionirskih četa	13	21	16	22
Gustina na 1 km odseka probaja:				
Sovjetske snage:				
bataljona	5,5	4,9	6,7	4,5
oruda i minobacača	134	138	109	139
tenkova i samohodnih oruđa	24	13	24	32
pionirskih četa	3,2	3,8	4	5,5
Neprijateljske snage:				
bataljona	0,7	1	1	0,3
oruda i minobacača	23	19	22,5	12
tenkova i samohodnih oruđa	2	6	18	—
Odnos snaga i sredstava na odseku probaja (u korist Sovjeta):				
u bataljonima	7,8:1	4,9:1	6,7:1	15:1
u orudima i minobacačima	5,8:1	7:1	4,8:1	11:1
u tenkovima i samohodnim oruđima	12:1	2,2:1	1,3:1	—

²⁶⁾ Arhiv MO, f. 438, op. 13512 ss, d. 1, str. 128.²⁷⁾ Ibid., f. 358, op. 20425 ss, d. 27, str. 8—11.

korpusima u napadnim operacijama trećeg perioda rata Tablica 10

racija, jun 1944. ruski front		Lavovsko-sandomješka operacija, jul 1944.	Jaško-kišinjevska operacija, avgust 1944.		
41. pk 3. A	18. pk 65. A ²⁸⁾	15. pk 60. A 1. ukrajin. fronta	104. pk 27. A 2. ukrajin. fronta ²⁹⁾	66. pk 37. A 3 ukrajin. fronta	
7	7,5	4	5,5	3	
5	5	4	5,5	3	
27 724	27 922	27 960	27 961	27 638	
52 13	85 21	34 15	62 13	64 15	
24 714	18 900	27 960	27 951	27 638	
52 11	85 18	34 15	62 13	64 15	
4,8 143	3,6 180	6,7 240	5,0 173	9,0 213	
10 2,2	17 3,6	8,5 3,7	11 2,3	21 5	
0,4 11	0,9 25	1,5 20	0,9 23	1,5 20	
7	8,5	5	1,5	5	
12:1	4:1	4,5:1	5,5:1	6:1	
13:1	7:1	12:1	7,5:1	11:1	
14:1	2:1	1,7:1	8:1	1,2:1	

²⁸⁾ Ibid., f. 422. op. 213277 s. d. 15, str. 23.

²⁹⁾ Ibid., f. 381, op. 50503 ss. d. 1, str. 67 i 68.

Tablica 11

Ojačanje pešadijskih korpusa u četvrtom periodu rata

Operacija	Korpus, armija i front	Pridato	Podržavalo
Operacija Odra-Visla, I 1945.	89. pk 61. A 1. beloruskog fronta ³⁰⁾ 29. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fronta ³¹⁾	85. tp, 1811. sap, 163. lptap 351. teški sap, 1200. i 1504. laki sap, 182. labr, 24. i 46. minbr, artiljerija 74. gard. pd, dve čete 166. tp čistača mina, 9. inž. jurišni bataljon, 261. samost. pb.	1. i 136. atab (arm. top. art. br) 41. gard. minp, ap i minobacači 120 mm 150, 171. i 207. sd, artiljerija 119. UR. 11. gard. tbr. 350. lap, 270. minp, 79. gard. minb, 36. gard. minbr (M-31), 26. tminbr, 38. lptabr (bez puka), 184. habr, VM, 186. habr, 32. ad SM, 43. tabr, 1. tap, 297. paap.
Berlinska operacija, IV 1945.	4. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fronta ³²⁾ 32. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta ³³⁾	7. tbr (104, 105. i 106. tp), 694. i 1089. laki sap, 1154, 350, 1430. i 1191. lap, 118. ap, 365, 419, 416. i 270 mp, 53. i 115. gard. mind, 311. gard. mp, 26. gard. minbr, 38. gard. pionb, 7. samost. jurišna i pb (inž. pionb) i 2 čete tenkova — čistača mina 39. tp, 1889. sap, 17. adp, 155. tabr, četa tenkova 4. artiljerija 10. tk i gard. tk, 1075. 4. gard. tk. lptap 308. gard. mp, art. 9. gard. vdd	184. habr VM, 1. tap SM, 189. ttabr, 17. i 26. gard. minbr (bez puka). 17. adp, 155. tabr, četa tenkova 4. artiljerija 10. tk i gard. tk, 1075. 4. gard. tk.

³⁰⁾ Arhiv MO, f. 554, op. 16426 ss, d. 2, str. 40—43.³¹⁾ Ibid., f. 345, op. 213588 ss, d. 3, str. 348—350.³²⁾ Ibid., f. 345, op. 213599 ss, d. 4, str. 424 i 425.³³⁾ Ibid., f. 431, op. 21042 s, d. 2, str. 35—38.

Tablica 12

Taktičke gustine i odnos snaga i sredstava u napadnim operacijama četvrtog perioda rata

Zona napada, odsek proboga, snage i sredstva	Operacija Visla-Odra, januar 1944.				Berlinska operacija, april 1945.		
	39. pk 61. A 1. beloruskog fronta ^(a)	29. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fronta ^(a)	73. pk 52. A 1. ukrajinskog fronta	32. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	79. pk 3. ud. A 1. belor. fronta	4. gard. pk 8. gard. A 1. belor. fronta ^(a)	32. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta ^(a)
Zona napada u km	4,5	3,5	4	5,8	5	2,5	2,6
Odsek proboga u km	4,5	3,5	4	5,8	2,5	2,5	2,6
Svega snaga i sredstava u operativnoj i višoj taktičkoj jedinici:							
bataljona	27	18	27	21	18	18	21
oruđa i minobacača	666	951	1054	812	1057	627	879
tenkova i samohodnih oruđa	57	81	38	69	62	110	34
pionirskih četa	12	14	12	15	12	12	18
Od toga na odseku proboga:							
bataljona	27	18	27	21	12	18	21
oruđa i minobacača	666	951	1054	812	855	627	879
tenkova i samohodnih oruđa	57	81	38	69	62	110	34
pionirskih četa	12	14	12	15	11	12	18
Gustina na 1 km odseka proboga:							
Sovjetske snage:							
bataljona	6	5,1	6,8	3,6	4,8	7,2	8,1
oruđa i minobacača	148	272	263	140	342	251	338

	Operacija Visla-Odra, januar 1944.				Berlinska operacija, aprila 1945.		
	89. pk 61. A 1. beloruskog fronta ³⁴⁾	29. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fronta ³⁵⁾	73. pk 52. A 1. ukrajinskog fronta	32. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	79. pk 3. ud. A 1. beloruskog fronta	4. gard. pk 3. gard. A 1. beloruskog fronta ³⁶⁾	32. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta ³⁷⁾
Zona napada, odsek proboga, snage i sredstva							
tenkova i sao pionirskih četa	13 2,7	23 4,7	9,5 3	12 2,6	25 4,4	44 4,8	13 6,9
Neprijateljske snage:							
bataljona	1,1	1,4	0,5	0,5	1,3	3,6	1,1
oruđa i minobacača	22	37	22	10	29	9,4	17,5
tenkova i samohodnih oruđa	3,3	3	—	3	6,5	32	—
Odnos snaga i sredstava na odseku proboga (u korist Sovjeta):							
u bataljonima	5,4:1	3,6:1	13,6:1	7,2:1	3,7:1	2:1	7,3:1
u oruđ. i minobacačima	7:1	7,4:1	12:1	14:1	12:1	2,7:1	19:1
u tenkovima i samohodnim oruđima	4:1	7,6:1	—	4:1	3,8:1	1,4:1	—

Međutim, gustine i odnos snaga u mnogim drugim operacijama bili su znatno manji. Osim toga, ne treba zaboraviti ni to da su bataljoni po broju ljudstva bili manji

³⁴⁾ Arhiv MO, f. 554, op. 16426 ss, d. 2, str. 40—43.

³⁵⁾ Ibid., f. 328, op. 20718 ss, d. 4, str. 30.

³⁶⁾ Ibid., f. 345, op. 213599 s, d. 2, str. 295.

³⁷⁾ Ibid., f. 491, op. 21042 ss, d. 2, str. 36—39.

od nemačko-fašističkih, zbog čega je i odnos snaga u ljudstvu, koji je prikazan u tablici, bio nešto manji.

Takođe treba uzeti u obzir da se u opštem broju oruđa artiljerije i minobacača nalazio veliki broj nedovoljno jakih i po dometu slabih oruđa, kao što su minobacači 82 mm i oruđa 76 ili 85 mm. To je, prirodno, ograničavalo mogućnosti artiljerije u neutralisanju važnih ciljeva čak i u dubini neprijateljskog prvog (glavnog) obrambenog pojasa, a da i ne govorimo o čitavoj taktičkoj zoni odbrane.

Na taj način iz ratnog iskustva proizilazi da je uspeh u borbi i operaciji, uporedo sa drugim preduzetim meraima, obezbeđivan veštim izborom pravca glavnog udara i odlučnom masovnom upotrebor snaga i sredstava na odsecima proboga na tom pravcu.

Ta načela su sačuvala svoju vrednost i u savremenim uslovima. Ali, korišćenju iskustava iz velikog otadžbinskog rata treba prilaziti kritički, uzimajući u obzir činjenicu da sada postoje sredstva za masovno uništanje, kao i savremeno stanje svih vrsta naoružanja i borbene tehnike.

Glava deveta

DUBINA BORBENIH ZADATAKA. BORBENI PORECI TRUPA. ŠIRINA ZONA NAPADA

Dubina borbenih zadataka, borbeni poredak i širina zone napada toliko su međusobno povezani, da promena jednog od tih elemenata, načelno, dovodi do promena ostalih. Međutim, glavni element jeste borbeni zadatak od koga, pre svega, zavisi postrojavanje borbenog poretku i širina zone napada.

Dubina borbenih zadataka. U prvom, najtežem periodu rata, kada trupe nisu bile dovoljno popunjene i naoružane i kad većina starešina nije imala borbenog iskustva, jedinicama su postavljeni borbeni zadaci po dubini na razne načine. Ali, gotovo uvek se zapažala težnja da se borbeni zadatak podeli na bliži i sledeći. Tako je, u napadima u periodu protivofanzive kod Moskve, decembra 1941. godine, zadatak pešadijskim divizijama postavljan na dubinu 3—4 km, a u nekim slučajevima i na 20—25 km. S tim u vezi menjala se i dubina bližih zadataka. Na primer, dubina bližeg zadatka 365. i 371. pešadijske divizije 30. armije Zapadnog fronta u protivofanzivi kod Moskve iznosila je 5 km, a 8. gardijske divizije 16. armije u istoj operaciji — 1,2 km.

U napadnim operacijama, januara 1942. godine pešadijske divizije su dobijale zadatak dubine do 8 km; bliži zadatak obično se sastojao u zauzimanju bataljonskih rejona odbrane, tj. stvarno u zauzimanju prvog položaja, čija je dubina dostizala 1,5—2 km. U napadnim operacijama, maja 1942. godine, dubina borbenih zadataka peša-

dijiskih divizija donekle je povećana i kretala se u granicama od 7—15 km; pri tom je bliži zadatak imao dubinu 4—5 km i svodio se na zauzimanje rejona artiljerijskih položaja.

Dubina borbenih zadataka pešadijskih divizija u raznim operacijama prvog perioda rata prikazana je u tablici 13.

Borbeni zadaci pešadijskih divizija u napadnim operacijama decembra 1941. godine načelno su obuhvatali proboj čitave taktičke zone neprijateljske odbrane prvog dana borbe. Iskustvo je ipak pokazalo da takvi zadaci, usled nedostatka snaga i sredstava, naročito artiljerije i tenkova, nisu odgovarali snazi pešadijske divizije tog vremena. Zato je docnije dubina borbenih zadataka u napadu znatno smanjena.

Postavljanje borbenih zadataka po dubini operativnim, višim taktičkim jedinicama vidova i rodova koji nisu odgovarali njihovoj snazi negativno je uticalo na tok borbenih dejstava. Pojavila se neophodnost da se trupama daju nekakve polazne, srednje norme, zasnovane na iskuštu iz početnog perioda rata, koje su odgovarale borbenim mogućnostima jedinica u napadu.

Te srednje norme bile su određene u Pešadijskom borbenom pravilu Crvene armije 1942. godine. Tim Pravilom se predviđalo da u bliži zadatak pešadijskog puka treba uključiti zauzimanje ili uništavanje objekata neprijateljske odbrane u cilju narušavanja njene čvrstine u određenoj zoni, a u prvom redu sistema pešadijske, minobacačke i protivtenkovske vatre. Sledeći zadatak puka sastojao se u potpunom neutralisanju otpora i zauzimanju neprijateljskih položaja zaključno sa artiljerijskim položajima. Na taj način pešadijskom puku su postavljeni borbeni zadaci po konkretnim objektima u dubini neprijateljske odbrane. Ako se uzme u obzir karakter organizacije odbrane nemačko-fašističke armije u to vreme, dubina bližeg zadatka puka se kretala u granicama od 1,5—2,5 km, a sledećeg od 4—5 km.

Tablica 13

**Dubina borbenih zadataka pešadijskih divizija
u prvom periodu velikog otadžbinskog rata**

Operacija, armija i korpus	Divizija	Dubina zadatka	
		u km bližeg	sledećeg
Napadna operacija kod Jelne, IX 1941:	100 pd	4	11
20. A			
Protivofanziva kod Moskve, XII 1941:			
20. A ¹⁾	331. pd	1,7 pd	3,6
16. A ¹⁾	8. gard. pd	1,2	3,8
30. A ¹⁾	365. pd	5	21
	371. pd	5	26 ¹⁾
Okruženje demjanske grupacije neprijatelja:			
2. gardijski pk	8. gard. pd	4	25 ²⁾
Barvenkovsko-lozovska operacija, I 1942:			
57. A	341. pd	6	15
Napad na r. Lami, I 1942:			
20. A	352. pd	1	8
Harkovska napadna operacija, V 1942:			
28. A	13. pd	4	7,5
	244. pd	—	7

U drugom periodu rata sovjetske jedinice su organizacijski ojačale, počele su dobijati u većim količinama naoružanje i borbenu tehniku, a ljudstvo je steklo nešto borbenog iskustva. U to vreme omogućeno je stvaranje većih taktičkih gustina u snagama i sredstvima, posebno na glavnim pravcima. Ovo je omogućilo da se trupama postavljaju i dublji zadaci. Kako se povećala dubina bor-

¹⁾ Arhiv MO, f. 373, op. 11850 s, d. 4.

²⁾ Ibid., f. 1410, op. 7535, d. 1.

benih zadataka postavljenih pešadijskim divizijama u napadu 1942. godine u poređenju sa krajem 1941. godine, prikazano je u tablici 14. Ipak, treba istaći da su i na kraju 1942. godine u nekim slučajevima pešadijskim divizijama postavljeni preveliki zadaci po dubini.

Tablica 14

**Dubina pešadijskih divizija u protivofanzivi kod Staljingrada
(novembra 1942. godine)**

Front, armija	Divizija	Dubina zadatka u km		
		bli- žeg	sle- dećeg	dne- vnog
Jugozapadni front:				
5. TA	47. gard. pd ³⁾	6	19	—
	119. pd ⁴⁾	6	28	—
	124. pd ⁵⁾	3	16	—
21. A	293. pd	2,7	12	19
Staljingradski front:				
57. A	422. pd ⁶⁾	2	6	11
51. A	15. gard. pd ⁷⁾	3	51	—

Iz tablice se vidi da je dubina borbenog zadatka divizije obuhvatala proboj čitave taktičke zone neprijateljske odbrane prvog dana operacija, a da je u bliži zadatku ulazio proboj dva položaja ili čitavog glavnog odbrambenog pojasa.

U letu 1943. godine mnogo su poboljšani uslovi sovjetskih trupa za vođenje napadnih operacija. Znatno je porasla tehnička opremljenost trupa. Sovjetske jedinice počele su dobijati veće količine prvoklasnog naoružanja, komandni kadrovi su stekli znatno iskustvo u organiza-

³⁾ Arhiv MO, f. 331, op. 6517 ss, d. 5, str. 136.

⁴⁾ Ibid., f. 331, op. 6517 ss, d. 5, str. 138.

⁵⁾ Ibid., f. 331, op. 6517 ss, d. 5, str. 119 i 120.

⁶⁾ Ibid., f. 1471, op. 217230, d. 1, str. 43—51.

⁷⁾ Ibid., f. 805, op. 340890 s, d. 2, str. 30—32.

ciji i izvođenju napada, povećao se moral čitavog ljudstva. Sve je to omogućavalo da se napad izvodi većim tempom i na veliku dubinu. Ipak, pri planiranju napada toga perioda dubina zadatka pešadijskih jedinica, prema onima iz 1942. godine, nešto je smanjena. To se objašnjava time što se neprijateljska odbrana brzo izmenila — ona je dobila pozicijski karakter, postala je duboko ešelonirana. Istovremeno su povećane taktičke gustine u odbrani (naročito u artiljeriji i minobacačima).

U protivofanzivi kod Kurska sovjetske starešine su se, pri određivanju dubine borbenih zadatka, rukovodile projektom Ratne službe od 1943. godine, po kome se bliži zadatak pešadijske divizije sastojao u zauzimanju bataljonskih čvorova otpora prve linije neprijateljske odbrane, a sledeći — u potpunom narušavanju odbrane i zauzimanju artiljerijskih položaja. Taj projekt je, konkretnije nego ranije, određivao objekte neprijateljske odbrane koje pešadijska divizija treba da zauzme u narednom izvršavanju zadatka. Polazeći od organizacije i dubine neprijateljske odbrane, može se reći da se dubina bližeg zadatka pešadijske divizije u to vreme kretala u granicama od 1,5—2,5 km, a sledećeg od 4—5 km. Približno iste norme su održane pri određivanju dubine borbenog zadatka diviziji u leto 1943. godine, što se vidi iz tablice 15.

Kao što se vidi iz 14. i 15. tablice, dubina borbenih zadatka pešadijskih divizija u leto 1943. godine, u poređenju sa kampanjom u zimu 1942/43. godine, u nekim slučajevima je smanjena. Bliži zadatak pešadijske divizije obično se sastojao u proboru prvog položaja glavnog pojasa neprijateljske odbrane, tj. dostizao je 2—2,5 km po dubini. Sledeći zadatak se sastojao u završavanju probora čitavog glavnog odbrambenog pojasa ili u izlasku u rejon osnovnih artiljerijskih položaja neprijatelja. Što se tiče pešadijskog korpusa, njegov bliži zadatak se u to vreme sastojao u proboru čitavog glavnog pojasa neprijateljske odbrane. Borbeni zadaci divizije i korpusa u većini slučajeva su se delili na bliži, sledeći i dnevni.

Tablica 15

**Dubina borbenih zadataka pešadijskih jedinica
u operacijama 1943. godine**

Operacija, armija i front	Jedinica	Dubina zadatka u km		
		bli- žeg	sle- dećeg	dne- vnog
Protivofanziva kod Kurska, VII 1943:				
11. gard. A. Zapadnog fronta	8. gard. pk ⁸⁾ 11. gard. pk	4 2	— 5	12 12
61. A Brjanskog fronta	9. gard. pk 76. gard. pk	5—7 2,5	— 7	14 14
Protivofanziva kod Kurska, VIII 1943:				
5. gard. A Voronješkog fronta	33. gard. pk 6. gard. vdd	4,5 2	— 5	10 10
Sevska operacija, VIII 1943:				
65. A Centralnog fronta Mijuska operacija, VIII 1943:	18 pk	8	15	—
2. gard. A Južnog fronta	3. gard. pk ⁹⁾	4,5	10,5	—

U 1944—1945. godini nastale su dalje povoljne izmene u opštem položaju na frontu. Nemačko-fašistička armija je konačno prešla u strategijsku odbranu, porazi i veliki gubici potkopali su moralni duh fašističkih trupa, pogoršano je njihovo materijalno i tehničko obезbeđenje.

Posle poraza u bici kod Kurska neprijatelj je na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu u toku trećeg i četvrtog perioda rata svestrano usavršavao svoju odbranu.

⁸⁾ Arhiv MO, f. 358, op. 12908 s, d. 71, str. 23 i 24.

⁹⁾ Ibid., f. 493, op. 127316 s, d. 1, str. 22.

Kako je izgledala odbrana neprijatelja, na primer, u letu 1944. godine, prikazano je na skici 4.

Uporedo s tim, u Sovjetskoj armiji je mnogo porasla količina naoružanja, povećane su gustine snaga i sredstava na glavnim pravcima, kao i borbeno majstorstvo ljudstva; izgleda da je sve to omogućavalo da se rešavaju borbeni zadaci u napadu na veliku dubinu. Međutim, izmene u strukturi neprijateljske odbrane zahtevale su da se u sadržaj borbenih zadataka pešadijskih jedinica unesu neophodne ispravke.

Na osnovu iskustva iz borbenih dejstava 1943. godine, a isto tako i promena koje su se odigrale u karakteru neprijateljske odbrane, trupi su, u maju 1944. godine, data uputstva za organizovanje proboga neprijateljske pozicijske odbrane. Podvlačeno je da se, u uslovima proboga takve odbrane, bliži zadatak pešadijskog puka treba sastojati u zauzimanju druge linije rovova na prvom položaju, bliži zadatak pešadijske divizije — u zauzimanju čitavog glavnog položaja, a korpusa — u zauzimanju rejona osnovnih artiljerijskih položaja. Iako je neprijateljska odbrana bila plića ešelonirana i nedovoljno zasićena vatreñim sredstvima, dopušteno je da se bliži zadaci postavljaju i na veću dubinu: za pešadijski puk — zauzimanje čitavog prvog položaja, za pešadijsku diviziju — zauzimanje drugog položaja, i za pešadijski korpus — zauzimanje glavnog položaja odbrane. U cilju šire orijentacije komandanata jedinica prema zamisli prepostavljenog komandanta predviđeno je da se jedinicama postavlja nekoliko sledećih zadataka, ali je konkretno određivana dubina samo prvog zadatka.

Iz poređenja dubina borbenih zadataka koje su određene projektom Ratne službe od 1943. godine i uputstava trupama u 1944. godini, vidi se da se dubina borbenih zadataka jedinica gotovo nije izmenila, bez obzira na to što su se mogućnosti sovjetskih jedinica znatno povećale. Glavni uzrok toga je bio brza promena karaktera neprijateljske odbrane. Bez obzira na to, u trećem i četvrtom

periodu rata borbeni zadaci trupama su praktično postavljeni na veću dubinu no što se to službeno predviđalo. O tome se može suditi na osnovu podataka iz tablice 16.

Tablica 16

**Dubina borbenih zadataka pešadijskih jedinica
u operacijama 1944. i 1945. godine**

Operacija, armija i front	Jedinica	Dubina zadataka u km		
		bli- žeg	sle- dećeg	dne- vnog
Novgorodska operacija, I 1944:				
59. A Volhovskog fronta	6. pk	10	15	ništa
Streljnicka operacija, I 1944:				
42. A Lenjingradskog fronta	109. pk	6	13	ništa
Vitepsko-oršanska operacija, VI 1944:				
11. gard. A, 3. beloruskog fronta	36. gard. pk ¹⁰⁾ 16. gard. pd	2—3 3	5—7,5 7,5	10-13 13
Bobrujska operacija, VI 1944:				
65. A 1. beloruskog fronta	18. pk	6—7,5	10-12	24
Operacija Visla-Odra, I 1945:				
8. gard. A 1. beloruskog fronta	37. gard. pd ¹¹⁾	7,5	12	24
5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	29. gard. pk ¹²⁾	6—8	14-16	18-19
Berlinska operacija, IV 1945:				
5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	33. gard. pk	8—9	ništa	17
	32. gard. pk ¹³⁾	10	ništa	15

¹⁰⁾ Arhiv MO, f. 358, op. 20435 ss, d. 27.

¹¹⁾ Ibid., f. 422, op. 213277 ss, d. 15, str. 23.

¹²⁾ Ibid., f. 345, op. 213599 ss, d. 33, str. 348.

¹³⁾ Ibid., f. 491, op. 21042 ss, d. 2, str. 35—39.

U 1943. godini izašao je novi projekat Ratne službe Crvene armije, u kome se neposredno ukazalo da je praksa velikog otadžbinskog rata zahtevala da se korenito ponovo razmotre neke postavke Ratne službe od 1936. godine, kao zastarele. To se pozititivno odrazilo na borbena dejstva sovjetskih trupa, iako pojedine postavke projekta, već u vreme njegovog izlaska, nisu odgovarale zahtevima borbenih dejstava tog vremena. Tako, na primer, postavka o postrojavanju u napadu u jedan ešelon nije odgovarala uslovima napada na pozicionu (odsudnu) po dubini ešeloniranu odbranu, koja je u toku borbe zahtevala neprekidno narastanje snaga udara, što se moglo ostvariti samo na račun duboko ešeloniranog postrojavanja borbenih poredaka trupa u napadu.

Iz podataka navedenih u tablici 16 vidi se da u periodima rata, koji su razmatrani, nije bilo većih promena u postavljanju dubine borbenih zadatka pešadijskim divizijama i korpusima u poređenju sa kampanjom u letu 1943. godine.

Analiza borbenih dejstava potvrđuje da je takva dubina zadatka odgovarala mogućnostima trupa i zahtevima operatike. U 1944—1945. godini pešadijske divizije, u sadejstvu sa pokretnim grupama frontova (armija), pri proboru neprijateljske odbrane probijale su se za jedan dan borbe na dubinu 10—16 km, a u nekim slučajevima i do 20 km. Pri tom se bliži zadatak pešadijskog korpusa sastojao u proboru glavnog pojasa odbrane, a pešadijske divizije — u proboru prvog, a češće prvog i drugog položaja glavnog pojasa neprijateljske odbrane.

Na taj način je jedna od osnovnih tendencija u razvoju taktike napada u toku rata bila uzastopno povećanje dubine borbenih zadataka.

Međutim, neophodno je istaći da u mnogim slučajevima, između ostalog čak i u operacijama poslednjeg perioda rata, taktičke i operativne pešadijske jedinice, pri proboru taktičke zone neprijateljske odbrane i uglavnom prvog pojasa, nisu prvog dana borbe mogle samostalno

obezbediti veliki tempo napada koji je bio neophodan za to da izvrše borbene zadatke koji su im postavljeni po dubini. To se dešavalo zbog toga što su pešadijske jedinice bile nedovoljno ojačane tenkovima za neposrednu podršku pešadije, što su imale malu pokretljivost, a do 1943. godine osećale nedostatak i u artiljeriji.

Pojavila se izvesna protivrečnost — operativna vještina je zahtevala da se proboj ostvaruje brzo i velikim tempom, a taktika, iz navedenih razloga, nije mogla izvršiti taj zahtev.

Samo tamo, gde su u borbu za taktičku zonu odbrane u potpunosti ili delimično uvođene pokretne grupe armije ili fronta, pešadijske jedinice su bile u stanju da se za jedan dan borbe probiju na dubinu od 15—25 km.

Ratno iskustvo je pokazalo da je dubina borbennih zadataka promenljiva veličina; ona se menja u skladu sa situacijom.

Borbeni poreci trupa. Borbeni poreci jedinica neposredno su zavisni od karaktera neprijateljske odbrane, dubine borbennih zadataka, širine zone napada i stepena opremljenosti jedinica. Na osnovu toga su se borbeni poreci opštevojnih jedinica u toku velikog otadžbinskog rata menjali i usavršavali.

Sovjetska armija je stupila u veliki otadžbinski rat s pogledima na postrojavanje borbennih poredaka trupa u napadu koji su zasnivani na teoriji »duboke borbe«, a isto tako na pretpostavci o neophodnosti savlađivanja jake i duboke neprijateljske odbrane. U skladu sa tim pogledima zahtevano je duboko ešeloniranje borbennih poredaka sovjetskih trupa. Ali, već na početku rata uslovi, od kojih je zavisilo postrojavanje borbennih poredaka, pokazali su se drukčijima. Zbog toga je bilo neophodno da se ponovo razmotre sovjetski predratni pogledi na to pitanje.

Na početku velikog otadžbinskog rata odbrana nemačko-fašističke armije nije bila duboka i bila je organizovana po sistemu otpornih tačaka. Za njen proboj nije bilo potrebno duboko postrojavati borbene poretke pešadijskih jedinica. Uporedo s tim, u početnom periodu rata

sovjetske jedinice, koje su bile slabo popunjene i opremljene borbenom tehnikom, bile su prinudene da vode borbena dejstva u širokim zonama.

Bez obzira na to starešine su, ipak, u prvom periodu rata postrojavale borbene poretke pešadijskih jedinica ešelonirano po dubini. U ovim stepenima komandovanja su stvarani drugi ešeloni, u koje je obično ulazila do jedna trećina jedinica. Tako je bilo, na primer, u 33. armiji Zapadnog fronta u protivofanzivi kod Moskve. Njene 110. i 338. pešadijska divizija, koje su napadale na glavnom pravcu, imale su borbene poretke u dva ešelona (šema 5). Pešadijska divizija je imala u prvoj liniji od ukupno 27 samo 8 četa, a ostalih 19 četa bile su raspoređene po dubini. Borbeni poredak četa i bataljona bio je isuviše decentralizovan i njime je bilo teško rukovoditi.

Međutim, već u napadnim operacijama u zimu 1941/42. godine neke divizije su postrojavale borbene poretke u jedan ešelon i tako postrojenim poretkom su uspešnije izvršavale borbene zadatke. Tako su, na primer, u jedan ešelon postrojavale borbeni poredak 8. gardijska pešadijska divizija prilikom napada na Krjukovo u decembru 1941. godine, 249. pešadijska divizija 4. udarne armije prilikom napada na Peno u januaru 1942. godine. Ali, to su tada bili samo pojedinačni slučajevi. Načelno, divizije, pukovi i bataljoni su tada produžili da postrojavaju borbene poretke u dva ešelona.

Borbeno iskustvo iz prvog perioda rata je pokazalo da borbeni poreci, koje su u to vreme primenjivale sovjetske trupe, nisu odgovarali zahtevima koje su postavili novi uslovi. Duboko postrojavanje borbenih poredaka nije omogućavalo da se nanosi snažan i početni udar; drugi ešeloni jedinica trpeli su još pre stupanja u borbu znatne i neopravdane gubitke od vatre neprijateljske artiljerije, minobacača i avijacije. Komplikovalo se i rukovođenje duboko ešeloniranim borbenim poretkom, razmeštenim na znatnom prostranstvu. Sve je to imalo negativan uticaj na uspešno izvođenje napada.

Na osnovu uopštavanja iskustava iz borbi 1941. i 1942. godine, trupama su, u jesen 1942. godine, bila data specijalna uputstva, koja su zatim ušla u Pešadijsko borbeno pravilo Crvene armije. Pravilo je radikalno izmenilo postrojavanje borbenih poredaka u napadu. Osnovni zahtev se svodio na to da borbeni poreci obezbede jednovremeno aktivno učešće u borbi pešadije i svih njenih vatrenih sredstava, od početka do kraja borbe. Pošto su Sovjetima nedostajali artiljerija, minobacači i tenkovi, vatreno dejstvo svim vatrenim sredstvima pešadije imalo je veliki značaj. Međutim, to se moglo ostvariti samo postrojavanjem borbenih poredaka u jedan ešelon.

Zato je naređivano da se borbeni poreci trupa, zaključno do pešadijske divizije, postrojavaju u jedan ešelon, obrazujući rezerve jačine ne veće od jedne desetine njihovog borbenog sastava (šema 6); to je obnovljen pešadijski stroj sa intervalima između boraca od šest do osam koraka.

Takvo postrojavanje pešadijskih jedinica omogućilo je da se maksimalno iskoristi vatra pešadijskog oružja, olakšalo je rukovođenje, povećalo snagu prvog udara i zajedno s tim, u konkretnim uslovima tog perioda, obezbedilo smanjenje gubitaka od neprijateljske vatre.

Pre rata je u Sovjetskoj armiji postojala podela jedinica koje napadaju na »udarnu« i »prikrivajuću« grupu. Borbeno iskustvo je pokazalo da je takva podela stvarala uslove za neaktivnost »prikrivajućih« grupa. Zato je u pravilima, koja su izišla 1942. i 1943. godine, ta podela potpuno pravilno ukinuta. Istovremeno je zahtevano da se osnovni napor koncentrišu na pravcu glavnog udara, a aktivna dejstva trupa na drugostepenim pravcima.

U skladu sa zahtevima novih pravila, pešadijske divizije i pukovi su postrojavali svoje borbene poretke u protivofanzivi kod Staljingrada i u napadnim operacijama u zimu 1942/43. godine. Kako su u to vreme postrojavani borbeni poreci prikazano je na šemama 7. i 8.

Istovremeno je potrebno zapaziti da su u napadnim operacijama u zimu 1942/43. godine komandanti u nizu divizija postrojavali borbeni poredak u dva ešelona, a u situaciji kad je divizija imala borbeni poredak postrojen u jednom ešelonu — pešadijski pukovi su imali dva ešelona (šema 9). Na taj način, u postrojavanju borbenih poredaka nije bilo šablonu. Pravilno uzimanje u obzir konkretne situacije (zemljište, neprijateljska odbrana, stanje vlastitih jedinica i — što je najglavnije — borbeni zadatak koji je postavljen trupama) uslovljavalo je da komandant pri određivanju borbenog poretka jedinica doneše inicijativnu i stvaralačku odluku.

Primenjujući nove borbene poretke, sovjetske trupe su u mnogim napadima kampanje u zimu 1942/43. godine uspešno probijale plitku neprijateljsku odbranu koja je bila organizovana po sistemu otpornih tačaka.

Veliki značaj za uspešno izvođenje napada imalo je uputstvo o mestu starešine u napadu. Praksa borbenih dejstava iz prve godine rata je pokazala da je mesto starešina nižih taktičkih pešadijskih jedinica u napadu, koje se nalazilo ispred njihovih jedinica, dovodilo do velikih gubitaka komandnog kadra, do prestajanja rukovođenja i, najzad, do neizvršavanja borbenih zadataka. Uporedo s tim u napadu su se štabovi taktičkih i operativnih jedinica često odvajali od trupe, što se takođe negativno odražavalo na upravljanje borbom.

Zato je u jesen 1942. godine trupama bilo dato uputstvo da starešina niže taktičke jedinice u napadu treba da se nalazi pozadi svoje jedinice, na mestu sa koga može najbolje osmatrati i upravljati borbom.

U letu 1943. godine naglo je porasla količina oružja i borbene tehnike, koja je ulazila u naoružanje Sovjetske armije. Nemačko-fašistička armija je prešla sa odbrane po sistemu otpornih tačaka na duboko ešeloniranu pozicijsku odbranu. Takvu odbranu je bilo nemoguće probijati postrojavanjem borbenih poredaka u jedan ešelon, bez narastanja snaga iz dubine u toku proboja. Bilo je po-

trebno izmeniti postrojavanje borbenih poredaka trupa. Za prelaz na nove borbene poretke postojale su sve mogućnosti: suzile su se zone napada, a povećana je količina sredstava za neutralisanje u onštevojnim jedinicama, kao i automatskog oružja u nižim taktičkim pešadijskim jedinicama, a to je omogućilo da se deo pešadije i drugih sredstava oslobodi za stvaranje dubine borbenog poretka.

U napadima u letu 1943. godine borbeni poreci pešadijskih jedinica, sačuvavši borbeni poredak »stroj«, koji je sebe u potpunosti opravdao, već počinju da se ešeloniraju po dubini. Pri proboru pozicijske odbrane neprijateljska pešadijska divizija i korpus, u zavisnosti od zadatka, uslova zemljišta i situacije, postrojavali su borbeni poredak u jedan, dva ili čak u tri ešelona. Međutim, taktičke i operativne jedinice su najčešće obrazovale borbeni poredak u dva ešelona (šema 10. i 11). Pri postrojavanju borbenog poretka divizije u jedan ešelon, pešadijski pukovi su, načelno, postrojavali svoj borbeni poredak u dva ili čak tri ešelona. Takvo postrojavanje borbenog poretka u pukovima i divizijama obezbeđivalo je probor neprijateljske pozicijske odbrane uzastopnim narastanjem snaga udara iz dubine. Pri tom je široko primenjivana podrška prvih ešelona artiljerijskom i minobacačkom vatrom drugih ešelona pešadijskih pukova i divizija do njihovog uvođenja u borbu.

Iskustvo probora pozicijske odbrane u letu i jesen 1943. godine u potpunosti je potvrdilo celishodnost postrojavanja duboko ešeloniranih borbenih poredaka jedinica. U trećem i četvrtom periodu rata borbeni poreci trupa u napadu nisu pretrpeli veće promene. U tim periodima u borbenim porecima jedinica pojavili su se novi elementi. Tako je 1944. godine započeto obrazovanje pukovskih, divizijskih i korpusnih artiljerijskih grupa, artiljerijskih protivtenkovskih rezervi i pokretnih odreda za zaprečavanje.

U trećem i četvrtom periodu rata borbeni poreci, počev od pešadijskog puka naviše, postrojavani su, načelno, u dva ešelona. Postrojavanje borbenih poredaka u jedan i

tri ešelona isto tako je primenjivano, ali ređe. Pri tom, ako je borbeni poredak divizije postrojavan u jedan ešelon, pukovi su, načelno, postrojavali svoj borbeni poredak u dva ili tri ešelona (šeme 12. i 13).

Na taj način ~~s~~^o na kraju rata borbeni poredak pešadijskih jedinica obično sastojao od dva ešelona, artiljerijskih grupa i rezervi. U pešadijskoj diviziji i korpusu povećan je broj rezervi; obrazovana je opšta rezerva (pri postrojavanju jedinica u jedan ešelon), artiljerijsko-protivtenkovska, inžinjerijska, a pokatkad i tenkovska rezerva. Osim toga. Obavezno je obrazovan pokretni odred za zaprečavanje.

Duboko postrojavanje borbenog poretka omogućavalo je da u toku borbe narasta snaga udara iz dubine, obezbeđivalo je povećavanje tempa napada, stvaralo je bolje uslove za izvođenje manevra na bojištu i za odbijanje neprijateljskih protivnapada.

Na taj način, prošli rat je očigledno pokazao da postrojavanje borbenih poredaka zavisi od situacije i može biti različito. Borbeni poredak, postrojen bez uzimanja u obzir zadataka, a što je najvažnije bez uzimanja u obzir promena situacije, ne može obezbediti da se postigne cilj borbe.

Širina zona napada. Širina zona napada operativnih i taktičkih pešadijskih jedinica bila je u toku rata u zavisnosti od borbenih zadataka koje su one imale da rešavaju, od stepena popunjenošt i opremljenosti trupa, od stanja neprijateljske odbrane i uslova zemljišta.

U početnom periodu rata zone napada pešadijskih pukova i divizija načelno su bile široke, a odseci probaja obično nisu određivani; zato su snage i sredstva jedinica koje su napadale gotovo uvek raspoređivani ravnomerno u čitavoj zoni napada.

U napadima u prvom periodu rata pešadijske divizije, koje su imale neznatna sredstva ojačanja, najčešće su napadale u širokim zonama. Široke zone napada, uz nedostatak snaga i sredstava, nisu omogućavale da se stva-

raju neophodne taktičke gustine i da se postiže odlučujuća nadmoćnost nad neprijateljem.

Ali, već od početka 1942. godine na glavnim pravcima frontova i armija počele su se obrazovati udarne grupacije, u koje su uključivane osnovne snage i sredstva. U vezi s tim, pešadijskim divizijama, koje su dejstvovalе u sastavu tih grupacija, određivane su uže zone napada, a to je već bio preduslov da se, u izvesnim slučajevima, za Sovjete stvaraju povoljniji odnosi snaga i sredstava.

Kada se prešlo na postrojavanje borbenih poredaka jedinica u jedan ešelon, širina fronta određivana je na sledeći način: pešadijskom bataljonu — 500—750 m, pešadijskom puku — 1500—2000 m, pešadijskoj diviziji — oko 4 km, ali ne manje od 3 km. Na početku drugog perioda rata širina zona napada divizija u celini već je odgovarala tim normama (tablica 17).

Iz podataka koji su navedeni u tablici vidi se da su pešadijske divizije u zimu 1941/42. godine napadale u zonama širokim od 7—14 km, a u zimu 1942/43. godine — u zonama od 3,5 do 5 km. Za borbe iz perioda protivofanzive kod Staljingrada i napada u zimu početkom 1943. godine karakteristično je da su se u zonama napada pešadijskih divizija počeli izdvajati odseci probaja, na kojima su koncentrisane glavne snage i sredstva divizija.

U proleće 1943. godine izmenio se karakter neprijateljske odbrane; ona je postala rovovska i duboko ešelonirana. Proboj takve odbrane zahtevaо je povećanje taktičkih gustina i dubine ešeloniranja borbenih poredaka sovjetskih jedinica koje su napadale. To se moglo postići ne samo povećanjem tehničke snabdevenosti sovjetskih trupa već i na račun daljeg sužavanja zona napada. Zato su u napadnim operacijama u letu 1943. godine zone napada pešadijskih jedinica mnogo smanjene. O tome svedoče podaci koji su navedeni u tablici 18.

Kao što se iz ovih podataka vidi, širina zona napada pešadijskih divizija i korpusa u letu 1943. godine često se poklapala sa odsecima probaja pri čemu se, u poređenju sa širinom zona pešadijskih divizija iz kampanje u zimu

Tablica 17

**Širina zena napada i odseka proboja pešadijskih divizija
u prvom periodu i na početku drugog perioda rata**

Operacija, armija i front	Divizije	Širina zone napada u km	Odsek proboja u km
Protivofanziva kod Moskve, XII 1941:			
30. A Zapadnog fronta	365. pd 371. pd	11 10,5	—
Jelecka napadna operacija, XII 1941:			
40. A Jugozapadnog fronta	1. gard. pd	14	—
Malo-višerska operacija, XI—XII 1941:			
52. A Lenjingradskog fronta	259. pd	9	—
Barvenkovsko-lozovska opera- cija, I 1942:			
6. A Jugozapadnog fronta	411. pd	7,5	5
Toropecko-holmska operacija, I 1942:			
4. ud. A Severozapadnog fronta	332. pd	10	—
Protivofanziva kod Staljin- grada, XI 1942:			
5. TA Jugozapadnog fronta	47. pd ¹⁴⁾	5	2,5
21. A Jugozapadnog fronta	293. pd ¹⁵⁾	5	2,7
57. A Staljingradskog fronta	422. pd ¹⁶⁾	5	2
Ostrogoško-rosošanska opera- cija, I 1943:			
40. A Voronješkog fronta	25. gard. pd ¹⁷⁾	3,5	3

¹⁴⁾ Arhiv MO, f. 331, op. 6517 ss, d. 5, str. 136.

¹⁵⁾ Ibid., f. 375, op. 9547 s, d. 29, str. 10 i 11.

¹⁶⁾ Ibid., f. 1471, op. 217230 s, d. 1, str. 43—51.

¹⁷⁾ Ibid., f. 395, op. 9896 ss, d. 3, str. 8 i 9.

te godine, smanjila približno dva puta. Određivanje uskih zona napada najbolje je odgovaralo situaciji tog perioda i doprinosilo je postizanju uspeha u napadu.

U maju 1944. godine Vrhovna komanda je bila propisala da širina odseka probaja treba da se kreće u granicama: za pešadijski korpus — 4—6 km, za pešadijsku diviziju — 2—3 km i za pešadijski puk — 700—1500 m. Na taj način su službeno utvrđene norme koje je izgradilo borbeno iskustvo u kampanji u letu i zimu 1943. godine.

Tablica 18

Širina zona napada i odseka probaja u leto 1943. godine

Operacija, armija i front	Jedinica	Širina zone napada u km	Odsek probaja u km
Bolhovska operacija, VII 1943:			
61. A Brjanskog fronta	9. gard. pd ¹⁸⁾	9	5,1
	76. gard. pd	2,5	2,5
	12. gard. pd	2,6	2,6
11. gard. A Zapadnog fronta	8. gard. pd ¹⁹⁾	4	4
	11. gard. pd	2	2
	83. gard. pd	2	2
Bjelgorodsko-harkovska operacija, VIII 1943:			
5. gard. A Voronješkog fronta	33. gard. pk ²⁰⁾	4,5	4,5
	6. gard. vdd	2	2
Mijuska operacija, VIII 1943:			
2. gard. A Južnog fronta	95. gard. pd	2,5	2,5
	32. gard. pk	9	5
	3. gard. pk	4,5	4,5

¹⁸⁾ Arhiv MO, f. 418, op. 71936 ss, d. 1, str. 2.

¹⁹⁾ Ibid., f. 358, op. 12908 s, d. 71, str. 23 i 24.

²⁰⁾ Ibid., f. 493, op. 127316 s, d. 1, str. 22.

Tablica 19

Širina zona napada i odseka probaja u trećem i četvrtom periodu rata

Operacija, armija i front	Jedinica	Širina zone napada u km	Odsek probaja u km
Vitepsko-oršanska operacija, VI 1944:			
39. A 3. beloruskog fronta	5. gard. pd ²¹⁾	6	4
11. A 3. beloruskog fronta	17. gard. pd	2	2
Bobrujska operacija, VI 1944:	36. gard. pk	5,5	5,5
65. A 1. beloruskog fronta	37. gard. pd	2,4	2,4
Jaško-kišinjevska operacija, VIII 1944:			
27. A 2. ukrajinskog frnota	104. pk ²²⁾	5,5	5,5
	206. pd	3	3
	4. gard. vdd	2,5	2,5
37. A 3. ukrajinskog fronta	66. pk	3	3
	61. gard. pd	2	2
Operacija Visla-Odra, I 1945:			
8. gard. A 1. beloruskog fronta	29. gard. pk	3,5	3,5
	82. gard. pd	1,5	1,5
	27. gard. pd	2	2
47. A 1. beloruskog fronta	143. pd	1,2	1,2
	132. pd	1,4	1,4
52. A 1. ukrajinskog fronta	73. pk	4	4
	254. pd	2	2
Berlinska operacija, IV 1945:			
3. ud. A 1. beloruskog fronta	79. pk	6	2,5
5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	32. gard. pk ²³⁾	2,6	2,6

²¹⁾ Zbornik materijala za izučavanje ratnog iskustva, br. 18, Zapovest komandanta 3. beloruskog fronta od 20. VI 1944. godine.

²²⁾ Arhiv MO, f. 381, op. 50503 ss, d. 1, str. 67 i 68.

²³⁾ Ibid., f. 491, op. 21042 ss, d. 2, str. 36—39.

U toku borbenih dejstava u trećem i četvrtom periodu rata, pri određivanju širina zona napada pešadijskih divizija i korpusa, za osnovu su uzimane upravo te norme. Ali su u nekim slučajevima određivane i uže zone napada (tablica 19).

Iz podataka koji su navedeni u tablici 19, vidi se da se širina zona napada pešadijskih divizija, a u nekim slučajevima i pešadijskih korpusa koji su dejstvovali na glavnim pravcima, u poređenju sa širinama koje su bile prihvaćene u napadu u leto i u jesen 1943. godine nešto smanjila. Ona se u nekim slučajevima pokazala manjom i u poređenju sa normama koje je odredila Vrhovna komanda. To je bilo naročito karakteristično za borbe iz perioda 1945. godine.

Smanjivanje širine zona napada pešadijskih divizija i korpusa uslovljavano je težnjom da se obezbedi brz probor duboko ešelonirane pozicijske odbrane neprijatelja po čitavoj njenoj dubini.

Ipak, treba podvući da je preterano smanjivanje zona napada i odseka probora često dovodilo do prezasićenosti polaznih rejona trupama, što uvek nije bilo celi-shodno, jer je povlačilo nepotrebne gubitke.

Dakle, u toku velikog otadžbinskog rata jasno je obeležena tendencija doslednog sužavanja zona napada jedinica vidova i rodova vojske. To je uslovljavano neprekidnim usavršavanjem neprijateljske odbrane, a s tim u vezi i neophodnošću da se što više povećava snaga udara sovjetskih trupa u toku napada. Smanjivanje zona za napad omogućilo je da se stvore velike taktičke gustine, za Sovjete povoljan odnos snaga i sredstava na početku operacije, da se održi postignuta nadmoćnost pri izvođenju probora po čitavoj taktičkoj dubini neprijateljske odbrane narastanjem snage udara usled uvođenja u borbu drugih (trećih) ešelona i rezervi.

Glava deseta

ORGANIZOVANJE SADEJSTVA TRUPA

U speh napada za vreme velikog otadžbinskog rata postizan je ujedinjenim naporima svih rodova KoV i avijacije. Usklađivanje borbenih dejstava unutar jedinica, a isto tako sa sredstvima ojačanja i susedima po cilju, mestu i vremenu, bilo je odlučujući uslov za uspešno izvršavanje svih borbenih zadataka.

U toku rata sadejstvo jedinica u napadu se neprekidno komplikovalo i razvijalo. Njegov glavni organizator u borbi bio je opštevojni starešina. Osnovu organizovanja sadejstva sačinjavala je borbena zapovest komandanta jedinice.

U prvom periodu velikog otadžbinskog rata, zbog nedostatka borbenog iskustva i nedovoljnog poznavanja borbenih svojstava artiljerije, tenkova, avijacije i inžinjerskih jedinica, većina opštevojnih starešina često je ove jedinice nevešto koristila u borbi. U vezi s tim organizacija sadejstva je često ograničavana samo na postavljanje zadataka, no i to nije rađeno na zemljištu, već na karti u štabovima. Dokumentacija je obrađivana netačno, slabo, sporo, i u jedinice je stizala sa zakašnjenjem. Pešadijskim pukovima i bataljonima je, načelno, ostajalo vrlo malo vidnog vremena za organizovanje borbe, a ponekad vidnog vremena uopšte nije bilo.

Ovi nedostaci u organizovanju sadejstva bili su ozbiljna kočnica u rešavanju zadataka napada. U cilju njihove likvidacije trupama su, još u septembru 1941. godine, bila data opširna uputstva o merama za poboljšanje

sadejstva jedinica u borbi. Polazeći od ovih uputstava, trebalo je da komandant jedinice doneše odluku za napad tek posle rekognosciranja, koje je obavezno izvođeno na čitavom frontu napada jedinice, a samo u izuzetnom slučaju — pri očiglednom nedostatku vremena — bar na glavnem pravcu. Traženo je da starešine treba tačno da znaju borbeni sastav svojih jedinica, da iskusno postavljaju zadatke artiljeriji za podršku, tenkovima i avijaciji, da usklađuju dejstva jedinica na zemljištu, da tačno određuju pravce i objekte napada.

Ali, i posle ovih uputstava u prvom periodu rata sadejstvo jedinica je bilo organizovano na malu dubinu, pre svega radi usklađivanja dejstava pri napadu na prednji kraj neprijateljske odbrane; usklađivanje napora jedinica nije izvođeno dovoljno konkretno; u mnogim slučajevima uputstva za sadejstvo nisu izdavana na zemljištu već po karti; komandanti i štabovi armija su malo obraćali pažnju na organizaciju taktičkog sadejstva u jedinicama. Kao primer nedostataka u organizaciji sadejstva mogu poslužiti dejstva 352. pešadijske divizije 20. armije Zapadnog fronta, pri proboru neprijateljske odbrane na reci Lami 10. januara 1942. godine. Sadejstvo pešadije, artiljerije i inžinjerijskih jedinica bilo je preciznije organizovano samo u periodu napada na prednji kraj u cilju zauzimanja jakih otpornih tačaka neprijatelja, koje je on pripremio u rejonu Timonina. To je bio bliži zadatak divizije čija je dubina bila malo veća od 1 km. Sadejstvo jedinica pri izvršavanju sledećeg zadatka, čija je dubina bila oko 8 km, bilo je isplanirano samo u opštim crtama. O tome, kako je bilo organizovano sadejstvo u 352. pešadijskoj diviziji, svedoči šema 14 i planska tablica borbe (prilog 1).

Neprecizno organizovano sadejstvo bilo je jedan od glavnih uzroka što je probor neprijateljske odbrane, organizovane po sistemu otpornih tačaka na dubini ne većoj od 3—4 km, trajao oko jednog dana. Ovo u znatnoj meri objašnjava nedovoljno brz razvoj borbe u dubini: za izvr-

šenje bližeg i sledećeg zadatka diviziji je bilo potrebno više od tri dana.

Na organizaciju sadejstva artiljerije sa pešadijom i tenkovima negativno su u to vreme uticali sledeći faktori: Sva artiljerija u diviziji, kako organska tako i pridata, nalazila se u rukama komandanta divizije; pukove je, međutim, ona samo podržavala, što je smetalo da se ostvari tesno sadejstvo između pešadije i artiljerije, naročito u toku borbe. Artiljerija je u suštini dobijala zadatke samo za period artiljerijske pripreme; zbog toga je pešadija od početka napada i prilikom borbi u dubini često ostajala bez potrebne artiljerijske podrške. Osmatračnice artiljerijskih starešina u većini slučajeva ble su odvojene od osmatračica opštevojnih starešina, što je takođe otežavalo podržavanje neprekidnog sadejstva u borbi. U mnogim slučajevima artiljerijski položaji u napadu su bili nedozvoljeno razvučeni u dubinu. Usled toga je artiljerija mogla u periodu artiljerijske pripreme da dejstvuje po neprijateljskoj odbrani samo na neznatnu dubinu, a početkom napada, tj. u najodgovornijem momentu borbe, znatan deo artiljerije je morao da odmah menja svoje vatrene položaje i ostavlja pešadiju bez vatrenе podrške. Na kraju, to što u borbenim porecima pešadiji nije određivana prateća artiljerija, nije moglo a da se negativno ne odrazi na sadejstvo artiljerije sa pešadijom i tenkovima.

Ovi nedostaci u sadejstvu artiljerije sa pešadijom i tenkovima u napadu bili su u znatnoj meri otklonjeni u vezi sa prelaskom od podrške napada pešadije i tenkova koja se izvodila samo artiljerijskom pripremom pre napada na artiljerijski napad. Ova mera je obezbedila neprekidnu podršku jedinica, koje su izvodile napad, artiljerijskom vatrom po čitavoj dubini borbe i tesno sadejstvo sa njima.

Sadejstvo između pešadije i tenkova organizovano je većim delom isto tako nevešto. Tenkovima su zadaci postavljeni nedovoljno tačno, usled čega su se oni u toku borbe u mnogim slučajevima suviše mnogo odvajali od

pešadije, ostavljajući je bez podrške, trpeći pri tom neopravdane gubitke, pošto ni sami nisu dobijali podršku od pešadije.

Sadejstvo kopnene vojske sa avijacijom u prvom periodu rata, kad su Sovjeti imali veoma malo avijacije, ostvarivano je preko komandanata armija; pri tom je ono planirano samo u opštim crtama. Avijacija je, tamo gde je upotrebljavana na bojištu, uglavnom nanosila udare po ciljevima koji su bili razmešteni na velikoj dubini i gotovo nije sadejstvovala sa kopnenom vojskom pri uništanju neprijatelja na njegovom prvom odbrambenom pojusu.

Ništa bolje stanje nije bilo ni u sadejstvu između borbenih ešelona, rezervi, a isto tako artiljerijskih grupa. To se izražavalo, pre svega, u tome što su dejstva prvog ešelona u rezervi međusobno slabo usklađivana. Naročito treba podvući da je u to vreme bilo nezadovoljavajuće stanje sadejstva sa susedima, pre svega na pitanjima obezbeđenja spojeva i bokova, što je neprijatelj često korišto.

Ozbiljni nedostaci u organizaciji sadejstva sovjetskih jedinica u borbama iz prvog perioda rata bili su jedan od uzroka sporog razvoja napadnih dejstava.

U drugom periodu velikog otadžbinskog rata organizacija sadejstva je znatno poboljšana. Komandanti armija i štabovi počeli su obraćati veću pažnju na organizaciju opštivojne borbe i održavanje neprekidnog sadejstva jedinica. Pozitivan značaj imalo je uvođenje specijalne veze sadejstva.

Već u toku protivofanzive kod Staljingrada sadejstvo snaga i sredstava u pešadijskoj diviziji je ostvarivano na dubini od 5—6 km, tj. na dubini neprijateljskog prvog odbrambenog pojasa. S obzirom da su se u ovom pojusu nalazila dva položaja, sadejstvo je organizovano na dve linije radi uzastopnog zauzimanja ovih položaja. To se vidi na primeru 422. pešadijske divizije 57. armije Staljingradskog fronta (šema 15). Zadaci jedinicama počeli su se, načelno, postavljati na zemljištu. Sadejstvo između

rodova vojske takođe se organizovalo na zemljištu. Pri tom je mnogo bolje organizovano sadejstvo između borbenih ešelona i sa susedima. Sve se to počelo odražavati u planskim tablicama sadejstva.

U borbama kod Staljingrada u organizaciji napada su se pojavili novi momenti koje je trebalo uzimati u obzir pri organizaciji sadejstva. Artiljerija se više nije ograničavala na izvođenje artiljerijske pripreme, kao što je to bilo za vreme protivofanzive kod Moskve, već je, podržavajući pešadiju i tenkove, tesno sadejstvovala sa njima po čitavoj dubini proboga neprijateljskog prvog obrambenog pojasa. U pukovima i bataljonima su se počela određivati prateća oruđa.

Osnovni organizator sadejstva pešadije i tenkova bio je komandant divizije, a komandanti pukova i bataljona su utanačivali dejstva pešadije sa dejstvima tenkova; pri tom je uzimano u obzir da tenkovi za neposrednu podršku pešadije treba da napadaju istovremeno sa njom. Ako je u zoni napada pešadijske divizije uvedena u proboj pokretna grupa armije, obezbeđenje njenog uvođenja je usklađivano sa komandantom divizije, pošto je divizija morala da propusti kroz svoje borbene poretke jedinice pokretne grupe, a na liniji uvođenja da ih podrži svojom vatrom.

Kao primer može se navesti organizacija sadejstva u 47. gardijskoj pešadijskoj diviziji 5. tenkovske armije Jugozapadnog fronta, koja je napadala 19. novembra 1942. godine kod Staljingrada na glavnom pravcu armije. Komandant divizije je sva pitanja organizacije sadejstva rešio na zemljištu. Jedinice su dobile tačna uputstva koje linije i objekte i na koji način treba da zauzimaju prilikom izvršavanja bližeg zadatka divizije, koji je bio dubok 5—6 km. Jedinicama su u opštim crtama bili postavljeni zadaci radi izvršenja sledećeg zadatka divizije, čija je dubina dostizala 19 km. Pešadijskim pukovima je bio određen način napada i utvrđivanja zauzetih linija, a isto tako im je bilo određeno na kojoj liniji je trebalo da obezbede propuštanje, kroz svoje borbene poretke, jedi-

nica 1. tenkovskog korpusa, koji je ulazio u ešelon razvijanja uspeha armije. Shodno uputstvima komandanta divizije, artiljerijske grupe za podršku pešadije pešadijskih pukova, posle izvršenog bližeg zadatka divizije, trebalo je da budu potčinjene komandantima pešadijskih pukova. Bili su utvrđeni signali sadejstva. Sve je to bilo izraženo u planskoj tablici borbe koju je bio razradio štab i odobrio komandant divizije (skica 16 i prilog 2).

Dobro organizovano sadejstvo je bezuslovno bilo jedan od glavnih uzroka što je 47. gardijskoj pešadijskoj diviziji pošlo za rukom da već prvog dana borbe uspešno završi proboj čitave taktičke zone neprijateljske odbrane i da se do kraja dana probije na dubinu do 17 km, tj. da uglavnom izvrši svoj borbeni zadatak koji je dobila za prvi dan borbe.

U borbama kod Staljingrada bolje je organizovano sadejstvo između borbenih ešelona, posebno između pešadijskih pukova i artiljerijskih grupa za podršku pešadije. Tako su u 293. pešadijskoj diviziji 21. armije Jugozapadnog fronta, posle izvršenog bližeg zadatka divizije, iz divizijske artiljerijske grupe za podršku pešadije bili potčinjeni komandantu 1034. pešadijskog puka 129. minobacački puk i 3. divizion 817. artiljerijskog puka, a komandantu 1032. pešadijskog puka — 817. artiljerijski puk (bez 3. diviziona), posle čega su u rukama komandanta divizije ostali samo 274. haubički i 1107. artiljerijski puk (šema 17). Takvo korišćenje artiljerije obezbeđivalo je u većoj meri održavanje tešnjeg sadejstva između pešadije i artiljerije i omogućavalo je komandantu pešadijskog puka da vatrom potčinjene artiljerije efikasnije utiče na tok borbe. U interesu međusobnog sadejstva, susedne divizije su jedna drugoj upućivale oficire za vezu, usklađivale dejstva na spojevima, razmenjivale radiokarakteristike, utvrđivale iste signale sadejstva sa avijacijom. Sve te mere su obezbeđivale veliku usklađenost dejstava rodova vojske i bile su najvažniji uslov sovjetskog uspeha u napadima kod Staljingrada.

Ipak, treba reći da je u borbama kod Staljingrada po pitanjima sadejstva između pešadije, artiljerije i tenkova bilo još mnogo nedostataka. Pre svega, na održavanje tesnog sadejstva rodova vojske unutar pukova i bataljona negativno se ispoljavala okolnost što su veći deo artiljerije i sve tenkovske jedinice, kao i ranije, ostajali u neposrednoj potčinjenosti komandanata pešadijskih divizija.

U protivofanzivi kod Kurska sadejstvo između rodova vojske i avijacije dalje se razvilo i organizovano je na dve-tri linije, koje su se poklapale sa borbenim zadacima korpusa i divizija.

U letu 1943. godine komandanti armija i njihovi štabovi nisu još uzimali dovoljno učešća u organizovanju opštivojne borbe i sadejstvu snaga i sredstava u operativnim i višim taktičkim jedinicama i između njih. Međutim, stvaranjem komande korpusa za rukovođenje, znatan deo rada u toj oblasti preuzima na sebe komandant i štab pešadijskog korpusa. Povećavanje sredstava naoružanja i borbene tehnike u pešadijskoj diviziji povećalo je ulogu komandanata divizija u pogledu usklađivanja napora rodova vojske za vreme pripreme i u toku borbe. Iz istog razloga je porasla uloga i komandanata pešadijskih pukova i bataljona.

Znatno je poboljšana usklađenost u dejstvima između prvih i drugih ešelona sa artiljerijskim grupama i svim vrstama rezervi. Drugim (a ako su određivani onda i trećim) ešelonima, artiljerijsko-protivtenkovskim i drugim rezervama, a isto tako pokretnim odredima za zaprečavanje, u skladu sa planom predstojeće borbe, određivani su pravci i red premeštanja, linije razvoja ili uvođenja u borbu i način sadejstva sa jedinicama prvog ešelona. Uporedo s tim tačnije je planirano premeštanje borbenih poredaka artiljerije, vodeći računa o tome da se ona u napadu ne odvaja od pešadije i tenkova.

U borbama 1943. godine počela se obraćati veća pažnja na utvrđivanje linija koje su zauzete u toku napada. Komandanti taktičkih i združenih jedinica su u or-

ganizaciji sadejstva predviđali utvrđivanje linija blagovremenim premeštanjem unapred drugih ešelona, rezervi i artiljerije.

Dok u prvom periodu rata komandanti pukova i bataljona često nisu imali vidnog vremena za organizaciju borbe i sadejstva, jer je gotovo sve raspoloživo vreme odlazilo na rad prepostavljenih komandi, u letu 1943. godine komandant bataljona je počeo da za organizaciju sadejstva dobija do 4 sata, a komandant puka — do jednog dana vidnog vremena. Ovo je u velikoj meri poboljšalo uslove organizacije sadejstva rodova vojske, iako treba reći da je 4 sata vidnog vremena za komandanta bataljona, takođe, bilo nedovoljno.

U cilju održavanja tesnog sadejstva sa susedima u toku borbe, iz pešadijskih korpusa i divizija upućivani su u susedne jedinice oficiri sa radiostanicama. Prilikom postavljanja borbenih zadataka prepostavljeni komandanti su, načelno, određivali koja jedinica snosi odgovornost za obezbeđenje spoja sa susedom. Ovo je obavezivalo komandanta, koji odgovara za spoj, da sa susedom uskladi gde, kad i kojim sredstvima će oni uzajamno obezbedivati spoj, kako u pripremi borbe, tako i u toku nje.

O dostignućima u praksi organizacije sadejstva u napadima u letu 1943. godine može se suditi na osnovu iskustava 36. gardijskog pešadijskog korpusa 11. gardijske armije Zapadnog fronta, koji je napadao u sastavu udarne grupacije armije na bolhovskom pravcu.

Pri organizaciji priprema za proboj neprijateljske odbrane, komandant korpusa, a isto tako i komandanti pešadijskih divizija, pukova i bataljona obraćali su najozbiljniju pažnju na organizaciji sadejstva, kako između svojih jedinica, tako i sa susedima.

Organizujući sadejstvo na zemljištu, komandant korpusa je utanačivao: usklađenost dejstva jedinica u napadu; cilj i način dejstava prednjih bataljona (donođeni su nazivani drukčije, kao što će se videti), kao i način obezbeđenja njihovih dejstava; način zauzimanja polaznog položaja i dejstvo jedinica u slučaju da neprijatelj tuče

rejone koncentracije; način korišćenja tenkova za neposrednu podršku pešadije. On je detaljno izradio grafikon artiljerijske pripreme i način podrške napada i precizirao borbene zadatke avijacije za podršku.

Sadejstvo je bilo organizovano između prvog, drugog i trećeg ešelona (korpus je imao borbeni poredak u tri ešelona), tenkova za neposrednu podršku pešadije i pešadije artiljerije i pešadije i tenkova, a takođe između inžinjerijskih jedinica i pešadije, tenkova i artiljerije. Pri tom su detaljno bili određeni zadaci svih jedinica na polaznom položaju do početka napada, za vreme napada i u periodu borbe u dubini.

U cilju najboljeg povezivanja borbenih dejstava, u grupu za rekognosciranje su uključene ne samo opštевojne starešine, već i starešine pridatih jedinica ojačanja. U toku rekognosciranja su precizirani zadaci na zemljisu, uspostavljen je lični dodir između starešina u cilju postizanja jedinstva pogleda u oceni situacije i izboru načina dejstava.

Osim toga, radi praktične obrade pitanja sadejstva, u korpusu su izvođene zajedničke trupne vežbe na kojima su obrađivani: prolaz tenkova kroz borbene poretke pešadije; otvaranje prolaza u minskim poljima; odbijanje mogućnih neprijateljskih protivnapada; napad jurišnim grupama na jake neprijateljske otporne tačke; sadejstvo sa avijacijom. To se može proveriti u planskoj tablici borbe koju je razradio štab, a 10. jula (dva dana pre početka napada) odobrio komandant korpusa (šema 18 i prilog 3).

Brižljiva obrada pitanja sadejstva i ovde je odigrala veliku ulogu u uspehu napada jedinica korpusa.

Najveći značaj za održavanje tesnog i neprekidnog sadejstva jedinica imalo je obezbeđenje tih jedinica dovoljnom količinom radio-sredstava, što je omogućilo da se dobro organizuje radio-veza kako unutar jedinica, tako i sa pridatim i podržavajućim sredstvima i susedima. Počevši od 1943. godine radio-veza u pešadijskom korpusu je bila organizovana: prema pretpostavljenima — sa

armijom i frontom, a prema potčinjenima — sa divizijama i pukovima; u pešadijskoj diviziji ka pretpostavljenom — sa korpusom i armijom, a prema potčinjenima — sa pukovima i bataljonima.

Kao primer razmotrićemo šemu radio-veze 16. gardijskog pešadijskog korpusa (šema 19). Komandant i štab korpusa su imali vezu radiom sa svim komandantima pešadijskih divizija i pukova, sa susedima, sa komandantom armije i fronta, sa artiljerijskim grupama i pridatim tenkovima.

Takva organizacija radio-veze je uticala na postizanje uspeha sovjetskih trupa u napadima u drugom periodu rata.

Usavršavanje sadejstva jedinica u napadu nastavljeno je i u trećem i četvrtom periodu velikog otadžbinskog rata, iako su opšta načela njegove organizacije ostala ista kao i u drugom periodu. Osnovni cilj organizacije i održavanja tačnog sadejstva snaga i sredstava bilo je obezbeđenje brzog probroja čitave taktičke zone neprijateljske odbrane (šema 20), čija je dubina već iznosila 15—18 km, a ponekad i 20 km.

U vezi s tim u drugoj polovini rata forma organizacije sadejstva se donekle izmenila. Komandanti jedinica su usklađivali dejstva sopstvenih i pridatih snaga i sredstava na zemljištu ne samo u granicama vidljivosti, već po čitavoj dubini taktičke zone odbrane. To se moralo raditi na maketama zemljišta, na kojima je izrađivana kopija čitave neprijateljske odbrane. Takve makete su obično izrađivane u rejonu komandnih mesta.

Sadejstvo je najpodrobnije organizovano na dubini prvog pojasa neprijateljske odbrane. Na maketama zemljišta usklađivana su dejstva jedinica ne samo unutar korpusa, divizija i pukova već i u operativnim stepenima komandovanja.

Na primer, 1944. godine, prilikom pripreme beloruske operacije na spoju 3. i 48. armije 1. beloruskog fronta, komandant fronta je izveo na maketi zemljišta sa ruko-

vodiocima navedenih armija i komandantima korpusa, zanimanje na kojem je bio obrađen način dejstava jedinica obe armije.

Uporedo s tim, u trećem i četvrtom periodu rata, u zavisnosti od vremena koje je bilo određivano za pripremu napadne operacije, počelo se naširoko primenjivati celishodnije usmeravanje borbene pripreme trupa, koje su ulazile u sastav udarne grupacije, u uslovima koji su bili prilagođeni onim u predstojećem napadu. Komandanti, štabovi i trupe su se vežbali u pozadini sovjetske odbrane u usklađivanju dejstava, kako u periodu proboga odbrane tako i pri borbi u dubini. Tom prilikom je deo vežbi izvođen bojevim gađanjem.

U organizaciji sadejstva jedinica u trećem i četvrtom periodu rata komandanti armija i njihovi štabovi su kao i ranije aktivno učestvovali. Osnovnu ulogu, međutim, u organizaciji sadejstva imali su komandanti korpusa i divizija. Istovremeno je u organizaciji sadejstva znatno povećana i uloga komandanata pukova i bataljona, naročito u vezi sa obrazovanjem pukovskih artiljerijskih grupa, a isto tako u vezi s tim što su pukovi i bataljoni za ojačanje dobijali tenkovske, artiljerijske, inžinjериjske i hemijske jedinice.

U nekim slučajevima, na glavnim pravcima, jurišna avijacija je imala svog oficira za navođenje i u divizijama.

Nastavljeno je, isto tako, i sa poboljšanjem sadejstva sa susedima. Tome je pomagalo zajedničko učešće komandanata pešadijskih korpusa i divizija na zanimanjima koja su komandanti armija izvodili na maketama zemljišta, gde su rešavani borbeni zadaci predstojeće napadne operacije, a takođe učešće na rekognosciranjima koja su izvođena.

Obezbeđenje taktičkih i operativnih jedinica do pešadijskog bataljona dovoljnim brojem prenosnih radio-stanica koje su radile normalno, u znatnoj meri je olakšalo održavanje neprekidnog sadejstva trupa.

Najveći značaj je imalo približavanje komandnih mesta (KM) trupama i njihovo veštije premeštanje u toku

borbe. Na kraju rata postalo je pravilo da komandno mesto i način njegovog premeštanja u borbi određuje pretpostavljeni starešina: za korpus — komandant armije, za diviziju — komandant korpusa i za puk — komandant divizije. Upravo na taj način je bilo organizovano premeštanje komandnih mesta u 32. gardijskom pešadijskom korpusu 5. gardijske armije 1. ukrajinskog fronta u berlinskoj napadnoj operaciji, koja je počela 16. aprila 1945. godine.

Zahvaljujući približavanju komandnih mesta trupama, boljem i tačnijem premeštanju komandnih mesta i osmatračica, komandanti korpusa, divizija i pukova su imali mogućnost da na glavnim pravcima osmatraju bojište, da osećaju razvoj borbe, da blagovremeno pružaju pomoć jedinicama koje napadaju, korišćenjem snaga i sredstava koji su se nalazili u njihovim rukama, održavanjem neprekidnog i tesnog sadejstva i čvršćim rukovanjem za sve vreme trajanja borbe.

Pri kraju rata je organizacija sadejstva jedinica u napadu postala dosta harmonična. Komandanti jedinica, organizujući sadejstvo, određivali su koje zadatke, gde, kada i na koji način treba da izvrše svi robovi KoV, avijacija, a takođe specijalne jedinice, pri čemu je to rađeno, načelno, na osnovu usmene borbene zapovesti, koja je izdavana uoči napada.

U većini slučajeva usklajivanje dejstava snaga i sredstava izvođeno je po zadacima i linijama, počevši od zauzimanja polaznog položaja i otvaranja prolaza u preprekama. Pri tom su na svakoj liniji usklajivana i međusobno povezivana dejstva pešadije, tenkova, artiljerije, avijacije i specijalnih jedinica, uzimajući u obzir očekivana dejstva neprijatelja.

Pri organizaciji sadejstva, nižim pešadijskim jedinicama su određivani: vreme, redosled i način posedanja polaznog položaja, vreme gotovosti, signali za početak i izvođenje napada, koliko će biti prolaza u preprekama i gde će se otvoriti, ko i kako će pri tom podržavati pionire i način prolaza jedinica kroz te prolaze. Uporedo s

tim pešadijske jedinice su dobijale uputstva po pitanjima kao što su: način i trajanje vatre pešadijskog oružja za vreme artiljerijske pripreme, način sadejstva sa pridatim sredstvima pri zauzimanju duboko ešeloniranih rovova i položaja neprijatelja. Osim toga, pešadijskim jedinicama su određivani linija i način uvećanja u borbu drugih (a ako ih je bilo, onda i trećih) ešelona, a isto tako mogućan karakter dejstava pri odbijanju očekivanih neprijateljskih protivnapada. Utvrđivani su jedinstveni signali kojima su avijaciji označavane prednje linije pešadije, signali za pokazivanje ciljeva artiljeriji i tenkovima, a takođe signali za prenos, prekid i zahtev za otvaranje artiljerijske i minobacačke vatre. Određivan je način premeštanja komandnih mesta, osmatračnica itd.

Artiljeriji su postavljeni zadaci u odnosu na to koje ciljeve, odseke rovova i saobraćajnica, otporne tačke i odbrambene objekte treba razrušiti, uništiti ili neutralisati u periodu artiljerijske pripreme; na kojim odsecima i do kog vremena treba otvoriti prolaze u neprijateljskim preprekama (ako je artiljerija bila za to angažovana); način podrške napada pešadije i tenkova i njihovo praćenje za vreme borbi u dubini; broj i razmeštaj pokretnih artiljerijskih osmatračnica; način obezbeđenja uvođenja u borbu drugih i narednih ešelona. Određivane su marseute za pokret, linije razvoja i način dejstava artiljerijskih protivtenkovskih rezervi na njima, pri odbijanju protivnapada neprijateljske pešadije i tenkova; način pripreme vatre u dubini odbrane neprijatelja, a takođe premeštanja artiljerije. Određivan je način potčinjavanja artiljerije u toku borbe, signali otvaranja, prenosa i prekida vatre.

Tenkovima za neposrednu podršku pešadije davana su uputstva o izlasku na polazne položaje, o linijama razvoja, o prolazenuju kroz prolaze u preprekama, o načinu sadejstva sa pešadijom za vreme borbi u dubini odbrane, o signalima za pokazivanje ciljeva pešadiji i artiljeriji.

Avijaciji su određivani: vreme i objekti za neutralisanje u periodu artiljerijske i avijacijske pripreme napada,

način praćenja pešadije i tenkova u napadu i u njihovoj borbi u dubini odbrane, način poziva avijacije na bojište, signali i načini uzajamnog raspoznavanja sa jedinicama kopnene vojske.

Inžinjerijske jedinice su tačno orijentisane na to kad i koje prolaze treba da otvore za pešadiju i tenkove u vlastitim i neprijateljskim preprekama; koje radove za račun pešadije, tenkova i artiljerije treba da izvrše inžinjerijsko-pionirske jedinice u cilju obezbeđenja visokog tempa napada.

Za poboljšanje sadejstva između pešadije, artiljerije, tenkova, avijacije i inžinjerijskih jedinica veliki značaj su imale mere kao što je uvođenje takozvanog artiljerijskog i avijacijskog napada, zahtevi da se tenkovi za neposrednu podršku pešadije ne odvajaju od nje više od 200—400 m i uputstva o korišćenju inžinjerijskih jedinica samo za one zadatke za koje su namenjene. Sve to je stvaralo bolje uslove za održavanje neprekidnog sadejstva po čitavoj dubini borbe.

Međutim, pri organizaciji sadejstva u borbi još uvek nisu bili retki nedostaci i nije sve išlo glatko. Bilo je slučajeva kad su starešine, organizujući sadejstvo, umesto da usklađuju napore svih rodova vojske i specijalnih jedinica po linijama i zadacima predstojeće borbe, išli linijom prostog ponavljanja borbenih zadataka koji su već postavljeni u usmenoj borbenoj zapovesti. Često su, pri organizaciji sadejstva na ovoj ili onoj liniji, ispuštani iz vida pojedini elementi borbenog poretka, susedi ili neke jedinice specijalnih trupa. U dosta slučajeva nije se konkretno rešavalo pitanje — ko, kada i kako učestvuje u utvrđivanju linija koje su zauzete u toku napada. Opštivojne starešine nisu uvek na vreme premeštale artiljeriju napred da bi je u kritičnim momentima borbe imale u svojim rukama.

Svi ti i drugi nedostaci negativno su se odražavali na usklađivanje dejstava trupa u toku napada. To je od komandanata i štabova zahtevalo dopunske napore u komandovanju trupama u borbi.

Veliki značaj je imalo određivanje jasnih, opštih orijentira, postavljanje najjednostavnijih i jasno vidljivih znakova za raspoznavanje na tenkove, snabdevanje trupa signalnim sredstvima (platna, rakete), a takođe određivanje signala za pokazivanje ciljeva i uzajamno raspoznavanje jedinica.

Sadejstvo u napadu je bilo organizovano na zemljištu, a u neophodnim slučajevima taj rad je produžavan na maketama zemljišta i na kartama. Ratno iskustvo je potvrdilo da je za organizaciju sadejstva komandantima korpusa i divizija bilo potrebno najmanje dva dana vidnog vremena, a komandantima pukova i bataljona — najmanje jedan dan. Ovo se potvrđuje sledećim podacima: komandantu pešadijskog korpusa (divizije) trebalo je za rad na odseku svake divizije (puka) najmanje 6 sati, a komandantu puka i bataljona za rad na odseku svakog bataljona (čete) — najmanje 3 sata. Pri tom su u oba slučaja na jednom od odseka prvog ešelona uskladivana dejstva drugih ešelona, ako su se oni nalazili u borbenom poretku.

U cilju obezbeđenja tajnosti i postizanja iznenadenja predstojećeg napada, organizovanje borbe i sadejstva na zemljištu za vreme rata obično je izvođeno po strogo određenom planu, pridržavajući se svih mera maskiranja. U tom cilju je rad starešina ostvarivan u manjim grupama, pri čemu je predviđana takva odeća, koja ni po čemu ne bi odavala da u tim grupama ima viših oficira i generala. Radi održavanja neophodnog režima stvarana je služba bezbednosti.

Čitav rad po pitanju organizacije sadejstva završavao se razradom planske tablice sadejstva u opštevojnim štabovima, u kojoj je podrobno bilo precizirano, po zadacima i linijama predstojećeg napada, počevši od pripremnog perioda: ko, kada, gde i kakve zadatke izvršava u interesu opštег cilja borbe.

Istovremeno treba zapaziti da je planska tablica bila vrlo glomazan dokument. Za njenu izradu su štabovi trošili mnogo vremena, zbog čega je ona u trupu često stizala

tek u toku borbe. Što se tiče sastavljanja podesnijeg i preglednijeg dokumenta u vidu šeme sadejstva umesto planske tablice, mnogi štabovi su, zbog nedostatka dovoljnog iskustva za grafičko oformljavanje borbenih dokumenata, izbegavali tu formu rada.

Rad komandanata i štabova po pitanju organizacije sadejstva u toku rata iz dana u dan se komplikovao. To se objašnjavalo time što se na glavnim pravcima brojnost trupa, koje su učestvovale u napadu sa njihovom raznovrsnom borbenom tehnikom, neprekidno povećavala. U nekim operacijama pešadijski korpsi su, zajedno sa pridatim jedinicama, imali do 25 jedinica, a katkad i više, među kojima je komandant korpusa trebalo da uskladi borbena dejstva.

Pešadijska divizija je u toku čitavog velikog otadžbinskog rata imala u svom sastavu devet do deset formacijskih borbenih jedinica. Osim toga, njoj je za ojačanje pridavan znatan broj raznih jedinica. U završnoj etapi rata bilo je neophodno da komandant divizije organizuje sadejstvo između 18—24 (a ponekad i više) jedinica, a takođe sa susedima.

Takva je, uglavnom, bila slika i u pešadijskom puku, koji je u prošlom ratu imao u svom sastavu devet do deset formacijskih borbenih jedinica. Osim toga, njemu je, radi ojačanja, pridavan velik broj snaga i sredstava. Usled toga je komandant puka organizovao sadejstvo između 15—19 jedinica (tablica 20).

Naročito se treba zadržati na pešadijskom bataljonu. On je u toku rata, zajedno sa minobacačkom četom i bataljonskom artiljerijom, imao do sedam nižih taktičkih jedinica. Osim toga, on je na kraju rata počeo da dobija za ojačanje do tenkovske čete, do baterije, samohodno-artiljerijskih oruđa, do dve baterije pukovske i lovačke protivtenkovske artiljerije, do voda pionira; njega su podržavala do tri artiljerijska diviziona. U vezi s tim se uloga komandanta bataljona u organizaciji borbe i sadejstva povećala.

Jedinice koje su pridavane za ojačanje pešadijskim jedinicama u napadnim operacijama
u toku velikog otadžbinskog rata

Operacija	Jedinice	O j a č a n j a											
		Tenkovske brigade	Tenkovski i sa-mohodni arti-ljerijski pukovi	Tenkovski bataljoni	Cete tenkova i čistača mina	Artijeriske i minob. brigade	Artijer. i mino-bacački pukovi	Artijer. i mino-bacač. divizioni	Artijer. i mino-bacač. baterije	Inžinjer. pio-nirski bataljoni	Inžinjer. pio-nirske čete	Cete lednih pla-menobacača	Ukupan broj jedinica
P e š a d i j s k i k o r p u s i													
Protivofanziva kod Kurska, VII—VIII 1943.	8. gard. pk 11. gard. A Zapadnog fronta 33. gard. pk 5. gard. A Voronješkog fr.	1	2	—	—	4	1	—	—	3	—	2	13
Beloruska operacija, VI—VII 1944.	3. gard. pk 28. A 1. Beloruskog fronta	—	4	—	—	7	6	—	—	2	+	—	19
Jaško-kišinjevska operacija, VIII—IX 1944.	66. pk 37. A 3. ukra-jinskog fronta	—	2	—	—	6	2	—	—	2	—	—	12
Operacija Visla-Odra, I 1945.	29. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fr.	—	3	—	2	8	7	—	—	2	—	—	22
Berlinska operacija, IV—V 1945.	4. gard. pk 8. gard. A 1. belorus. fronta 79. pk 3. ud. A 1. Beloruskog fronta	1	—	—	—	4	6	—	—	2	—	—	13
		—	3	—	—	9	5	—	—	1	—	—	18

Operacija	Jedinice	Pešadijske divizije												Ukupan broj jedinica
		Tenkovske brigade	Tenkovski i sa-mohodni arti-ljerijski pukovi	Tenkovski bataljoni	Čete tenkova i čistača mina	Artlierijske i minob. brigade	Artlier. i mino-čacki pukovi	Artlier. i mino-bacač. divizioni	Artlier. i mino-bacač. baterije	Inžinjer. pio-nirske bataljoni	Inžinjer. pio-nirske čete	Cete lednih pla-menobacača		
Protivofanziva kod Moskve, XII 1941.	8. gard. pd 16. A Zapadnog fronta 331. pd 20. A Zapadnog fronta	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	3	3
Opšta ofanziva u zimu 1941/42. probor na r. Lami	352. pd 20. A Zapadnog fronta	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
Protivofanziva kod Staljingrada, XI 1942.	47. gard. pd 5. TA Jugozapadnog fr. 119. pd 5. TA Jugozapadnog fronta	1	-	-	-	-	4	1	-	-	-	-	6	8
Protivofanziva kod Kurska, VII—VIII 1943.	11. gard. pd 8. gard. pk 11. gard. A Zapadnog fronta 6. gard. vdd 33. gard. pk 5. gard. A Voronješkog fronta	-	1	-	-	2	4	-	-	-	-	3	10	9
Beloruska operacija, VI—VII 1944.	54. gard. po 3. gard. pk 28. A 1. beloruskog fronta	-	-	-	4, od njih dve čistača mina	-	6	-	3	-	1	1	9	9

Operacija	Jedinice	O j a c a n j a											
		Tenkovske brigade	Tenkovski i sa-mohodni arti-ljeriski pukovi	Tenkovski bataljoni	Cete tenkova i čistača mina	Artiljeriske i minob. brigade	Artiljer. i mino-eački pukovi	Artiljer. i mino-bacač. divizioni	Artiljer. i mino-bacač. baterije	Inžinjer. pio-nirski bataljoni	Inžinjer. pio-nirski čete	Cete lednih pla-menobacača	Ukupan broj jedinica
Jaško-kišinjev-ska operacija, VIII—IX 1944.	20. gard. pd 6. gard. pk 37. A 3. ukrajinskoog fronta	—	2	—	—	—	5	—	—	1	1	—	10
Operacija Visla-Odra, I 1945.	27. gard. pd 29. gard. pk 8. gard. A 1. beloruskog fronta	—	—	—	3, od njih dve čistača mina	1	2	6	—	1	—	—	13
Berlinska opera-cija, IV—V 1945.	171. pd 73. pk 3. ud. A 1. beloruskog fronta	—	1	—	2	1	2	—	—	—	2	—	8
P e s a d i j s k i . p u k o v i													
Protivofanziva kod Staljingrada, 1942.	622. pd 124. pd 5. TA Jugozapadnog fronta	—	—	—	=	—	1 (po-državao je)	1 (po-državao je)	1	—	—	—	3, od njih su dve po-državale
Beloruska opera-cija, VI—VII 1944.	61. gard. pp, 19. gard. pd 5. gard. pk 39. A 3. beloruskog fronta	—	—	1	2	—	1	—	2	—	—	—	6

Operacija	Jedinice	O j a c a n j a											
		Tenkovske brigade	Tenkovski i samohodni artiljerijski pukovi	Tenkovski bataljoni	Cete tenkova i čistača mina	Artiljerijske i minob. brigade	Artiljer. i mino-čački pukovi	Artiljer. i mino-bacač. divizioni	Artiljer. i mino-bacač. baterije	Inžinjer. pionirski bataljoni	Inžinjer. pionirskie čete	Cete lednih plamenobacača	Ukupan broj jedinica
Jaško-kišinjevska operacija, VIII—IX 1944.	60. gard. pp 20. gard. pd 6. gard. pk 37. A 3. ukrajinskog fronta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Operacija Visla-Odra, I 1945.	83. gard. pp 27. gard. pd 29. gard. pk 8. gard A 1. beloruskog fronta	—	—	—	3	3	—	—	—	1	—	—	5
Berlinska operacija, IV—V 1945.	5. gard. pp 15. gard. pd 34. gard. pk 5. gard. A 1. ukrajinskog fronta	—	2, od njih 1 vod samohodnih oruđa	—	—	—	1	—	—	—	2	—	9
												1 (vod)	5
													5

On je, kao i komandant puka, postao opštevojni komandant i na njemu je ležala obaveza da brižljivo usklađuje dejstva u borbi između 10—12 nižih taktičkih jedinica raznih rodova i sa susedima.

Osnovna masa tenkova za neposrednu podršku pešadije i znatan deo artiljerije u završnom periodu rata koncentrisani su u bataljonima i pukovima, koji su dejstvovali u prvom ešelonu jedinica koje su napadale. A to znači da je težište u praktičnom ostvarivanju sadejstva kopnene vojske premešteno u pešadijski puk i bataljon.

Dakle, za vreme velikog otadžbinskog rata sadejstvo sovjetskih trupa u napadu je neprekidno usavršavano. To je uslovljavano, s jedne strane, povećavanjem opremljenosti sovjetskih armija naoružanjem i borbenom tehnikom, usavršavanjem organizacijske strukture jedinica, povećanjem njihove manevarske sposobnosti, dubine borbenih zadataka, brojem elemenata u borbenim porecima, i, s druge strane, usavršavanjem duboko ešelonirane pozicione (odsudne) odbrane neprijatelja.

Veliki otadžbinski rat je pokazao da se uspeh u napadu, naročito pri proboru pripremljene neprijateljske odbrane, ne može postići bez učešća i usklađenih dejstava svih rodova vojske, avijacije i specijalnih jedinica. Ratno iskustvo je potvrdilo da je sadejstvo snaga i sredstava potrebno organizovati za račun pešadije i tenkova koji, uz podršku drugih rodova vojske, izvode probor neprijateljske odbrane, razvijaju napad, zauzimaju i zadržavaju linije i objekte u neprijateljskoj odbrani, okružavaju i zarobljavaju njegove trupe.